

Јован Мрђеновачки

ПРИРУЧНИК

за наставнике

Ликовна култура

за шести разред основне школе

eduka

Јован Мрђеновачки

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ
ЛИКОВНА КУЛТУРА
ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ГЛАВНИ УРЕДНИК

Проф. др Бошко Влаховић

ОДГОВОРНА УРЕДНИЦА

Доц. др Наташа Филиповић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Јагош Влаховић

ИЗДАВАЧ

Едука д.о.о. Београд

Ул. Змаја од Ноћаја бр. 10/1

Тел./факс: 011 3287 277, 3289 443, 2629 903

Сајт: www.eduka.rs • имејл: eduka@eduka.rs

ЗА ИЗДАВАЧА

Проф. др Бошко Влаховић, директор

ШТАМПА

Сору Centar, Београд

Издање бр.: 1, Београд, 2016. година

Тираж: 300

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.3::73/76(035)

МРЂЕНОВАЧКИ, Јован, 1953-

Ликовна култура : за шести разред основне
школе : приручник за наставнике / Јован
Мрђеновачки. - 1. изд. - Београд : Едука, 2016
(Београд : Сору Centar). - 239 стр. : табеле ; 30
cm

Тираж 300. - Библиографија: стр. 243.

ISBN 978-86-6013-291-0

а) Ликовно васпитање - Настава - Методика -
Приручници

COBISS.SR-ID 225022220

САДРЖАЈ

1. Увод напомене о уџбенику и приручнику	5
2. Наставни план и програм Ликовне културе за 6. разред основне школе	6
3. Образовни стандарди за крај обавезног образовања – Ликовна култура	17
4. Индивидуализација у раду са децом са сметњама у напредовању у редовној школи	19
Поремећаји аутистичког спектра	19
Блаже сметње у менталном развоју	25
Хиперкинетички синдром (хиперактивност)	28
Коришћена литература	31
5. Планирање циљева, задатака и активности	33
Логичко и критичко мишљење	34
Технике подстицања мишљења у наставном процесу	35
Питања, задаци, налози	36
Оцењивање и извештавање	37
6. Годишњи план рада (глобални)	39
7. Месечни планови рада (оперативни)	41
8. О писаној припреми за час	63
9. Писана припрема за час и уџбеник – опште напомене	64
10. Писане дневне припреме по наставним јединицама	73
11. Прилози	219
12. Литература	239

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ О УЏБЕНИКУ И ПРИРУЧНИКУ

Уџбеник „Ликовна култура за шести разред основне школе“, (аутор је Јован Мрђеновачки, дипломирани сликар и ликовни педагог, издање Едука), је дидактички савремено и богато ликовно – графички обликовано наставно средство. Усклађен је са Планом и програмом наставе и са циљевима и задацима предмета. Питања, налози и задаци у уџбенику изазивају различите интелектуалне, перцептивне, емоционалне и моторичке активности ученика, које укључују њихова разноврсна искуства, повезивање појмова и садржаја у уџбенику са појмовима и садржајима из других предмета, слободу изражавања, индивидуалну иницијативу, сарадњу са вршњацима, прављење личног избора, коришћење интернета...

Прегледно и сврсисходно структурирани садржаји и ликовни прилози у уџбенику подстичу ученика да их са радозналостју истражује, да учи на различите начине, да ефикасно усваја нова сазнања и вештине, да их проверава, да изражава и формира своје ставове, да уочава и разматра повезаност ликовне културе са различитим делатностима (сценограф, графички дизајнер, архитекта, туристички водич, шминкер, фотограф...), да се слободно и креативно ликовно изражава, а наставнику омогућава да све садржаје уџбеника угради у структуру планираних часова и да ефикасно и квалитетније организује наставу и учење примењујући и комбинујући различите наставне методе.

Бројне, пажљиво изабране и квалитетно штампане репродукције ликовних дела уметника и ликовних радова ученика, објашњења нових појмова и појава у ликовној култури, сажет приказ уметничког наслеђа у средњем веку (овај историјски период ученици проучавају у овом разреду) као и разноврсни задаци, подстичу ученика на пажљиво посматрање и доживљавање/виђење уметничких дела, усмеравају га и охрабрују да се и сам спонтано ликовно изражава, да трага за оригиналним ликовним решењима и проналази их у складу са карактеристикама свог темперамента и своје личности.

Подржавајући ученика да постепено, самостално, и у интеракцији са наставником и ученицима у одељењу, изграђује своја знања и вештине неопходне за различите видове визуелног споразумевања у савременом друштву, развијајући свест ученика о улози и значају ликовне културе у образовању и професионалној оријентацији младих, и о њеном позитивном утицају на успостављање хуманих односа у друштву, садржаји уџбеника имају и наглашену опште васпитну вредност јер оплемењује личност ученика, а наставнику помажу да квалитетније планира и припрема наставне активности и учење на часу, инспиришући га да планира и наставу и учење у школи у сарадњи са наставницима других предмета (Историја, Географија, Српски језик, Биологија, Музичка култура...).

Приручник за овај уџбеник указује наставнику на могућност коришћења различитих метода учења посредством примене уџбеника у настави и учењу. Он је додатна подршка наставнику у припремању за час, када је неопходно да квалитетно планира, организује и усмерава бројне активности ученика помоћу разноврсне и ефикасне педагошке интеракције између наставника и ученика и ученика и уџбеника.

У Приручнику се указује на значај и улогу свих елемената у писаној припреми наставника за час и они повезују се са свим садржајима у уџбенику. То доприноси да и наставник и ученик који користи уџбеник на часу успоставе међусобно квалитетнију, потпунију и спонтанију интеракцију.

Свакако, сваки наставник који користи овај Приручник и уџбеник позван је да слободно – креативно и критички разматра, анализира, процењује и користи сва упутства и све предложене идеје. То значи да он може, и да би требало да их прилагођава својој визији стручног и педагошког рада, као и условима у којима са својим ученицима реализује наставу и учење.

2. НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ ЗА 6. РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развијање способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- развијају ликовно-естетски сензибилитет (осетљивост) за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;
- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло-тамно, облик-боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовних уметности;
- развијају љубав према ликовном наслеђу;
- оспособљавају се за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвено научна подручја и тако развију интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развијају способности за креативно и апстрактно мишљење;
- развијају способности сарадње и самопоуздања у тимском раду;
- развијају индивидуално истраживање односа ликовних елемената на примерима националног и светског ликовног уметничког наслеђа.

Структура:

1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА (2+1+1)

Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање и вајање, одговарајућа средства и материјали

Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима

Вежбање (1)

Естетска анализа (1)

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+1)

Визуелно споразумевање (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, одговарајућа средства

Материјали

Визуелно споразумевање вежбање (1)

ТЕКСТУРА (4+1+1)

Текстуралне и тактилне вредности површине и облика (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Својства и врсте текстуре (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Текстура – вежбање (2)

СВЕТЛИНА (5+2+1)

Тонске разлике (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Светло-тамно (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Степен светлине и затамњеност (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Градација светлости у односу на одређеност извора (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Илузија заобљености и пластичности волумена (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали
Светлина (вежбање) у разним техникама и материјалима (2)
Естетска анализа (1)

БОЈА (8+3+1)

Хроматски (основне и изведене) и ахроматски скуп (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Топле и хладне боје (1)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Комплементарне боје (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Контраст тоналитета (1)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и материјали

Слојевито сликање (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и материјали

Боја – вежбање (3)

Естетско процењивање

СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ (2+1)

Свет уобразиље у делима ликовне уметности (снови, бајке, митови) (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Свет уобразиље у делима ликовне уметности – вежбање (1)

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА

– Фредерик Стеад, 1958, Грејс Хартиган (1922)

– Свуда Капетинзи, 1954, Жорж Матје (1921)

– Монтури Дискус I А, 1953, Вили Баумајстер (1898–1955)

– Игра Конкуран, Сенегал

– „Бесни Роналдо”, Едуард Сангвинети

II ЦЕЛИНА: ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

– Реклама за рачунар

– Илустрација, Стјуарт Мек Кеј

– Компјутерска графика у боји

III ЦЕЛИНА: ТЕКСТУРА

– Бизон урезан на кости ирваса, Магдален

– Поклопац на ковчегу Тутанкамона, око 1360. година пре нове ере

– Идок из Кличевца, 100. година пре нове ере

– Сребрни новац из Никсона и Сиракузе, V век пре нове ере

– Таписерија, Жагода Бујић (1930)

- Радованов портал, Трогир, XIII век
- Плес мртваца, Храстовље
- Мозаик из Хераклеје Линкестис, детаљ, V век
- Породица, Хенри Мур (1898.)
- Интервју, 1955. Роберт Раушенберг (1925)
- Виолина и грожђе, 1912, Пабло Пикасо (1881–1973)
- Слика XXI, 1962, Јанез Берник (1933)
- Бр-цу-дни, Паул Кле (1879–1960)

IV ЦЕЛИНА: СВЕТЛИНА

- Трећи мај, Франциско Гоја (1746–1828)
- Мртва природа, Симеон Шарден (1699–1779)
- Ноћна стража, 1642, Рембрант ван Ријн (1606–1669)
- Планина Сент-Виктоар, 1904–1906, Пол Сезан (1839–1906)
- Девојка у плавом, 1855, Ђура Јакшић (1932–1878)
- Ентеријер, Љубомир Ивановић (1882–1945)
- Љубавна песма, 1956, Миљенко Станчић (1926)
- Мртва природа с боцом и јабукама, 1972, Љубица Сокић (1914)
- Дубровачке летње игре, 1965, Предраг Милосављевић (1908–1987)
- Рибе, Лазар Личеноски (1901–1964)
- Црвена кула, 1911, Роберт Делоне (1885–1941)
- Динамички хијероглиф Бал Табарина, 1912, Ђино Северини (1883–1966)
- Мртва природа, 1960, Марко Челебоновић (1902–1986)

V ЦЕЛИНА: БОЈА

- Подне, 1960, Антони Каро (1925)
- Аутопортрет, 1907, Надежда Петровић (1873–1915)
- Аран, 1964, Виктор Вазарели (1908)
- Акт у црвеној фотели, 1932–34, Сава Шумановић (1896–1942)
- Композиција, 1961, Петар Лубарда (1907–1974)
- Вино, 1935, Игњат Јоб (1895–1936)
- Виолинист, 1932, Јован Бијелић (1886–1964)
- Дум Андре, 1935, Петар Добровић (1890–1942)
- Песак и пепео, 1959, Ордан Петлевски (1930)
- Плес, 1910, Анри Матис (1869–1954)
- Мужјак и женка, 1942, Џексон Поллок (1912–1956)
- Број 8, 1952, Франц КLINE (1910–1962)
- Анђео на Христовом гробу, Милешева 1228. године

VI ЦЕЛИНА: СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ЛИКОВНИМ ДЕЛИМА

- Пластика портала и прозора, Дечани, 1328–1335. године
- Сликање, 1946, Францис Бекон (1910)
- Торзо с рукавицама, 1967, Фернандез Арман (1928).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Концепција програма посебну важност придаје наставнику који методске поступке и облике рада конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим примереним методама у

раду с ученицима треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова сазнања. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад, темама треба посветити посебну пажњу како не би преовладале над садржајима. Стога је наставнику дата могућност да у складу са индивидуалним способностима буде слободан у избору дидактичке припреме.

Осим садржаја и креативности, у структури програма предвиђени су и *медијуми*, резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника. У том контексту примерена је различита и непоновљива методичка припрема. Садржаји програма за шести разред базирају се на непосредном опажању ритма светлина, боја, текстуре и чулне осетљивости и осећајности за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима. Првом целином *Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима* наглашено је поимање правилности у ритмичком кретању елемената, али и могућност да се слободно, без геометријске строгости, тумачи ритам. У овој целини унет је недовољно заступљен појам *волумен* којим треба равноправно инсистирати на вежбању вајања.

Имајући у виду велики значај визуелних комуникација и потребе развијања критичке свести код деце, другом целином *Визуелно споразумевање* назначена је важност стварања и декодирања визуелне шифре. Треба предочавати деци да је визуелно споразумевање исход непосредног опажања свакодневног окружења и да има образовно-васпитни карактер.

Читав свет појавних вредности условљен визуелном перцепцијом манифестује се дејством светлости. Осим што видимо предмете услед осветљености, светлина постоји као ликовни проблем. Стога је неопходно систематично обрађивати специфичности сваке тематске јединице. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, примерено је на сваком часу тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом како би се вежбањем одговарајућим средствима квалитетно усвајала знања повезана са практичним радом.

Задатак *текстуре* је да се постигне материјализација облика, њоме се истиче особеност материјала и она учествује као и други елементи у композицији дела. Као чести носилац композиције, *текстура* је утисак визуелне и тактилне перцепције. Додиром, односно пипањем, може се утврдити да ли је предмет у непосредном окружењу гладак или храпав. Предмете који су сјајни или мат можемо визуелно опажати.

Свакако да је најсложенија целина *Боја*, коју треба тумачити у складу са узрастом деце. Учење по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у овој целини највише може доћи до изражаја. Подела на боје и небоје односно на хроматски скуп (основне и изведене боје) и ахроматски скуп, отвара могућност осталих подела. Сваку тематску јединицу треба систематски обрађивати методом разговора и вежбањем, а тумачењу комплементарних боја, као исходу разумевања овог ликовног елемента, треба посветити посебну пажњу. Имајући у виду образовни карактер садржаја, ову целину треба на сваком часу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом да би ученици вежбањем одговарајућим средствима усвајали квалитетна знања повезана са практичним радом.

Целину *Свети уобразиље у ликовним делима* треба методом разговора тумачити уз неопходну илустрацију уметничких дела са фантастичним, религијским, митолошким ликовима. У том контексту, настава мора бити повезана са осталим предметима кроз трагање за заједничким мотивима, због чега треба инсистирати на повезаности са предметима како би се заједнички појмови јасније и спонтаније усвајали. Неопходно је успоставити корелацију са предметима: српски језик, музичка култура, историја. Препоручује се коришћење савремених технологија и трагање за савременим ликовно-техничким средствима.

Програмски садржаји подстичу визуелну радозналост, отвореност за нова сазнања на основама претходних. искустава. Истраживањем непосредне околине и уметничког дела, стваралачком прерадом информација, подстичу се сазнајни процеси. Садржаји дају могућност перманентне отворености за оригинално решавање проблема коришћењем савремених ликовно-техничких средстава и савремених медијума. Њима се подстиче развој свих нивоа дивергентног мишљења у области ликовне културе. У циљу процеса апстраховања, издвајања битних и суштинских обележја објекта (феномена) важно је озбиљно појмовно и терминолошко одређење. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према свом уметничком наслеђу.

Треба, међутим, имати у виду да уметничко дело није у функцији илустрације мотива, него је оно решење или пример илустрације решења проблема. Детету је ликовно-уметничко дело могућност сагледавања тековина и поимања постојећих остварења и могућност ослањања на светско и своје уметничко наслеђе. Поред тога, дело из уметничког наслеђа је могућност сагледавања вертикалне и хоризонталне корелације, којом ученици имају могућност интердисциплинарног приступа. Конкретна демонстрација уметничког дела подстиче визуелни доживљај, објашњава и разлаже ликовни проблем. Различитим приступом ученику се нуди разнолико виђење и доживљај. Поред тога, дело нуди референтан ниво ликовног мишљења омогућујући корелацију са садржајима других наставних предмета и утиче на мотивацију ученика. У том погледу, треба имати у виду да је пожељно да знање треба понављати, али не на исти начин, већ у различитим облицима, другачијим речима, у другачијем контексту, у другачијем жанру и у другачијем симболичком медијуму од почетне верзије (речју, сликом, графички, шематски). У природи предмета ликовна култура могуће је овај начин често примењивати јер се садржаји прожимају. Таква структурална веза образовно-васпитно условљава разумевање структуре природе и света.

Треба, такође, придавати велику важност селективности, којом се инсистира на смислу неке вредности. Методом разговора треба наводити ученика да разуме зашто нешто треба да зна. Код ученика треба инсистирати на питању зашто се учи и који је смисао наставе ликовне културе. Треба, такође, тежити откривању суштине путем селекције и апстраховања. Селекцијом садржаја на принципу егземпларности морају се узети они сегменти модела који најадекватније представљају проблем за потенцијални израз. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би остварио могућност претпоставке размишљања у правцу решавања задатка. Циљ је одвајање битног од небитног како би се рационално користило време школског часа, које углавном није довољно за велике захтеве. Стога, припрема наставника (писмена, визуелна) мора бити јасна и извесна како би се остварио постављени циљ.

У оквиру постојећих наставних садржаја, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној култури, треба инсистирати код деце на

стицању утисака блискости са садржајима који се ослањају на њихова спонтана претходна знања, која се затим трансформишу у будућа знања. Од деце се не очекује да само буду конзументи, већ се ликовном културом и њеном образовно-васпитном функцијом развијају и моторичке способности, естетско мишљење, критичка свест. Перманентан задатак треба да буде афирмација детета као актера ствараоца у складу са његовим преференцијама.

Проблемски постављени наставни садржаји ликовне културе вертикално се развијају од првог до осмог разреда и произилазе један из другог. Полазећи од узрасних могућности ученика, водило се рачуна о прилагођености и спиралним круговима садржаја образовног карактера за сваки разред посебно, што је и одређено у оперативним задацима. Такви садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском раду путем анализа уметничких дела и ученичких радова. Ниво образованости је у складу са специфичношћу ове наставне области, што подразумева и одговарајуће инструменте за праћење знања ученика по разредима. Из тога произилази да ученицима треба пружити информације на нивоу програма, што подразумева и усвајање знања. Паралелно са тим треба их усмеравати у креативном практичном раду и процесима игара, где понуђене информације нису оквири деловања и дефинитивне вредности.

Садржаји наставе ликовне културе у основном васпитању и образовању могу да се подведу под следећу шему информативне структуре:

1. опазити
2. примити
3. разумети
4. поступити.

Ниво прве димензије (опажања) подразумева три основна фактора:

1. квалитет опажања у садржајном погледу;
2. брзину и тачност перцепције;
3. тачност опажања појединачних елемената у одређеној ситуацији.

Ниво друге димензије обухвата елементе разумевања опажених и примљених ликовно-визуелних квалитета.

Ниво треће димензије је разумевање опажене и примљене информације, тј. неопходно је вођење разговора о структурирању одређене информације.

Ниво четврте димензије подразумева примену (поступање) у практичном и теоријском раду.

Ова структура је оријентација наставницима за вредновање нивоа знања, а односи се на све методске целине у програму од четвртог до осмог разреда. Током реализације задатака у свим методским целинама по разредима, где се наставник појављује у улози преносиоца знања и аниматора дечјег стваралаштва, могуће је проверавати и пратити ниво и квалитет процеса и рада ученика по наведеним стандардима. Затим треба имати у виду чињеницу да се сваки од наведених нивоа (почев од опажања преко примања, разумевања па до поступања) може оцењивати оценом од два до пет. Из тога произилази напомена о комплексности оценом и сугестија за следећи приступ: довољан (2) – усвојеност садржаја на нивоу опажања; добар (3) – усвојеност садржаја на нивоу опажања и примања; врло добар (4) – усвојеност садржаја на нивоу опажања, примања и разумевања; одличан (5) – усвојеност садржаја на нивоу опажања, примања, разумевања и поступања.

Приликом оцењивања треба имати у виду да нису сви ученици на истом нивоу опажања, примања, разумевања и поступања. То су чињенице које наставника упућују на будност и реалност полазећи од захтева програма и психофизичких могућности ученика и треба да буду заступљени сви нивои оцењивања са различитим степенима.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад од V до VIII разреда опредељују се даровити ученици са посебним интересовањима за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина. Непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике стога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема и афирмише децје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

ЦРТАЊЕ

Постепено обогаћивање појединостима на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи.

СЛИКАЊЕ

Увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању.

ГРАФИКА

Обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима.

УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ

Старохришћанска уметност. Уметност у доба сеобе народа, романска и готска уметност. Византијска уметност, архитектура и сликарство. Српска уметност краја XII и XIII века. Поствизантијска уметност на тлу Србије XV-XVII век. Исламска уметност – карактеристике и споменици у Србији. Ренесанса у Италији и другим европским земљама.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања – кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци – лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури – стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем – перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба. Коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе које загађују човекову средину. Ергономија, као наука о прилагођавању човека који ради и његовог рада, има за циљ, путем пројектовања, инжењеринга и технологије, узајамно прилагођавање човека и његовог рада. Разумевање законитости у екологији, у погледу биолошке равнотеже перманентан је циљ образовања деце. У складу са овим поимањем односно разумевањем природе један је од циљева ликовне културе да се ученици оспособе за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развију интересовање за заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор су општа оријентација у вајарским областима, односно функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру.

Садржаји и идеје у вајарским делима су незаменљив дидактички материјал као пример решења ликовног проблема кога је могуће реализовати у различитим варијантама.

Меки материјал – глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом.

Наношење глине или гипса.

Гипсана каша са успореним везивањем.

Финална обрада и сушење радова.

Израда једноставних алата за рад.

Опремање и чување извајаних радова.

Печење глинених предмета.

Коришћење примерених тврдых материјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета, пуна пластика у дрвету, рељеф, употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање.

Избор дрвета и његова обрада.

Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање.

Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу, ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима.

Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање.

Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену.

Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа.

Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме.

Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање – пуњење пећи предметима, надгледање печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуром.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике.

Коришћење репродуктивне графике у индустрији.

Графика у једној боји – нацрт за етикету.

Графика у две боје – нацрт за плакат.

Графика у више боја – нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика – скица за поштанску марку.

Графика и амбалажа (кутије – нацрт и финални рад).

Плакат – извођење високом штампом. Плакат – нацрт – скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку.

Таписерија у 18. и 19. веку.

Савремена таписерија.

Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија.

Материјали за ткање; начин ткања.

Боје (биљне и минералне) и начини бојења.

Практични рад. Израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; костим; керамика; таписерија; зидно сликарство; визуелне комуникације; пантомима; историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд), интересантних облика из природе (корење, камен итд), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

3. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА ЛИКОВНА КУЛТУРА

1. Основни ниво

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1.1. МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

- ЛК.1.1.1. разликује и користи (у свом раду) основне медије, материјале и технике (цртање, сликање, вајање) визуелних уметности
- ЛК.1.1.2. изводи дводимензионалне и тродимензионалне радове
- ЛК.1.1.3. описује свој рад и радове других (нпр. исказује утисак)

1.2. ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

- ЛК.1.2.3. описује свој рад и радове других (нпр. исказује утисак)

1.3. УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

- ЛК.1.3.1. описује разлике које уочава на уметничким радовима из различитих земаља, култура и периода
- ЛК.1.3.2. зна да наведе различита занимања за која су потребна знања и вештине стечене учењем у визуелним уметностима (нпр. костимограф, дизајнер, архитекта...)
- ЛК.1.3.3. познаје места и изворе где може да прошири своја знања везана за визуелне уметности (нпр. музеј, галерију, атеље, уметничка радионица...)
- ЛК.1.3.4. зна неколико примера примене визуелних уметности у свакодневном животу

*Стандарди ЛК.1.1.3. и ЛК.1.2.3. се понављају. Они припадају и остварују се и у првој (1. Медији, материјали и технике визуелних уметности) и у другој области (2. Елементи, принципи и садржаји визуелних уметности). Разлог за такво понављање проистиче из специфичне, синтетичке природе учења у оквиру предмета Ликовна култура. Такође, у складу је са активностима које се спроводе на часу у оквиру којих се увек прожимају садржаји из различитих области.

2. Средњи ниво

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

2.1. МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

- ЛК.2.1.1. познаје и користи (у свом раду) основне изражајне могућности класичних и савремених медија, техника и материјала визуелних уметности
- ЛК.2.1.2. образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...)

2.2. ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

- ЛК.2.2.1. одабира адекватан садржај да би представио неку идеју или концепт
- ЛК.2.2.2. образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...)

2.3. УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.2.3.1. лоцира одабрана уметничка дела у историјски и друштвени контекст

*Стандарди ЛК.2.1.2. и ЛК.2.2.2. се понављају. Они припадају и остварују се и у првој (1. Медији, материјали и технике визуелних уметности) и у другој области (2. Елементи, принципи и садржаји визуелних уметности). Разлог за такво понављање проистиче из специфичне, синтетичке природе учења у оквиру предмета Ликовна култура. Такође, у складу је са активностима које се спроводе на часу у оквиру којих се увек прожимају садржаји из различитих области.

3. Напредни ниво

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

3.1. МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.3.1.1. познаје и користи различите изражајне могућности класичних и савремених медија, техника и материјала визуелне уметности

ЛК.3.1.2. одабира адекватна средства (медиј, материјал, технику, поступак) помоћу којих ће на најбољи начин реализовати своју (одабрану) идеју

3.2. ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.3.2.1. одабира адекватна средства (медиј, материјал, технику, поступак) помоћу којих ће на најбољи начин реализовати своју (одабрану) идеју

ЛК.3.2.2. изводи радове са одређеном намером користећи основне визуелне елементе и принципе да би постигао одређени ефекат

ЛК.3.2.3. користи тачне термине (нпр. текстура, ритам, облик...) из визуелних уметности (примерене узрасту и садржају) када образлаже свој рад и радове других

ЛК.3.2.4. уочава међусобну повезаност елемената, принципа и садржаја на свом раду и на радовима других

3.3. УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.3.3.1. анализира одабрана уметничка дела у односу на време настанка и према културној припадности (описује основне карактеристике, намеру уметника...)

ЛК.3.3.2. описује потребна знања и вештине који су неопходни у занимањима везаним за визуелне уметности

ЛК.3.3.3. користи друга места и изворе (нпр. библиотека, интернет...) да би проширио своја знања из визуелних уметности

ЛК.3.3.4. разуме међусобну повезаност и утицај уметности и других области живота

*Стандарди ЛК.3.1.2. и ЛК.3.2.1. се понављају. Они припадају и остварују се и у првој (1. Медији, материјали и технике визуелних уметности) и у другој области (2. Елементи, принципи и садржаји визуелних уметности). Разлог за такво понављање проистиче из специфичне, синтетичке природе учења у оквиру предмета Ликовна култура. Такође, у складу је са активностима које се спроводе на часу у оквиру којих се увек прожимају садржаји из различитих области.

4. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА У РАДУ СА ДЕЦОМ СА СМЕТЊАМА У НАПРЕДОВАЊУ У РЕДОВНОЈ ШКОЛИ¹

ПОРЕМЕЋАЈИ АУТИСТИЧКОГ СПЕКТРА

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Аутизам је развојни поремећај који се испољава до треће године живота. Тежина клиничке слике варира од најтежих манифестација аутизма до сасвим дискретних форми аутистичког понашања. Зато и говоримо о поремећајима аутистичког спектра.

Ма колико се међусобно разликовали, сви поремећаји аутистичког спектра имају неке заједничке карактеристике: поремећај социјалних интеракција, поремећај комуникације и стереотипије у понашању.

ПОРЕМЕЋАЈ СОЦИЈАЛНИХ ИНТЕРАКЦИЈА

Деца са аутизмом често немају потребу да остваре контакт са другим особама или се, пак, социјални контакт остварује само да би се задовољиле властите потребе. Дете које је повређено, уплашено или тужно, неће тражити утеху од друге особе, нити ће покушати да са другом особом подели своје задовољство. С друге стране, деца са аутизмом углавном не препознају емоције других људи. Контакт погледом је обично површан и краткотрајан, пре свега због тога што дете са аутизмом не уме да прочита емоцију са лица друге особе. Многа правила социјалног живота, почев од оних најлакших, па све до најкомплекснијих, особе типичног развоја усвајају спонтано, без икакве формалне обуке. За децу са аутизмом, неписана правила социјалног функционисања представљају велику загонетку која се може само делимично решити упорним и систематским радом.

ПОРЕМЕЋАЈ КОМУНИКАЦИЈЕ

Нека деца са аутизмом уопште не говоре. Код ове деце не јавља се ни гест као спонтани покушај да се надомести недостатак вербалне комуникације. У многим случајевима, развија се говор који нема комуникативну функцију. Често се у говору запажају: бизарна модулација гласа, ехолалија (понављање туђих речи), неологизми (измишљене речи), идиосинкразије (говор специфичан само за ту особу), неправилна употреба личних заменица (о себи говоре у трећем, а често и у другом лицу)... Изразити су поремећаји прагматике, чак и код деце са високофункционалним аутизмом, која имају развијену вербалну комуникацију. Они се испољавају на различите начине: дете не уме да одреди адекватну удаљеност од саговорника; да прилагоди интензитет и модулацију гласа социјалним захтевима; да препозна када би требало да ћути а када да говори; да одреди колико би дуго требало да говори о одређеној теми; да препозна комуникационе намере саговорника итд. Деца са аутизмом, осим у ретким случајевима, не разумеју идиоме, фразе и сарказам у говору. Њихово разумевање говора је буквално.

¹ Из приручника за наставнике *Индивидуализација у раду са децом са сметњама у напредовању у редовној школи* проф. др Ненада Глумбића и Љиљане Вдовић, Едука, Београд, 2012.

СТЕРЕОТИПИЈЕ У ПОНАШАЊУ

Деца са аутизмом често су заокупљена бојом, мирисом, текстуром, вибрацијом и другим карактеристикама предмета који су небитни за њихово функционисање. Понекад имају ритуале који могу бити везани за било који аспект живота: исхрану, облачење, успављивање... Углавном имају отпор према променама. Многа деца са аутизмом имају стереотипне покрете телом или деловима тела (лепршање рукама, клаћење, љуљање, увртање прстију, ход на врховима прстију итд.). Деца са високофункционалним аутизмом могу имати уска, ограничена и необична интересовања. Тако се дешава да ученик нижих разреда основне школе одлично познаје возове, пилоне или неке врсте животиња, а да при томе има отпор према већини наставних садржаја који се обрађују у школи.

ОСТАЛИ ПОРЕМЕЋАЈИ

Осим наведених, ученици са аутизмом могу имати и бројне друге поремећаје који на различите начине утичу на њихово образовање.

Поремећаје аутистичког спектра карактерише учестала појава сензорних абнормалности. Оне се најчешће испољавају: у облику сензорне преосетљивости, када обични звуци и додир изазивају бол и друге непријатне сензације; у виду снижене осетљивости појединих чула; у виду немогућности да се јасно идентификује извор звука и да се занемари позадинска бука; у облику снижене толеранције на дуготрајно излагање сензорним стимулусима итд.

Аутизам се може комбиновати са било којим нивоом интелектуалног функционисања, од најтежих форми интелектуалне ометености до просечних или чак натпросечних интелектуалних способности.

Код деце са аутизмом и тежим облицима интелектуалне ометености може се очекивати и не тако ретка појава епилептичних напада који су изузетно ретки код деце са високофункционалним аутизмом.

У овој последњој категорији, пак, честа је моторичка неспретност, која се може испољити и неким обликом диспраксије. Један од облика диспраксије код деце школског узраста јесте и поремећај рукописа – дисграфија.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

На основу доброг познавања природе аутистичког поремећаја, могуће је осмислити извесна упутства за образовно-васпитни рад са овом популацијом. Међутим, ниједно упутство не би требало схватити као рецепт који би се могао применити на сваку појединачну ситуацију и на свако дете са аутизмом. Наставницима се саветује да пажљиво прочитају општа упутства за прилагођавање образовно-васпитног рада деци с поремећајима аутистичког спектра, а да све недоумице разрешавају уз консултацију са дефектологом.

1. Обезбедите структуриран ритам дана

Деца са аутизмом не умеју да организују и користе слободно време на продуктиван начин. Зато им је потребно обезбедити високоструктуриран ритам дана, и код куће и у школи. Потребно је да се установи одређена рутина које ћемо се придржавати што је више могуће. Једном установљена рутина пружа детету са аутизмом утеху и сигурност.

2. Користите визуелну подршку

За многу децу са аутизмом слике имају много већи значај у преношењу порука него речи. Зато користите визуелну подршку кад год је то могуће. Ако ученику дајете вербални налог који он не разуме, престаће да вас слуша. Слика ће му помоћи да остане у контакту са вама. Потребно је, наравно, да дете разуме значење одређене слике. Зато би слике требало да буду сасвим реалистичне, без непотребних детаља и карикатура. Уколико дете не разуме слику, можете користити фотографије или тродимензионалне објекте. Када дете овлада одређеном активношћу, визуелна подршка се смањује, а некада и сасвим укида. Визуелна подршка је посебно значајна приликом стварања распореда.

3. Направите распоред активности

Добро структуриран ритам дана уз адекватну визуелну подршку најбоље се може остварити креирањем визуелних распореда. Визуелни распореди омогућавају деци са аутизмом да предвиде редослед активности, да боље усмере пажњу и да се осећају сигурном. Најбоље би било да се направи један општи визуелни распоред, који би служио за структурирање активности у току једног школског дана, и низ специфичних визуелних распореда који се односе на конкретне активности у току једног школског часа или неке ваннаставне активности.

Како да направимо општи визуелни распоред? Потребно је да прво изаберемо слике, фотографије или симболе са одређеним значењем. На пример, цртеж или фотографија лопте може да означава игру у школском дворишту. Визуелна средства треба пластифицирати јер ће се користити током дужег временског периода. Дете треба да научи значење одређеног симбола. То се постиже дуготрајном, доследном и свакодневном употребом истих симбола у идентичним околностима. Иако симболи могу бити поређани на једном листу папира, много је ефикасније да се у прављењу визуелних распореда користи чичак-трака. Чичак-трака треба да се постави на јасно видљиво и лако доступно место, нпр. на унутрашњу страну врата учионице. Боја чичак-траке треба да се јасно разликује од боје коришћених симбола. Сlike које означавају главне активности у школи поређамо на чичак-траку одозго надолу. Нпр. можемо имати слику која се односи на час математике, затим слику која означава мали одмор, слику која се односи на час матерњег језика, слику за активност у школском дворишту итд. Испод сваке слике треба да буде и словима назначена активност. У већ наведеном примеру са лоптом, на дну пластифициране картице на којој је фотографија лопте написаћемо „игра у дворишту“. Картице се увек ређају тако да се између појединачних слика види чичак-трака у дужини од око 5 цм. На дну чичак-траке прави се цеп или сандуче у које ће се картице са симболима одлагати када одређена активност буде завршена. У близини визуелног распореда не би требало да буде других визуелних средстава.

На почетку сваког радног дана доведемо ученика до места на коме се налази визуелни распоред и укратко испричамо шта ћемо радити тога дана. Задржимо се на првој картици и кажемо шта та картица представља. Затим скинемо картицу са чичак-траке и однесемо је до места где ће се обавити одговарајућа активност. Када активност буде завршена, заједно са дететом одлажемо картицу у цеп или у кутију на дну чичак-траке, а затим узимамо следећу картицу и са њом поступамо на идентичан начин.

Овај поступак се, у зависности од способности детета, може донекле модификовати. За децу ненавиклу на визуелне распореде некад ће бити потребно да се и на месту на коме се обавља активност налази симбол те активности. С друге стране, деци која су извежбана у

коришћењу визуелних распореда биће довољно да распоред дневних активности буде написан у свесци. Ако ученик уме да чита, распоред се може организовати у форми чек-листе, тако да ученик може да штиклира сваку активност која је завршена. Важно је да се визуелни распореди користе упорно, без обзира на то што нам се можда чини да дете не разуме њихово значење.

За децу која не говоре и не разумеју налоге, користите стварне предмете у циљу антиципације следеће активности. На пример, десетак минута пре часа физичког васпитања дајте им да држе малу гумену лопту; ако одлазе кући колима, неколико минута пре поласка дајте им аутомобил играчку. Понављајте ове активности свакодневно користећи увек исте предмете.

Помоћу визуелних распореда може се организовати и било која друга активност: овладавање одређеном вештином, учење неког садржаја или израда домаћих задатака. Приликом израде домаћих задатака, важно је да ученик унапред зна колико ће нека активност трајати. Ако, на пример, треба да напише три реда неког слова, потребно је да му се да свеска у којој је на почетку сваког од три реда написано по једно слово. Родитељи треба да направе визуелни распоред у коме ће се наизменично смењивати картице са словом (три картице за сваки ред) и картице које означају награду која ће уследити након сваког исписаног реда.

4. Наградите дете

Ако се одлучите да помоћу визуелног распореда подучавате ученика са аутизмом, једна од картица морала би да се односи и на награду. Награда се добија као резултат успешно изведених активности. Она се може користити и за поткрепљивање социјално пожељног понашања. У избору награде руководимо се жељама самог детета. За неко дете ће адекватну награду представљати „смајли“, жетон или балончић, док ће за неко друго дете функцију награде имати комадић омиљене хране или краткотрајно обављање омиљене активности.

5. Говорите конкретно и јасно

Говорите јасно. Не користите сувишне речи. Уместо да кажете: „Данас је прилично хладно. Не би било лоше да обучеш јакну када будемо ишли у шетњу“, једноставно реците: „Обуци јакну“. Питајте ученика шта сте рекли да бисте проверили да ли вас је разумео. Немојте користити идиоме. Ако кажете детету да се „претвори у уво“, можете очекивати само две реакције: дете не разуме шта сте изговорили или, пак, добија панични напад јер нити зна како да се претвори у уво, нити жели да постане уво. Избегавајте иронију и сарказам. Вашу иронично изговорену опаску да уживате када дете лупа вратима, ученик са аутизмом схватиће буквално. Иако вам то не изгледа учтиво, радије кажите: „Дај ми књигу“, него „Да ли би могао да ми даш књигу?“ Ако ваш налог није експлицитан, дете са аутизмом помислиће да га питате да ли он може (тј. има способност) да вам да књигу. Ако нудите избор, нека ваша понуда буде што конкретнија. „Да ли би волео да црташ црвеном или плавом оловком?“ много је боља опција него питање: „Којом би бојицом волео да црташ?“ Имајте у виду да деца са аутизмом боље реагују на визуелну него на слушну информацију. Према томе, ако дете уме да чита, добро би било да му напишете своје захтеве.

6. Преусмерите стереотипе

Ограничена интересовања, стереотипије и ритуали саставни су део клиничке слике аутизма. Извесни стереотипи у понашању никада неће нестати. По правилу, стереотипије не треба забрањивати већ преусмеравати. То је могуће само ако детету понудимо другу активност, врло сличну његовом стереотипу, која ће имати социјално прихватљиву форму. Дешава се, на пример, да дете хода тачно одређеном путањом по учиниоци. Можемо да направимо од итисона кружне облике које ћемо поређати у непосредној близини његове путање и тражити да хода газећи по кружним формама. Ако дете има неки стереотипни покрет телом, можемо осмислити игру у којој ће се тај покрет користити у комбинацији са неким другим, сличним покретом. Овакве активности се могу лепо уклопити у наставу физичког или музичког васпитања. Ако у току одређеног часа немамо могућности за реализацију наведених активности, евентуалну појаву стереотипија треба игнорисати.

Нека деца имају отпор према променама, а свака промена рутине изазива страх. Ако нашу уобичајену активност у дворишту морамо да изменимо због лошег времена, онда би што пре у визуелном распореду требало заменити картице како би се дете навикло на новонасталу ситуацију. У извесним случајевима, деца са аутизмом пружају отпор према променама које су свакодневне и које чине саставни део школских активности, као што је одлазак у физкултурну салу. У том случају потребно је да више пута у току претходног часа кажемо да ће следећи час бити одржан у физкултурној сали прецизирајући колико је времена остало до завршетка часа. Нпр. можемо рећи да за десет (пет, три...) минута почиње час физичког. Иако деца са аутизмом често немају концепт метричког времена, свакодневним понављањем наведених активности постепено се навикавају на правилну употребу термина којима се одређује трајање. Оријентација у времену лакше ће се постићи ако користимо тајмере или пешчане сатове. Уколико је дете изразито анксиозно приликом преласка из једне у другу просторију, треба му дозволити да са собом понесе омиљену играчку или неки други предмет за који је нарочито везано.

Ако ученик са аутизмом има уска и ограничена интересовања, њих би требало искористити као потенцијал за усвајање наставних садржаја из различитих предмета. Ако је, на пример, ученик фасциниран животињама и ако има снажан отпор према математици, онда ћемо таблицу множења обрађивати задацима следећег типа: „Ако у седам кавеза има по три мајмуна, колико има укупно мајмуна?“ На сличан начин могу се обрађивати граматика, ликовно васпитање итд.

Повремено се ученику са аутизмом могу дозволити омиљене активности у форми награде или као део процеса учења. Тада се, међутим, суочавамо са проблемом временског ограничавања такве активности. Због тога је потребно да се одреди правило у погледу трајања одређене активности. Добро је да дете у сваком тренутку зна колико му је преостало времена за омиљену активност. То се постиже употребом тајмера који визуелно приказују проток времена. Иако су врло једноставни уређаји, тајмере је понекад тешко набавити у нашој средини. Уместо тога, могу се користити пешчани сатови различите величине.

7. Поставите јасна социјална правила

Деца са аутизмом не поштују ни најосновнија правила понашања. Имајте у виду да се не ради о невоспитању, већ о неразумевању социјалних правила. Ако ученик са тежим обликом аутизма не показује интересовање за друге особе, потребно је да га постепено укључимо у интерактивну игру. То је најбоље учинити на часу физичког васпитања тако што

ћемо организовати наизменичне активности. Деца са високофункционалним аутизмом имају већи капацитет за разумевање социјалних правила, али их не могу усвојити спонтано. Корисно средство за прихватање правила понашања јесу тзв. социјалне приче. Ове приче се пишу за сваку конкретну ситуацију, а могу бити презентоване и у сликовној форми. У причи се описује одређена ситуација, како се протагонисти приче осећају и шта би се могло десити.

8. Помозите ученику са аутизмом да се избори са сензорним проблемима

Деца са аутизмом не могу да игноришу небитне сензорне стимулусе и да разликују важније и мање важне информације. Зато је потребно да са плафона уклоните све висеће елементе, а са зидова и панела све цртеже, графиконе и друге визуелне садржаје који се не користе свакодневно. Алтернативно, визуелна средства се могу прекрити и приказивати само када је то неопходно. Ученица не би требало да буде у непосредној близини улице. Ученик са аутизмом треба да седи у предњем делу учионице, удаљен и од прозора и од врата, како би опажао што мање непотребних стимулуса. Сто за којим седи дете не би требало да буде обојен јарким бојама. На столу треба да се налази само оно што је тренутно потребно за рад.

Нека деца са аутизмом изузетно су осетљива на звукове одређене фреквенције. Ова деца најчешће покривају уши рукама. Ако дете виче или на други начин прави галаму, могуће је да му смета околна бука коју покушава да маскира звуцима које само производи. Оваквој деци треба дозволити да се привремено изолују. У ту сврху се могу користити ниски паравани, који не заузимају много простора, слушалице и антифони. Ако се дете плаши одређеног звука (нпр. дела неке песме), можете снимити такву песму и пуштати је сваког дана тако што ћете интензитет тона подесити испод границе чујности, постепено га појачавајући до прихватљивог нивоа.

Деца са аутизмом могу имати снажне негативне реакције на трепћуће светло. Ако сте убеђени да светло не трепери, вероватно грешите. Реч је о томе да ни ви ни друга деца не можете опазити оно што опажају нека деца са аутизмом. Да бисте избегли треперење светла, користите увек нове сијалице, избегавајте употребу флуоресцентног светла, а уместо компјутера користите лаптоп. Посаветујте родитељима да затраже савет офталмолога у вези са евентуалном куповином ИРЛЕН наочара са обојеним филтерима. Ако дете уме да пише, избегавајте папир интензивно жуте боје. Бели папир, који се у нашим школама најчешће користи, такође није најбоље решење за децу са аутизмом. Уместо тога користите сиви, светлоплави или светлосзелени папир.

Нека деца са аутизмом не подносе поједине тактилне стимулусе. Уверите се да им не смета текстура одеће или наставног средства. Не додирујте их.

Извесни облици понашања (љуљање, окретање у круг, пењање по столовима, повишена покретљивост итд.) упућују на могућност да је детету са аутизмом потребна интензивнија сензорна стимулација. Овој деци је потребно дозволити да повремено учествују у моторичкој активности, најбоље у виду награде за извршени задатак. Осим тога, детету које је стално у покрету потребно је дозволити да носи испуњени прслук, будући да снажан притисак обезбеђује неопходну стимулацију. Ношење испуњеног прслука требало би ограничити на временски интервал од двадесет минута. Искористите часове физичког васпитања за стимулацију љуљањем. Дете може да се љуља на љуљашци или на великим лоптама за пилатес лежећи на стомаку, при чему масирамо леђа кружним покретима у смеру казаљке на сату. Нека деца ће уживати ако их увијемо у струњачу и благо котрљамо. Искуство показује да се током љуљања и лежања у струњачи боље учи говор него током уобичајених активности у учионици.

9. Укључите друге ученике у систем подршке

Осталој деци из разреда објасните зашто се ученик са аутизмом понаша на одређени начин. Мотивишите их да учествују са њим у интерактивној игри. Искористите прилику када се организује излет или нека друга ваннаставна активност да одредите децу која ће бити задужена да помажу детету са аутизмом. Деца се бирају само ако се добровољно пријаве. Посебно ћете истаћи њихову улогу ако им доделите неки беџ или траку са натписом који указује на њихову функцију. Тиме, не само да помажемо детету са аутизмом, већ и код осталих ученика развијамо одговорност, толеранцију и самопоштовање. Посаветујте се са дефектологом у вези са формирањем „круга пријатеља“ и других облика вршњачке подршке.

БЛАЖЕ СМЕТЊЕ У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

У овој публикацији под блажим сметњама у менталном развоју подразумевамо стање лаке интелектуалне ометености. Сваки облик интелектуалне ометености карактеришу значајна ограничења у интелектуалном функционисању и адаптивном понашању. Наведена ограничења настају у развојном периоду, тј. до 18. године живота. Највећи број деце са интелектуалном ометеношћу има блаже сметње у менталном развоју. Ова деца имају успорен развој когнитивних, говорно-језичких, моторичких и социјалних способности, што у многим случајевима постаје очигледно тек у млађем школском узрасту. Деца са лаком интелектуалном ометеношћу имају исте физиолошке, емоционалне и социјалне потребе као и сва друга деца. Међутим, ова деца ступају у животну утакмицу са лошије развијеним адаптивним способностима од вршњака из опште популације. Многе карактеристике ученика са блажим сметњама у менталном развоју могу се разумети само унутар друштвеног контекста. Приликом навођења заједничких карактеристика ове деце треба имати на уму да је реч о изузетно хетерогеној популацији. Стога је нереално очекивати да ће се свако појединачно дете уклопити у општи приказ лаке интелектуалне ометености који наводимо у овом тексту.

КОГНИТИВНИ РАЗВОЈ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу пролазе кроз исте фазе сазнајног развоја као и деца из опште популације, али нешто споријим темпом. Осим тога, ова деца не достижу највише нивое формалних логичких операција. Њихово је мишљење конкретно тако да се радије фокусирају на очигледне карактеристике предмета, појава или бића него на нека мање видљива, апстрактна својства. Из истих разлога, ова деца ће лакше разумети актуелна догађања него догађаје из прошлости или хипотетичке ситуације у будућности.

ПАЖЊА

Ученици снижених интелектуалних способности, по правилу, имају краткотрајну пажњу. Неуспех у учењу, бар једним делом, може се објаснити и тиме што деца не поклањају довољно пажње постављеном задатку. Осим тога, ова деца имају и мањи обим пажње, тј. не

могу истовремено да обратe пажњу на већи број релевантних стимулуса. Некада усмеравају пажњу на мање битне аспекте задатка, занемарујући при томе најважније информације.

ПАМЋЕЊЕ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу тешко памте нове информације, а већ запамћене релативно брзо заборављају. Основни проблем ове деце јесте недостатак ефективне стратегије упамћивања. Посебно тешки за упамћивање јесу ментално и језички захтевни задаци.

ГОВОР И ЈЕЗИК

Деца са блажим сметњама у менталном развоју имају успорен, а у неким случајевима и атипичан, говорно-језички развој у области артикулације, семантике, синтаксе и прагматике. Артикулациона одступања могу се испољити у облику омиесије (изостављања гласова), супституције (замене једног гласа другим стандардним гласом) или дисторзије (измењене артикулације гласа као у случају „котрљајућег р“). На плану семантике, најизразитији проблеми односе се на ограничен вокабулар и недовољно познавање лексичких односа између речи. Синтаксичке конструкције могу бити врло специфичне, у складу са когнитивним функционисањем појединца. Највеће проблеме ова деца имају у домену прагматике, тј. правилног разумевања и употребе говора у социјалном контексту.

МОТИВАЦИЈА

Ако нека особа мисли да су за све успехе и неуспехе у њеном животу одговорни судбина, случај или други људи, кажемо да таква особа има спољашњи локус контроле. Насупрот томе, особе са унутрашњим локусом контроле сматрају да је највећи број позитивних и негативних догађаја у њиховом животу резултат њихове властите активности. Мала деца, без изузетка, имају спољашњи локус контроле. Сазревањем, она постају свесна последица својих активности. Деца са лаком интелектуалном ометеношћу задржавају спољашњи локус контроле. То се испољава у претераном ослањању на друге особе, у сталном очекивању неуспеха и у неприхватању одговорности за властито понашање.

ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу често се сусрећу са неразумевањем и неприхватањем унутар вршњачке групе. Услед искуства неуспеха и недовољно развијених адаптивних способности, ова деца се често повлаче из социјалних интеракција или их остварују на неприкладан начин. Проблеми у понашању могу да настану због тога што дете не прави разлику између адекватних и социјално неприхватљивих облика понашања, као реакција на фрустрацију због неуспеха у школи или због тога што је дете научено да привлачи пажњу других ученика који га охрабрују да се понаша на непримерен начин. Осим тога, нека деца са лаком интелектуалном ометеношћу имају тзв. дуалне дијагнозе, односно придружене психијатријске болести, које значајно утичу на њихово понашање и социјалну адаптацију.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

Карактеристике ученика са блажим сметњама у менталном развоју изискују прилагођавање приступа у наставном раду. Педагошке импликације су наведене оним редом којим су описиване њихове опште карактеристике.

КОГНИТИВНИ РАЗВОЈ

Когнитивни развој не зависи само од личности и активности појединца, већ и од његовог окружења. Интелектуалну ометеност не можемо „излечити“, али можемо обезбедити повољне околности за учење у складу са дететовим потребама и могућностима. Наш је задатак да препознамо на ком се развојном нивоу налази ученик и да задатке прилагодимо његовим сазнајним способностима.

С обзиром на природу мишљења, увек треба користити конкретна наставна средства. Придржавајте се принципа очигледности, али имајте у виду то да превелик број наставних средстава такође омета процес учења. Апстрактне концепте треба преносити у мањем обиму, повезујући их са конкретним примерима. Научене садржаје увек треба повезивати са животним потребама ученика, са његовим искуством и могућностима њихове примене. Постављени циљеви морају бити краткорочни, а награде за успешно изведену активност тренутне.

ПАЖЊА

Задатак треба да буде презентован тако што ће се ученику предочити ограничен број стимулуса. Из задатка уклањамо све оне информације и стимулусе који су небитни за његово решавање. Ученику усмеравамо пажњу на најважније податке, критичне за решавање задатка. Охрабрујемо и подстичемо ученика да одржи пажњу на задатку, краткотрајним додиром или речима у императивном облику (пази, види, стани, спреми се...). Тежину задатака постепено повећавамо.

ПАМЋЕЊЕ

Ученици из опште популације спонтано организују информације како би их лакше упамтили. Деци са лаком интелектуалном ометеношћу можемо помоћи тако што ћемо груписати објекте које опажају и које би требало да упамте. Груписање може бити просторно (објекти који припадају некој класи сврставају се у скупове са јасно ограниченим линијама) или временско (прво се приказују објекти једне категорије, а затим се, после краће паузе, приказују објекти друге категорије).

Најчешћа грешка коју наставници праве јесте да ученику са интелектуалном ометеношћу презентују велики број информација у кратком временском периоду. Ученик може да упамти мањи број података, под условом да се информација више пута понови и илуструје конкретним примерима. Затражите од ученика да понови шта сте рекли или да, са неколико речи, опише кључне елементе наученог садржаја. Помозите ученику да повеже новостечену информацију са властитим искуством (нпр. „Видиш, девојчица из ове приче зове се Маја, баш као што се и твоја сестра зове Маја“). Уверите се да ученик разуме оно што би требало да упамти.

ГОВОР И ЈЕЗИК

Уколико ученик има било који поремећај говора и језика, затражите помоћ логопеда. Користите једноставне речи. Прилагодите своје излагање могућностима ученика. Повремено проверавајте да ли ученик разуме оно о чему говорите. Током излагања наставних садржаја користите макете, цртеже и слике. Избегавајте метафоричке изразе, идиоме и фразе. Реченице би требало да буду кратке. У раду са млађом децом користите увек исте термине уз постепено увођење синонима.

МОТИВАЦИЈА

Познато је да ништа не успева тако добро као успех. Ако ученик има нагомилано искуство неуспеха, престаће да се труди. Да би ученик са лакоћом интелектуалном ометеношћу био мотивисан за учење, морате му пружити шансу да успешно изврши задатак. У почетку постављајте само оне задатке за које сте сигурни да ће их ученик са лакоћом извршити. Ученика треба јавно похвалити за сваки тачан одговор и за сваки тачно извршени задатак. Од наставника се не очекује да похваљује ученика без икаквог разлога, већ да ствара ситуације у којима ће постојати разлог да га похвали. Тек када ученик стекне самопоуздање, можемо га научити како да реагује на неуспех.

ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Наставник треба да делује превентивно како ученик са интелектуалном ометеношћу не би испољио проблеме у понашању. Од почетка школовања треба неговати пријатну разредну атмосферу. Вршњачка едукација и други облици сарадничког учења имају позитиван утицај на прихваћеност деце са блажим сметњама у менталном развоју. Индивидуализован приступ овим ученицима омогућава им да стекну позитивна искуства у процесу учења. Тиме се развија њихово самопоуздање што умањује могућност појаве социјално неприхватљивих облика понашања. Непримерено понашање ових ученика често се погрешно тумачи. Импулсивност може бити резултат емоционалне незрелости а не свесне намере да се крше одређене норме понашања. Директан стил комуникације, коришћење колоквијалних израза и привлачење негативне пажње чести су код деце која потичу из одређених супкултурних слојева, као и код ученика који немају довољно развијене социјалне вештине. Наставник треба да затражи помоћ дефектолога у процесу креирања програма за развој социјалних вештина. Евентуална појава бизарног понашања могла би да укаже на дуалну дијагнозу, када се препоручује саветовање са дејим психијатром.

ХИПЕРКИНЕТИЧКИ СИНДРОМ (ХИПЕРАКТИВНОСТ)

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Хиперкинетички или хиперактивни синдром са поремећајем пажње (АДХД) најчешћи је ментални поремећај код деце. Јавља се као последица неравнотеже између одређених хемијских супстанци у мозгу. Неравнотежа између ових супстанци може значајно да утиче на понашање детета, расположење, размишљање и пажњу. Поред детета, последице осећа и породица, у којој се јавља значајно повећан ниво стреса, као и учестала депресија.

Хиперкинетички поремећај са поремећајем пажње присутан је код три до десет одсто школске деце, а три пута је чешћи код дечака него код девојчица. Јавља се у првим годинама живота, а дијагностикује се најчешће при поласку детета у школу.

Дете са овим проблемом у сталном је покрету, узнемирено је, са изразито краткотрајном пажњом. Не може да истраје у започетим активностима. Прекида још незавршену активност како би отпочело нову, па и њу напустило недовршену. Хиперактивно дете би све да види, да додирне, привуче. Све што чује – оно би да види, без икакве селекције или скале вредности која би неким садржајима дала предност а неке занемарила. И најмањи шум или догађај привлачи дететову пажњу и одвлачи га од задате активности. Дете са хиперактивним проблемом не успева да прати упутства и не сналази се у групи и групним правилима. Није свесно свог проблема и не може да објасни своје понашање.

Хиперкинетички или хиперактивни поремећај карактеришу три основна симптома.

1) *Хиперактивност*. Дете је у сталном покрету, врпољи се, устаје и шета по одељењу, не може да седи када ситуација то од њега захтева, претерано трчи, пење се у ситуацијама у којима је то неодговарајуће, често има проблем да се тихо игра, претерано прича.

2) *Импулсивност*. Даје одговоре исхитрено и непромишљено и пре него што се доврши питање, има проблем да сачека да дође на ред, често прекида друге (упада у разговор или игру).

3) *Поремећај пажње*. Тешко одржава пажњу на задацима или у игри, не обраћа пажњу на детаље и често прави грешке у изради задатака (које нису производ незнања), често не може да следи ни директне инструкције и не успева да доврши задатке или своје обавезе, има тешкоће у самосталном организовању задатака и активности, често избегава да започне рад на задацима који изискују трајнији напор, губи ствари и школски прибор, заборавно је у дневним активностима, лако га ометају спољашњи стимулуси.

Уколико се симптоми не лече правовремено и на одговарајући начин, могу имати велики утицај на смањење квалитета живота детета и његове околине. Код детета са АДХД-ом најчешће се јавља лош успех у школи, који је често знатно испод нивоа његових интелектуалних могућности, осећање усамљености и недостатак самопоуздања, неуспех у дружењу са осталом децом, неуспех у покушајима да се укључи у додатне школске и ваннаставне активности. Преко 50 одсто деце са овим проблемом не може да прати редован наставни план и програм, па се укључују у додатне часове за савладавање школског градива. Такође, испитивања показују да 35 одсто деце напусти школу, а само пет одсто стекне факултетско образовање. Уколико деца нису обухваћена одговарајућим третманом, проблеми се настављају и у адолесценцији, као и у одраслом добу.

НАЈЧЕШЋЕ ЗАБЛУДЕ У ТУМАЧЕЊУ УЗРОКА ПРОБЛЕМА

Погрешно је веровање да су деца са АДХД-ом лења и незаинтересована. Проблеми ове деце директно утичу на смањење посвећености и истрајности у активностима, што је посебно уочљиво у изради школских и домаћих задатака. Деца са овим проблемом често не могу да разумеју и запамте дате инструкције, не могу да изразе мисли на разумљив начин те да самостално усмере пажњу и одрже је на задатим активностима; имају озбиљнијих потешкоћа у писању и читању услед чега лако одустају и постају незаинтересована. Отуда је осмишљена и структурирана подршка одраслог неопходна.

Често се верује да је недостатак дисциплине у породичном окружењу главни „кривац“ за настанак овог поремећаја. Истраживања показују да су неадекватне васпитне мере заправо последица а не узрок овог поремећаја. Услед бројних проблема са којима се свакодневно сусрећу, родитељи ове деце често имају неадекватне и непримерене реакције. Усвајање

ефикаснијег начина васпитања омогућиће разрешавање бројних проблема и отклањање многих тешкоћа деце са овим проблемом.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

ОРГАНИЗАЦИЈА ЧАСА

Због проблема са пажњом, дете са АДХД-ом треба да седи близу наставника, са што мање предмета на радној површини стола, као и у видном пољу. Наставник је тада у могућности да лакше прати и усмерава рад детета.

Наставне активности и задаци морају бити разноврсни. Активности које изискују мировање треба смењивати активностима које изискују кретање. На прве знаке умора (када дете почиње да прекида рад, да се врпољи, прича и сл.), неопходно је променити активност, односно дати детету задужење које ће му задовољити потребу за кретањем.

Када се суочи са сложеним задацима (када треба да препише текст и одговори на питања или да изврши неку рачунску операцију), дете са АДХД-ом не успева да запамти упутства, не може да се сети редоследа радњи и тачног решења задатака. Због тога је важно давати краће задатке које дете може да обави у кратком временском року. Дуже и сложеније текстове и задатке треба делити на више мањих целина. У задацима треба смањити број захтева (да их не буде више од три).

Примереније је примењивати усмено испитивање, кратким питањима, што ређе у групи. Понекад деца са овим синдромом испољавају смањену координисаност у покретима, нарочито када су у питању сложене активности. Потешкоће се посебно јављају у писању и цртању, где деца са АДХД-ом имају проблем да организују различите покрете по утврђеном редоследу. Зато је потребно да наставник, у складу са могућностима конкретног детета, продужи време за израду задатака писаним путем.

Проблематично понашање биће ређе уколико дете може да предвиди активности, па је важно активности најављивати и држати се предвиђеног распореда.

Дете са АДХД-ом не би требало укључивати у активности које нису структурисане, добро организоване и које се врше без надзора одраслог. Такође, требало би избегавати такмичарске активности, као и активности у већим групама које се одвијају по сложенијим правилима.

КОМУНИКАЦИЈА

Детету са овим проблемом неопходно је обраћати се јасним, кратким и недвосмисленим реченицама. Из упутстава и налога треба избацити све непотребне изразе. Веома је корисно тражити од детета да понови захтев како би се проверило разумевање. Дете може да запише упутства, али је при томе потребно проверити исправност записаног. Такође, захтеви треба да буду прилагођени могућностима детета – не тражити од њега нешто за шта је унапред јасно да не може да реализује. На пример, тражење од ученика да седи и решава задатке двадесетак минута или да чека да наставник или родитељ заврши започети разговор са другим лицем, сигурно ће довести до непожељног понашања. Захтеве, упутства и објашњења требало би давати у ситуацијама у којима нема других стимулуса који би детету одвлачили пажњу. И правила која се постављају треба да буду јасна и једноставна, и пожељно је да буду видно истакнута. Уколико желимо да нас дете разуме и реализује захтев, треба избегавати формулације типа „ако–онда“. У постављању услова пожељна је формулација „када–онда“. Међутим, уколико детету том приликом задамо неколико захтева истовремено, врло је вероватно да неће моћи да их реализује (нпр. да препише текст са табле, уради задатке и сачека да наставник прегледа).

Ако дете почне на часу да се непримерено понаша, може се и невербалним ставом зауставити у неодговарајућој активности (стати поред њега, ставити му руку на раме, узети

му свеску и погледати је и сл.). Корисни су и унапред договорени сигнали за умиривање (пуцање прстима, картице у боји или са сликама и сл.).

ПОХВАЛЕ, НАГРАДЕ И КАЗНЕ

Због своје импулсивности, дете са овим проблемом не размишља о ономе што ради у одређеном тренутку. Не може да предвиди последице својих поступака. Због тога доводи у опасност и себе и друге. Склоно је да поступа увек на исти начин иако је за сличне поступке раније било кажњавано. Дете нема намеру да лоше поступа – оно зна како би требало да се понаша у одговарајућој ситуацији, али без помоћи одраслог не може да спроведе одговарајућа правила понашања. Због тога је неопходан системски рад одраслог на развијању прво спољашње, а затим и унутрашње мотивације.

Ако се дете прихватљиво понаша, треба га наградити. Ако желимо да одустане од непримереног понашања, које није опасно ни по њега ни по друге, треба да игноришемо такво понашање. Уколико се дете понаша непримерено и доводи у опасност и себе и друге, казна је неопходна. При томе треба имати на уму да ће одрасли, с обзиром на дететова честа неодговарајућа понашања, прибегавати све чешћим и строжим казнама, које неће имати ефекта. Такође, претерано кажњавање ће довести до тога да дете пажњу усмерава на избегавање казне а не на пожељне облике понашања.

Под наградама се не подразумевају само слаткиши, играчке и слично. Награде су и пажња коју одрасли посвећује детету када се адекватно понаша, наклоност и уважавање које испољава, као и давање могућности детету да обавља за њега пријатне активности. Дете треба наградити чим се примерено понаша. У пракси је често обрнут случај. Наставник пажњу усмерава на дете са овим проблемом када жели да га опомене, подсети на задатак и усмери на задату активност. Како дете настави да ради започето, наставник пажњу усмерава на неког другог. И тако се проблем наставља.

Подстицаји треба да буду за дете значајни. Похвале не треба давати уопштено, као у примеру „браво“, „ово си одлично урадио/урадила“ и слично. Дете неће моћи да разуме на шта се похвала конкретно односи.

С обзиром на то да се дете са АДХД-ом лако засити сваког понављања, награде би требало често мењати. Дете треба хвалити и због уложеног труда, а не само због оствареног резултата.

Дете са овим проблемом често доживљава неуспехе и критике наставника и родитеља, па може да створи слику о себи као о неспособном и лошем детету. Уколико се проблему не приђе системски и правовремено, дете са АДХД-ом може да развије поремећаје у понашању.

Коришћена литература:

1. AAIDD (2011). *Intellectual disability: Definition, classification, and system of support (11th ed.)*, AAIDD, Washington, DC.
2. Beirne-Smith, M., Ittenbach, R. F., Patton, J. R. (2002). *Mental retardation (6th ed.)*, Merill Prentice Hall, Ohio.
3. Fernández, J. M. G., Cobacho, J. P., Adelantado, P. P. B. (2005). *Discapacidad intelectual: Desarrollo, comunicación e intervención*, CEPE, Madrid.
4. Глумбић, Н. (2010). *Одрасле особе са аутизмом*, Универзитет у Београду – ФАСПЕР (ЦИДД), Београд.
5. Graziano, A. M. (2002). *Developmental disabilities: Introduction to a diverse field*, Pearson Education Company, Boston.
6. Губерина Абрамовић, Д. (2008). *Приручник за рад с ученицима с посебним потребама интелектуално ограниченим у разредну наставу у основној школи*, Школска књига, Загреб.
7. Хана, Л. (2007). *Поддршка у учењу деци са пошкоћама из спектра аутизма: Практичан водич за родитеље и особље у редовним школама и вртићима*, Републичко удружење за помоћ особама са аутизмом, Београд.

8. Јапунца Миличављевић, М. (2008). *Методика наставе математике за децу омеђену у интелектуалном развоју*, Универзитет у Београду – ФАСПЕР (ЦИДД), Београд.
9. Министарство просвете и спорта Републике Србије (2006). *Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања*, Просветни преглед, Београд.
10. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2009). *Обавезни стандарди за крај обавезног образовања*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
11. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (математика)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
12. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (природа и друштво)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
13. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (српски језик)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
14. Moor, J. (2002). *Playing, laughing and learning with children on the autism spectrum: A practical resource of play ideas for parents and carers*, Jessica Kingsley Publishers, London.
15. СЗО (1992). *ИЦД-10 Класификација менталних поремећаја и поремећаја понашања*, ЗУНС, Београд.
16. Федели, Д. (2007). *Хиперактивно дете*, Еуро-Giunti, Београд.
17. Ковачевић, Ј. (2007). *Дете са посебним потребама у редовној школи*, Учитељски факултет, Београд.

5. ПЛАНИРАЊЕ ЦИЉЕВА, ЗАДАТАКА И АКТИВНОСТИ

Савремена концепција наставе треба да омогући ученику конструкцију знања, односно процес активне изградње употребљивих знања и умења. То подразумева властити напор ученика, његово мишљење и активност. У савременом наставном процесу акценат више није на преносу информација, већ на стварању услова и могућности ученицима за самосталну конструкцију знања. Нагласак би требало да буде на процесу учења, улози и активностима ученика и исходима тог процеса. Каквог ће квалитета бити исход наставе, зависи од квалитета организације наставе/учења. У њеном току морају бити ангажовани виши мисаони процеси, који омогућавају ученику да разуме и интерпретира чињенице, примени научено знање у свакодневним животним ситуацијама, изводи закључке и аргументовано их образлаже и слично. Најчешћа смерница о томе које мисаоне активности и на који начин се развијају у школи садржи Блумова таксономија у когнитивном домену.

Бенџамин Блум са сарадницима креирао је таксономију циљева васпитања и образовања у три подручја: **когнитивном** (нове информације, мисаоне активности), **афективном** (осећања, склоности, интересовања, вредности) и **психомоторном** (физичке и перцептивне активности и вештине). Циљеве и исходе у когнитивном подручју разврстао је у шест основних категорија, које су хијерархијски уређене (према нивоу апстраховања), а то су: **знање, схватање, примена, анализа, синтеза и евалуација**. У доњој табели су дати нивои са примерима мишљења и типовима активности којима се ови различити мисаони процеси ангажују.

Компетенција	Демонстрирана знања и вештине	Активности којима се проверава оствареност исхода на датом нивоу
Знање	опажа, именује информације; зна датуме, податке, места, зна главне идеје	дефиниши, наведи, опиши, идентификуј, покажи, означи, изабери, испитај, именуј и сл.
Схватање	разуме информацију; преводи из једног у други контекст; интерпретира податке, упоређује, разликује; уређује, групише, открива узроке, предвиђа последице	резимирај, опиши, интерпретирај, повежи, процени, дискутуј, прошири
Примена	користи информације; користи методе, појмове, теорије у новим ситуацијама; решава проблеме користећи усвојене вештине или сазнања	примени, демонстрирај, покажи, реши, испитај, преобликуј, класификуј, експериментиши, истражи
Анализа	одређује структуру; организује делове; препознаје главни смисао; идентификује елементе	анализирај, издвој, уреди, објасни, класификуј, подели, упореди, изабери
Синтеза	користи старе идеје за стварање нових; генерише из датих података; повезује знања са другим областима; предвиђа закључке/закључује	замени, направи план, предвиди, формулиши, припреми, уопшти, поново напиши
Евалуација	упоређује, утврђује сличности и разлике између идеја; процењује вредност теорија и излагања; бира на основу рационалних аргумената; утврђује вредност података; препознаје субјективност	процени, одлучи, оцени, провери, тестирај, измери/одмери, предложи, изабери, просуди, објасни, закључи, резимирај

Бројни аутори су разматрали и проверавали ваљаност хијерархијских структура Блумове таксономије у когнитивном подручју. Међу њима су и Андерсон и Кратвол, који су проширили таксономију комбинујући когнитивне процесе и димензије знања. Управо оваква таксономија може да олакша наставницима планирање наставе, односно прецизније формулисање циљева и операционализацију исхода.

Ова ревидирана таксономија подразумева две димензије сазнавања:

- **знање** – *знање чињеница; знање појмова и структуре појмова* (концептуална знања); *знање поступака и процедура* (процедурална знања), и *свесћ о сазнајним процесима, као и учење сазнајних процеса потребних за сазнавање других знања* (метакогнитивна знања);
- **когнитивне процесе.**

Користећи ову таксономију у планирању наставе кроз планирање циљева наставне јединице, наставник ће много јасније усмеравати сазнајне процесе које жели да ангажује код ученика, као и врсте знања којима ученик треба да овлада у процесу учења. Такође, ова таксономија омогућава наставнику да проверава оствареност циљева и исхода, као и да планира и реализује праћење и оцењивање напредовања ученика.

Много је лакше проверавати квалитет и прецизност осмишљених циљева наставних јединица у односу на ову таксономију. Као што је познато, сврха одређивања циљева часа јесте да се прецизно дефинише шта је то што ученик треба да научи на датом часу.

Да би час био успешно реализован, неопходно је избећи замке планирања превеликог броја циљева за један наставни час, као и нејасно или прешироко формулисаних циљева. Ако је нејасно шта је циљ часа, немогуће је проценити да ли је он реализован. Такође, неће бити јасно који су очекивани исходи тог часа. Зато при планирању и реализацији часова треба имати на уму:

- конкретно дефинисани циљеви часа
- усклађеност циљева и стандарда постигнућа ученика
- прецизно одређене активности ученика
- разноврсност активности ученика
- релевантност активности у односу на циљ
- број предвиђених активности за реализацију циља
- трајање активности
- остварљивост циљева за предвиђено време активности.

При планирању наставних часова, наставник се, поред осталог, руководи и следећим питањима:

- Који је циљ/су циљеви часа? Који су очекивани ефекти/исходи?
- На које начине ће се циљ/циљеви остварити?
- Шта ученици раде на часу (које активности обављају)?
- У којој мери су активности ученика разноврсне и сврсисходне у односу на предвиђени циљ и ефекте?
- На које начине су уважена искуства ученика и ранија сазнања?
- На које начине се остварује повезаност са претходно наученим градивом из датог предмета?
- Шта може бити тешкоћа у реализацији припремљеног часа? Који се проблеми очекују?
- На основу којих активности/показатеља ће наставник знати да је одређени час успео?

ЛОГИЧКО И КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ

Како би се ученици припремили да користе читав низ вештина и развију различите облике мишљења и понашања, како би могли да тумаче и повезују информације у смислене

целине и идеје, које ће затим и практично примењивати, у настави морају бити заступљени и виши мисаони процеси.

Логичко мишљење користи логичка правила закључивања приликом решавања проблема, а то су:

- **дефинисање** појаве;
- уопштавање појаве – извођење општег из појединачног (**индукција и класификација**);
- закључивање о појединачном на основу општег (**дедукција**);
- **поређење** – утврђивање једнакости, разлика или сличности;
- **допуњавање целине** (комплементарност);
- **обртање процеса** (реверзибилност);
- разлагање на делове у циљу уочавања њиховог односа и склапање целине од делова (**анализа и синтеза**).

Критичко мишљење има све карактеристике логичког мишљења, али укључује и преиспитивање, процењивање и просуђивање или вредновање у односу на одговарајући критеријум.

Критичко мишљење је сложен мисаони процес, којим се:

- активирају сви потенцијали јединке;
- предмет проучавања сагледава са различитих аспеката;
- промишља се, закључује, предвиђају се исходи неког догађаја и понашања;
- има јасан циљ;
- може бити креативан, јер се информације преобликују, осмишљавају се алтернативни поступци и сл.

Основа за развој *критичког мишљења* је развој способности децентрације – сагледавање појаве са различитих аспеката (јавља се између 7. и 9. године и развија интензивно до 11. године).

Процес *критичког мишљења* креће од неке идеје која се анализира, преиспитује, упоређује са другим сличним и супротним идејама; затим се заузима став о тој идеји или се формулише нова идеја.

Неопходно је да се у наставном процесу, у оквиру свих наставних предмета, од ученика захтева:

- да доносе закључке или процењују ваљаност и утемељеност изнетих закључака;
- да на различитим примерима из свакодневног живота уочавају разлику између чињеница и субјективног тумачења чињеница;
- да износе аргументе у прилог одређене тврдње или против ње;
- да тумаче поруке, како оне експлицитно дате, тако и оне скривене између редова;
- да препознају угао гледања из којег неко говори, да пореде и вреднују различита гледишта;
- да самостално уочавају и формулишу проблеме;
- да предлажу различита решења проблема.

ТЕХНИКЕ ПОДСТИЦАЊА МИШЉЕЊА У НАСТАВНОМ ПРОЦЕСУ

Наведени примери само су неки од погодних техника које подстичу различите нивое мишљења. Примери предложених техника погодни су за примену у свим предметима, у свим фазама наставног процеса, као и на различитим типовима часова. Омогућавају индивидуализован и диференциран приступ, прилагођен различитим могућностима деце.

• Мозгалица	Слободно асоцирање на неку тему, идеју, појам, са циљем да се добије што више могућих начина за размишљање о њој; све се записује, без селекције.
-------------	---

• Коцкарење	У односу на извучени број ученици извршавају тражени захтев. 1. Опиши 2. Упореди 3. Повежи 4. Рашчлани 5. Примени 6. За/против
• Графичко представљање (Венов дијаграм)	Разврставање сличности и разлика између две или више појаве, чиме је омогућено организовање података у категорије
• Инсерт техника	Наведени примери захтева уз читање текста омогућавају метакогнитивни приступ учењу, као и повезивање претходно наученог. • Шта знам о тој теми? <i>означи +</i> • Шта је ново што сам сазнао/-ла? <i>заокружи</i> • Шта ме је изненадило и зашто? <i>означи *</i> • Шта ми је било посебно занимљиво? <i>означи !</i> • Шта ми је нејасно? <i>означи -</i>
• Читање са предвиђањем	Погодно за развој логичког и критичког мишљења

Метакогнитивном знању, о којем је било речи на претходним странама, не посвећује се довољна пажња у нашем образовном систему. Неопходно је у наставном процесу научити ученике да управљају сопственим учењем, како би могли да размишљају о сопственим изборима, процењују њихову успешност, постављају циљеве за своје учење, као и свој даљи развој. Ученик са развијеном метакогницијом познаје себе, односно има свест о сопственим јаким и slabим странама у учењу. Поред тога, ученици који уче метакогнитивно могу да анализирају захтеве како би размотрили различите могућности у њиховом извршењу и умеју да образложе зашто су се одлучили баш за тај начин рада. У наставном процесу наставник може одговарајућим активностима да усмерава ученике да објасне задатак својим речима, да разговара са ученицима о томе шта све треба учинити у припреми рада на задатку, у току рада, и после завршетка, да дискутује шта је то што ученици уче лако, а шта не, и међусобно размењују шта су о себи ново научили у току израде задатка.

Кроз наведене примере питања, ученицима је омогућено метакогнитивно учење. Питања се односе на припрему за читање одређене лекције, а могу се примењивати и при најави нове наставне теме, одређеног садржаја или појма.

Пример метакогнитивних питања
Прочитај <u>наслов</u> , па одговори на питања:
• Шта мислиш шта је описано у тексту?
• Шта знаш о томе? Напиши/испричај.
• Шта би волео/-ла да сазнаш о томе? Напиши/испричај.
• Прочитај текст пажљиво.

ПИТАЊА, ЗАДАЦИ, НАЛОЗИ

Задаци се могу груписати у:

- *задашке ошвореної шииа*, као на пример: кратак одговор, допуњавање реченица одређеним речима, есеј, попуњавање табеле... и
- *задашке зашвореної шииа*: спаривање, двочлани (алтернативни) избор, вишеструки избор, ређање по задатом критеријуму, исправљање понуђених одговора и сл.

Приликом формулисања задатака спаривања, пожељно је дати један појам или више објашњења који ће остати неповезани, али то обавезно треба напоменути у самом захтеву.

Алтернативна питања могу се допунити захтевом да се, уколико је тврдња нетачна, напише тако да буде тачна, како би се избегао висок степен погађања.

Основна правила при формулисању задатака:

- *задачи треба да буду траматички, правописно и стилски исправни;*
- *избежавати ујичне реченице – не Како...?, већ Опиши... и Објасни...;*
- *користити речи које су добро познате ученицима;*
- *формулисати реченице (исказе) на нов начин, а не онако како су дати у уџбенику;*
- *ако се не може избећи нејасноћа, потребно ју је подвући или зацртати;*
- *род и број у понуђеним одговорима у задацима са вишеструким избором треба да буду усаглашени са родом и бројем у основном исказу (Заокружи слово испред тачног одговора или Заокружи слова испред тачних одговора);*
- *једним задатком се испитује један појам;*
- *одговарање на једном задатку не сме да усмерава одговарање на другом питању да зависи од одговарања на другом питање;*
- *не постављати ученицима задатке „замке“, у којима се мере интелектуалне способности, а не знање;*
- *не формулисати задатке који су намењени питању за оних што ученик не зна, односно што је недовољно обрађено;*
- *избежавати тривијалне задатке;*
- *поставити јасно питање шта се од ученика тражи и како треба да одговори и дати му све елементе потребне за решавање задатка;*
- *задатке уредити по сложености или по сличности.*

Питања, налози и задаци могу да траже од ученика:

- проналажење сличности и разлика између података, феномена, појмова;
- проналажење хијерархијски надређених и хијерархијски подређених појмова за појам који се учи;
- проналажење сопствених примера и илустрација за дати појам;
- класификовање неких појава;
- сумирање појединачних налаза и закључака;
- самостално вредновање неких чињеница (шта је важније а шта мање важно, шта је тачније итд.);
- ређање у неки смислени редослед (на пример логички, хронолошки);
- налажење синонима, сличних речи и антонима за термине којима су означени појмови у лекцији;
- одређивање кључних речи у лекцији или главних идеја у прочитаном тексту уз образлагање;
- самостално временско и просторно лоцирање неке појаве;
- навођење примера за практичну примену знања које се учи;
- успостављање просторних, временских и узрочних веза између конкретних појава, чињеница и догађаја.

ОЦЕЊИВАЊЕ И ИЗВЕШТАВАЊЕ

Разговор са ученицима једна је од основних активности наставника, који се јавља у континуитету, у свим фазама наставног процеса. Без обзира на то које је све поступке наставник спроводио у процесу оцењивања – посматрање, усмено и писмено испитивање, тестирање, оцењивање ученичких радова, оцењивање домаћих задатака – са ученицима је неопходно разговарати о:

- планираним исходима и очекиваним постигнућима;
- ефикасним начинима наставе и учења којима ће се остварити дефинисани циљеви и исходи;
- критеријумима оцењивања;
- оствареним резултатима;
- начинима побољшања успеха и конкретним корацима.

Оцењивање у наставном процесу може бити:

- наставниково оцењивање ученика;
- заједничко оцењивање наставника и ученика;
- међусобно оцењивање ученика без учешћа наставника;
- самооцењивање ученика.

Што се процеса самооцењивања ученика тиче, у табели су дате само неке од тврдњи уз помоћ којих ученик може да прати и оцењује свој рад. Од изузетне је важности омогућити ученицима промишљање на ова и слична питања и на самим часовима, како би могли да развију метакогнитивне навике и оспособе се за самостално управљање процесом учења и напредовања.

Пожељно је да наставник са учеником продискутује резултат самопроцене и заједно са учеником планира даље кораке у раду.

Тврдње	Најчешће	Повремено	Ретко	Никад
Могу да објасним својим речима шта треба да урадим у задатку.				
Одређујем циљ пре сваког учења.				
Знам шта учим лако, а шта тешко у новој лекцији.				
Знам шта ми помаже при учењу тежег градива.				
Могу да поставим три питања у вези са лекцијом.				
Пре учења нове лекције размишљам о наслову и присећам се шта већ знам о томе.				
Могу да одредим кључне речи у новој лекцији.				
При учењу нове лекције могу да одговорим на питања: Шта? Где? Како? Зашто?				
Користим различите изворе информација, самостално или уз помоћ одраслих.				
Постављам питања одраслима када ми треба појашњење дела лекције или лекције у целини.				

Ученицима је, без обзира на узраст, потребна подршка наставника у виду:

- указивања на оно што је успешно урађено у претходној фази рада;
- конкретног усмерења на оно што је још потребно да науче или ураде;
- сугестија о различитим начинима рада у наредној фази учења;
- подстрека када покажу напредак у учењу.

У процесу праћења и вредновања напредовања ученика треба избегавати честе, а недовољно прецизне и јасне повратне информације, као на пример: *Ниси се довољно потрудио/-ла... Следећи пут у усменом одговарању мораш да будеш сигурнији/сигурнија... Ниси довољно знао/-ла о...* Оваква упутства треба конкретизовати и везати за одређени планирани циљ учења и исход или стандард постигнућа ученика, као и даље конкретне кораке које од ученика очекујемо. Ово је само један од могућих начина давања адекватне повратне информације ученику на његово, на пример, усмено одговарање: *Показао/-ла си да правиш разлику између довољно и недовољно утицаја човека на природу (основни ниво). За следеће одговарање треба да научиш основне мере заштитне живе и неживе природе (средњи ниво)...* Управо у овом процесу размене наставник користи прилику да развије и ојача и метакогнитивне капацитете ученика, о чему је било речи у претходним поглављима.

У том смислу, квалитетан и користан извештај о раду и напредовању ученика треба да:

- буде јасан и лако разумљив;
- опише ученикова постигнућа у односу на дефинисане исходе;
- јасно прикаже наредне кораке у учењу;
- укаже на развојне потребе ученика;
- садржи запажања наставника о позитивним личним особинама ученика;
- буде саопштен у правилним размацима и роковима са којима су сви упознати.

6. ГОДИШЊИ ПЛАН РАДА (ГЛОБАЛНИ)

НАСТАВНА ТЕМА	ОБРАДА	ОСТАЛО	УКУПНО
Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	2	2	4
Светлина – валер	6	2	8
Боја	6	6	12
Текстура	3	3	6
Свет уобразиље у делима ликовне уметности	1	2	3
Визуелно споразумевање	1	2	3
УКУПНО	19	17	36

7. МЕСЕЧНИ ПЛАНОВИ РАДА (ОПЕРАТИВНИ)

МЕСЕЦ: септембар		ПРЕДМЕТ: Ликовна култура				РАЗРЕД: ШЕСТИ	
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, облицима и волуменима	1.	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	обрада	фронтални, индивидуални, рад у пару	интерактивна, анализа уџбеничког текста, метода алтернативе и варијанте	уџбеник, свеска, табла, предмети у окружењу	Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2.
	2.	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивна, рад на тексту, демонстративна, игровне активности, практични рад	уџбеник, свеска, радови ученика претходних генерација, репродукције уметничких дела, прибор за сликање темперама, блок број 5	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3.
	3.	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима – вежбање	утврђивање	фронтални, индивидуални	интерактивна, рад на тексту, демонстративна, практични рад	уџбеник, радови ученика претходних генерација, репродукције уметничких дела, прибор за сликање темперама, блок број 5	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3.
	4.	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима – естетска анализа	систематиза.	фронтални, индивидуални	интерактивна, рад на тексту, демонстративна, практични рад	уџбеник, свеска, радови ученика претходних генерација, репродукције уметничких дела, прибор за сликање темперама, блок број 5	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.

МЕСЕЦ: октобар		ПРЕДМЕТ: Ликовна култура				РАЗРЕД: ШЕСТИ	
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Светлина – валер	5.	Светлина	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивна, рад на тексту, практично смисаоно учење, решавање проблема	уџбеник, свеска, репродукције ликовних дела и фоторафија, радови вршњака претходних генерација, пастел, блок број 5	Сви стандарди у 1. области; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.2.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.
	6.	Светло – тамно	обрада	фронтални, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење, решавање проблема	уџбеник, блок број 5, пастел	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	7.	Тонске разлике	обрада	фронтални, индивидуални, рад у пару	кооперативно учење, рад на тексту	уџбеник, прибор за сликање темперама, темпере, пастел, блок број 5	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	8.	Илузија заобљености и пластичности волумена	обрада	фронтални, индивидуални, рад у мањим групама	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	уџбеник, свеска, заобљени и рогљасте облици	Л.К.1.3.4; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

МЕСЕЦ: новембар		ПРЕДМЕТ: Ликовна култура				РАЗРЕД: ШЕСТИ	
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Светлина – валер	9.	Градација светлости у односу на одређеност извора	обрада	фронтални, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, меке графитне оловке, темпере и прибор за сликање темперама, једнобојни предмети геометријских облика, постолоње за мртву природу	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.
	10.	Илузија заобљености и пластичности волумена	утврђивање	фронтални, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, меке графитне оловке, темпере и прибор за сликање темперама, једнобојни предмети геометријских облика, постолоње за мртву природу	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.
	11.	Степен светлине и затамњености	обрада	фронтални, рад у пару, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, темпере, прибор за сликање темперама, портфолиј ученика	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

Светлина – валер	12.	Светлина – час утврђивања и естетског процењивања радова ученика	утврђивање	фронтални, рад у пару, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, темпере, прибор за сликање темперама, портфолиј ученика	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2.
------------------	-----	---	------------	---	--	---	--

МЕСЕЦ: децембар		ПРЕДМЕТ: Ликовна култура				РАЗРЕД: ШЕСТИ	
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Боја	13.	Боја	обрада	фронтални, индивидуални, у пару	интерактивно учење, рад на тексту	учбеник, свеска	Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1.
	14.	Хроматске и ахроматске боје	обрада	фронтални, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту	учбеник, свеска, темпере и прибор за сликање темперама, књиге, часописи, фотографије, предмети у окружењу	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	15.	Топле и хладне боје	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, свеска, блок број 5, пастел боје, ликовни радови ученика (насликаних пастела)	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	16.	Комплементарне боје	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, свеска, прибор за сликање и боје, фотографије, часописи	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

МЕСЕЦ: јануар

ПРЕДМЕТ: Ликовна култура

РАЗРЕД: ШЕСТИ

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Боја	17.	Контрастне – комплементарне боје	утврђивање	фронтални, индивидуални	кооперативно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, свеска, прибор за сликање и боје, фотографије, часописи	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	18.	Контраст тоналитета	обрада	фронтални, индивидуални, рад у пару	интерактивно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	учбеник, свеска, репродукције уметничких дела, пастел, блок број 5, ликовни радови вршњака	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

МЕСЕЦ: фебруар

ПРЕДМЕТ: Ликовна култура

РАЗРЕД: ШЕСТИ

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Боја	19.	Слојевитост у сликарском поступку	обрада	фронтални, индивидуални, рад у пару	интерактивно учење, рад на тексту	учбеник, свеска, темпере и прибор за сликање темперама, ликовни радови ученика претходних генерација	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	20.	Слојевитост у сликарском поступку	утврђивање	фронтални, индивидуални	кооперативно учење, практично смисаоно учење	учбеник, свеска, темпере и прибор за сликање темперама, ликовни радови ученика претходних генерација	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	21.	Боја – вежба 1а: Слојевитост у сликарском поступку – акварел	утврђивање	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, практично смисаоно учење, ликовно креативно изражавање	учбеник, акварел и прибор за сликање акварелом, блок број 5, акварели вршњака претходних генерација, портфолио ученика	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3.

Боја	22.	Боја – вежба 2а: Контрастне – комплементарне боје	утврђивање	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	удбеник, свеска, прибор за сликање и боје, фотографије, часописи, радови ученика претходних генерација	Л.К.1.1.1.; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.1.2.3; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
------	-----	---	------------	----------------------------	--	---	---

МЕСЕЦ: март		ПРЕДМЕТ: Ликовна култура					РАЗРЕД: ШЕСТИ
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Боја	23.	Боја – вежба 3а: Контрастне – комплементарне боје	утврђивање	индивидуални, фронтални	интерактивно учење, рад на тексту, практично смисаоно учење	удбеник, свеска, прибор за сликање и боје, фотографије, часописи, радови ученика претходних генерација	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	24.	Боја – вежба 4а	систематиза.	фронтални, индивидуални			
Текстура	25.	Текстуралне и тактилне вредности површина и облика	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића	удбеник, папири, картони, тканине различитих текстура, еколошки лепак и мање маказе са заобљеним врховима, блок бр. 5	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	26.	Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала	обрада	фронтални, индивидуални, рад у пару	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића	удбеник, свеска, разноврстан материјал различитих текстура, лепак, тањи канал	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

Текстура	27.	Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала	обрада	фронтални, индивидуални, рад у пару	кооперативно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића	учбеник, свеска, материјал за грађење скулптуре или колажа, лепак, тањи канап	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
----------	-----	--	--------	---	---	---	---

МЕСЕЦ: април		ПРЕДМЕТ: Ликовна култура				РАЗРЕД: ШЕСТИ	
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Текстура	28.	Својства и врсте текстуре	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	удбеник, темпера, прибор за сликање темперама, импровизоване шпахтле, глинамола, чврсти мањи картон	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	29.	Својства и врсте текстуре	утврђивање	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	удбеник, темпера, прибор за сликање темперама, импровизоване шпахтле, глинамола, чврст мањи картон	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	30.	Текстура – естетско процењивање радова ученика	систематиза.	фронтални, индивидуални, рад у групи	кооперативно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	удбеник, темпера, прибор за сликање темперама, импровизоване шпахтле, глинамола, чврст мањи картон	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.1; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

МЕСЕЦ: мај

ПРЕДМЕТ: Ликовна култура

РАЗРЕД: ШЕСТИ

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Свет уобразиље у делима ликовне уметности	31.	Свет уобразиље у делима ликовне уметности	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	учбеник, блок бр. 5, меке оловке	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	32.	Свет уобразиље у делима ликовне уметности	уврђивање	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	учбеник, свеска, блок бр. 5, прибор по свом избору	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	33.	Свет уобразиље у делима ликовне уметности	систематиза.	фронтални, индивидуални, рад у пару	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	учбеник, свеска, блок бр. 5, прибор по свом избору	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

Визуелно споразумевање	34.	Визуелно споразумевање	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	учбеник, блок бр. 5, меке оловке, оловке у боји, акварел и прибор за акварел	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
------------------------	-----	------------------------	--------	----------------------------	---	---	---

МЕСЕЦ: јун

ПРЕДМЕТ: Ликовна култура

РАЗРЕД: ШЕСТИ

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Визуелно споразумевање	35.	Визуелно споразумевање	обрада	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	учбеник, блок бр. 5, меке оловке, оловке у боји, прибор за сликање акварелом, акварел	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.
	36.	Визуелно споразумевање	утврђивање	фронтални, индивидуални	интерактивно учење, рад на тексту, учење путем игре и открића, дивергентно	учбеник, блок бр. 5, меке оловке	Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.

8. О ПИСАНОЈ ПРИПРЕМИ ЗА ЧАС

Писана припрема за час може имати различите форме. Наставник распоређује елементе писане припреме за час на основу личне процене и искуства. Зато је форма припреме за час који наводим у овом Приручнику само један модел међу бројним другачијим моделима које наставник може да користи или да га самостално одреди.

Наставник ликовне културе самостално и креативно приступа припремању свих часова у свакој наставној целини. Детаљно разрађене припреме у Приручнику (у целини *Слободно ритмичко компоновање*) су само пример на основу кога се наставник оријенише пре него што дефинише своју припрему. Такође, сва упутства, запажања и напомене у *Предлозима и напоменама за писање сценарија за час*, који су приложени уз сваки час, написани су у намери да буду конструктивни оријентир и добар подстицај наставнику да креира своју припрему.

Планирање активности ученика и наставника за одређен час Ликовне културе, без обзира на тип часа, подразумева разматрање, дефинисање и анализу свих елемената припреме (циљева и задатака, исхода часа, стандарда постигнућа, наставних метода, облика рада, наставних средстава, литературе...). То је први део припреме.

Други део припреме односи се на планирање активности унутар уводног, средишњег и завршног дела часа. Ово планирање подразумева и планирање неколико секвенци часа унутар сваког дела часа. Ово планирање можемо назвати стварање скице тока часа, или, краће, скице сценарија за час. Када стварамо скице за сценарио часа, веома је важно да проценимо сврсисходност сваке секвенце часа (у односу на постављене циљеве и задатке часа, као и у односу на пројекцију исхода за тај час). Затим анализирамо распоред, односно повезаност свих планираних секвенци часа. Овакав приступ стварању сценарија за час неопходан је јер само добро структуриране и распоређене – повезане секвенце часа заиста ефикасно омогућавају и подстичу учење на часу (кроз развој емоционалних, интелектуалних, перцептивних и моторних активности и способности ученика). Отуда квалитетно дефинисање и планирање свих секвенци једног часа наликује трасирању педагошки добро осмишљеног путовања, на коме ученик, кроз разноврсне, сврсисходне и добро распоређене активности, разматра своја претходна искуства, учи нове појмове и стиче нова сазнања, развија различите вештине, изражава емоције и формира и преиспитује своје ставове, креативно се изражава, истражује различите стилове учења (препознаје, открива и развија своје метакогнитивне способности – знање о томе како се учи, свест о сопственом знању и могућностима, знање о томе где, када, како и које знање треба применити), и на тај начин, постепено, достиже нивое пројектованих (и у припреми наведених) исхода часа, у складу са својим интересовањима и могућностима.

Квалитетно припремање за час помаже педагогу да лакше успостави спонтану и ефикасну сарадњу са ученицима, зато што су ученици увек више мотивисани да активно учествују у свим планираним активностима када препознају педагошки квалитетно осмишљен час.

Писање припреме за час је сложен, понекад и веома напоран задатак. Али, када се успешно обави, он доприноси да труд наставника буде крунисан и његовим личним задовољством због јасног увида да је допринео ефикасном увећању знања, компетенција, самопоуздања ученика и свестраном развоју његове личности

9. ПИСАНА ПРИПРЕМА ЗА ЧАС И УЏБЕНИК – ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

У овом Приручнику се полази од предпоставке да наставник и ученик користе овај уџбеник на сваком часу. Наставнику се препоручује да размотри наведене предлоге, савете и напомене за скицу тока и активности на часу, као један од многобројних другачије структурираних начина вођења наставе и учења на часу.

У овом Приручнику се континуирано наводе елементи припреме према следећем редоследу:

- РЕДНИ БРОЈ ЧАСА
- НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА
- ТИП ЧАСА
- ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ЧАСА
- НАСТАВНЕ МЕТОДЕ
- СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА
- ИСХОД ЧАСА
- ОБЛИЦИ РАДА
- НАСТАВНА СРЕДСТВА
- ЛИТЕРАТУРА И АДРЕСЕ САЈТОВА

Наведени елементи припреме у овом моделу чине њен први део.

НАПОМЕНА: У структури првој дела припреме за час увршћени су Исходи часа и Стандарди постигнућа. Међутим, ова два елемента припреме, који се у Приручнику наводе (због њиховог значаја за структурирање активности како на сваком часу, тако и за укупан квалитет наставе и учења унутар сваке програмске целине, а свакако и свеукупног наставног програма), могуће је дефинисати и на други начин – на пример, Исходи часа и Стандарди постигнућа могу се дефинисати само за сваку посебну наставну целину.

У другом делу припреме наводе се *делови часа* (уводни, средишњи, завршни) и *секвенце унутар сваког дела часа*. Због тога, други део припреме наликује кратком, сажето пројектованом *сценарију тока часа* – скици за неколико (и временски и педагошки) пажљиво испланираних и умрежених секвенци часа.

Унутар сваке секвенце су сажето назначене педагошке активности наставника, као и мисаоне, перцептивне, моторичке и емоционалне активности ученика.

У Приручнику се, после нацрта за први део часа, наводе *Предлози и напомене за писање сценарија за час*.

У *Предлозима и напоменама за писање сценарија за час* њима нису детаљно разрађене и симултано показане активности наставника и активности ученика током часа.

Детаљно разрађене, и у табели симултано приказане *Активности наставника и Активности ученика* на часу, приказане су на пет примера (четири писане припреме у целини *Слободно ритмичко компоновање*, и на једној у целини). Ови примери детаљно разрађених сценарија за час наводим у намери да они буду свеобухватнија подршка наставницима са краћим педагошким искуством.

РЕДНИ БРОЈ ЧАСА

Редни број часа се наводи јер омогућава основну оријентацију наставника и свих који прате и процењују наставу.

Корисно је ако наставник за себе сачини сажет и табеларно прегледан **План наставних јединица унутар једне наставне целине**, у коме се наводи **редни број часа** и **редни број часа наставне јединице унутар целине**, као и још понека, за одређени час, наставнику битна информација (на пример, која се вежба практично ради на том часу, којом техником и сл.).

На овај начин наставник знатно олакшава месечно планирање, а све евентуалне измене у месечном плану рада се јасније анализирају, прецизније процењују и са већом сигурношћу се коначно дефинишу. Прегледно и табеларно приказан *план наставних јединица по целинама* готово да је неопходан, посебно ако се, као у овом Приручнику, често користе методе анализе уџбеничког текста и задаци који су наведени на одређеним странама уџбеника.

Зато се у овом Приручнику налазе Табеле са Планом наставних јединица унутар наставне целине у коме су истакнуте наставнику битне информације, нарочито када се припрема за час користећи уџбеник као доминантно наставно средство на часу.

НАЗИВ НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

Називи наставних јединица у уџбенику ускладђени су са Планом и програмом, те се доследно користе и у Приручнику. Овакав приступ је стандардно заступљен (са ретким одступањима у појединим уџбеницима) јер омогућава и олакшава процењивање како *Годишњег плана* тако и *Опшастивног плана* и *Програма* који наставник прилаже у своју педагошку документацију о наставним активностима током школске године. Оваквом стандардизацијом у дефинисању назива наставних јединица непосредно се спроводи у вођењу дневика рада и на тај начин се успоставља неопходна прегледност приликом упоређивања остварених наставних активности (у самоевалуацији, интерној и екстерној евалуацији) са предвиђеним Планом и програмом.

Аутономија наставника је потпуна у погледу годишњег планирања наставних целина, уз напомену да је веома важно да измене у овом планирању наставник треба да чини са добрим разлозима и образложењем.

НАПОМЕНА:

Да ли је наслов наставне јединице ученику заиста подстицајан могуће је испитати иницирајући једну његову активност (коју може да обави индивидуално, у пару или у групи). На овакво могуће активирање мисаоних и емоционалних способности ученика подсећа једна од метода која је у Приручник за примену метода активног учења дефинисана као **метода анализе уџбеничког текста**. Реч је о методи која се описно дефинише као **подстицање ученике да детаљније и тачније формулишу наслов одређеног текста**.

На ову методу указујем у овој напомени, зато што је нисам предложио у напоменама унутар скица за припремање часа, а сматрам је веома подстицајном методом за однос и ученика али и наставника према садржајима у уџбенику.

ТИП ЧАСА

Навођење типа часа у писаној припреми помаже наставнику да се ефикасно оријентише у односу на циљеве и задатке часа, избор метода рада, наставних средстава, стандарде постигнућа и исходе... Из тог разлога у структури и првог и другог дела писане припреме која је заступљена у овом Приручнику доследно се наводи тип часа, као јасан почетни оријентир наставнику за ефикасније и квалитетније планирање својих активности и активности ученика на часу.

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ

У Плану и Програму за предмет ЛИКОВНА КУЛТУРА (1 час недељно, 36 часова годишње) дефинисани су задаци и циљ васпитно образовног рада у настави ликовна култура. Они су смерница наставнику ликовне културе за реализацију наставе као што су и сваком аутору уџбеника који пише уџбеник.

Овде се овај документ наводи као користан подсетник сваком наставнику ликовне културе.

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развијање способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- развијају ликовно-естетски сензибилитет (осетљивост) за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;
- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло-тамно, облик-боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовних уметности;
- развијају љубав према ликовном наслеђу;
- оспособљавају се за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвено научна подручја и тако развију интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развијају способности за креативно и апстрактно мишљење;
- развијају способности сарадње и самопоуздања у тимском раду;
- развијају индивидуално истраживање односа ликовних елемената на примерима националног и светског ликовног уметничког наслеђа.

НАСТАВНЕ МЕТОДЕ

Задатак наставника Ликовне културе, у оквирима дефинисаних циљева и задатака, је да ефикасно организује наставу и учење свих ученика на сваком часу. Он у свом педагошком раду може да бира и комбинује различите наставне методе са циљем да се њиховом

применом омогуће и подстичу различите интелектуалне, емоционалне, перцептивне и моторне активности ученика.

Значајан допринос извођењу кавалитетне наставе и активног учења ученика на часу даје и наставниково педагошко умеће. За ученика на часу наставник је значајна личност јер он подстиче и одржава добру атмосферу за интересантне разговоре и дискусије, поставља ученику јасна и одговарајућа питања, сажето и јасно формулише налоге и задатке, демонстрира поступке или начин размишљања, усмерава, коригује, процењује, образлаже своју процену и оцену ученикових активности, бодри, саветује, похваљује, са педагошким тактом и добронамерношћу критикује, предлаже начине и рокове за исправљање пропуста у раду ученика... Једном речју, наставник на часу није само зналац који сврсисходним избором метода успешно усмерава ученика на бројне и за ученика корисне активности, већ је он и личност од које се очекује труд и одмерен и педагошки исправан став у свим ситуацијама у школи, разумевање ученикових потреба и жеља, добра процена његове тренутних могућности и аспирација, охрабрење, искрена и ефикасна подршка...

И педагошки успостављене активности свих ученика у одељењу током часа могу да буду значајан и веома позитиван подстицај поједином ученику да на часу боље учи. Потребно је усмеравати сваког појединог ученика да запажа позитивне активности осталих ученика у одељењу. То се постиже и када се рад у одељењу одвија у фронталној интеракцији између наставника и ученика, а нарочито када наставник организује активности ученика у групи или у тиму.

У овом Приручнику се зато, међу методама рада које се препоручују, редовно наводе методе учења: **интерактивно учење: наставник – ученик и интерактивно учење: ученик – ученик.**

У писаној припреми за час сврсисходност примене ових метода најјасније се уочава у детаљно разрађеној скици сценарија за час. Тада се наводи редослед и избор конкретних активности и наставника и ученика у свакој секвенци часа. Због тога, у писаној припреми, скица сценарија за час постаје детаљно пројектована стаза активности свих учесника часа, дуж које предвиђамо на које начине ће ученик активно и успешно да обавља различите перцептивне, менталне, емоционалне и моторне активности и да на тај начин стиче знања – учи, развија машту и умећа, преиспитује и формира своје ставова али, такође, и развија и освешћује своје метакогнитивне способности (како – на које све начине, у складу са карактеристикама своје личности, ефикасно учи¹).

У предлозима за припреме часова у овом Приручнику веома су заступљене и **методе рада на тексту**. Међутим, у овом Приручнику, ове методе се даље разрађују, па их је из тог разлога прецизније називати **упоредна анализа уџбеничког текста и ликовних (визуелних) прилога**. Обе методе, **методе рада на тексту и упоредна анализа уџбеничког текста и ликовних (визуелних) прилога** заступљене су у разноврсним облицима и варијацијама, које указују на бројне могућности ефикасног и смисленог коришћења уџбеника на часу.

За кориснике овог овог Приручника посебно су значајан идеје за примену методе **анализе уџбеничког текста** које су приказане у *Приручник за примену метода активног учења*². Наводимо неке:

- наставник задаје ученицима да индивидуално читају нови уџбенички текст;
- подстиче активан однос према тексту задајући им низ задатака (које сам смишља или су већ дати у уџбенику) а ученици их решавају свако за себе;

¹ УЧЕЊЕ УЧЕЊА И УЧЕЊЕ МИШЉЕЊА – ПУТ ДО ЕФИКАСНЕ ШКОЛЕ; Др Драган Јешић 1; Педагошки факултет, Јагодина, Мр Горан Вилотијевић, Висока струковна школа за образовање васпитача, Вршац; Оригинални научни рад Српска академија образовања, Годишњак за 2012. годину УДК: 37.013 стр.

² Стручан и инспиративан извор бројних методских поступака који се могу применити и на часовима ликовне културе јесте „ПРИРУЧНИКУ ЗА ПРИМЕНУ МЕТОДА АКТИВНОГ УЧЕЊА/НАСТАВЕ“ (Институт за психологију, 2001. године; аутори: Проф. др Иван Ивић, Др. Ана Пешикан, Слободанка Антић).

- ученик пише све непознате речи и самостално решава како да се пронађе њихово значење;
- налаже ученицима да испишу реченице или пасус који се односи на неку специфичну тему из те лекције;
- извлаче главне идеје из текста (на пример у виду три-четири главне речи);
- подстиче ученике да детаљније и тачније формулишу наслов за одређени текст;
- подстиче их да направе резиме текста у 20-30 речи;
- подстиче ученике да закључе са којим је другим предметом повезано садржај одређеног градива из тог предмета и да објасне у чему је та повезаност;
- наводи ученике да се присете да ли се ученик на неки начин, већ срео са темама о којима се говори у тексту (где и како и шта је тамо речено);
- да ли се оно о чему се говори у тексту може да примени у животу (где и како);
- подстиче ученике да начине графичко ликовне илустрације текста (када је то смислено).

Предлажем да се овом низу метода учења под заједничким називом **анализа текста у уџбенику**, дода и метода анализе уџбеничког текста:

- упоређује утиске о ликовним прилозима који илуструју одређен ликовни феномен *пре и после* читања текста у уџбенику (о том ликовном феномену).

На основу личног искуства у вези са применом метода анализе уџбеничког текста потребно је додати да наставник може да користи уџбеник тако да неке од већ наведених поступака ученици спроводе и када раде у пару или у групама. У методским упутствима у овом приручнику показано је да је на многим часовима могуће применити методу **анализе уџбеничког текста** у раду са неколико група ученика.

Све ове, досада наведене методе, (метода учења кроз интерактиван однос: наставник – ученик и ученик – ученик, анализа уџбеничког текста, упоредна анализа уџбеничког текста и ликовних (визуелних) прилога, као и многобројне друге методе, наставник бира, користи и унапређује са циљем да мотивише ученика да ефикасно учи на часу активно учествујући у планираним³ и разноврсним активности, а да при том не осећа само напор⁴, већ и задовољство због уочавања сопственог развоја и јачање самопуздања и самопоштовања.

Такође, веома је значајно када наставник користи сваку прилику да ученицима буде очигледан модел интелектуалног рада демонстрирајући:

- логику излагања (како наставник поставља проблем, како га елаборира, разрађује, образлаже);
- начин на који повезује целине о којима ученици стичу знања;
- врсту питања (која могу бити непродуктивна, проблемска, креативна, критичка);
- свој мисаони ток (према Ковач – Церовић) речима и изразима: *мислим, знам, верујем, очекујем, надам се, бринем о, илашим се, сумњам, разматрам, предлажем, препоручујем, за разлику од, у складу са*).

³ Понекад се на часу догађа да се планиране активности замене активностима које нису планиране. То се догађа из бројних разлога, и није их могуће све побројати и навести, сем неколико, које само илуструју ову чињеницу (већи број ученика није донео, оправдано или непоправдано, одговарајући прибор неопходан за извођење планиране вежбе, ученици су узнемирани неким догађајем у одељењу школи, па у таквом расположењу нису у стању да се активно и креативно укључе у планирану активност – разговор, дискусију...).

Аутори Приручника о методама активног учења напомињу да наставник усмерава ученике на само на неке од наведених мисаоних активности у зависности од циља који хоће да постигне (повезивање са другим градивом и са искуствима ученика, осмишљавање градива...) већ указују да наставник потом „организује саопштавање резултата индивидуалног рада, организује размену међу ученицима, користи сваку zgodnu прилику да подвуче оно што би ученици требало да науче.“

⁴ Учење је индивидуалан и сложен ментални процес који подразумева улагање напора ученика, због чега су током учења неопходне повремене краће паузе.

„Утицај који когнитивна психологија врши на модерне теорије наставе вероватно је најјачи у домену схватања учења као процеса овладавања знањима, при чему се ученик третира као процесор информација. Образовне импликације односе се на креирање ситуација у којима ученици стичу знање. **Учење се схвата као изграђивање знања. Ученик је конструктор, а не само прималац знања. Посебна пажња посвећује се метакогнитивним способностима ученика које управљају когнитивним процесима током учења.** Учење подразумева и интерпретацију знања. Пошто се од наставе очекује да помогне ученику да развије сопствене стратегије учења и размишљања, и у евалуацији ефеката тежи се утврђивању квалитативних аспеката, то јест како ученик структурише и прерађује стечено знање, а не само квантитативних, у смислу количине усвојеног знања.“ (Снежана Мирков, *Улога метакогнитивних процеса у развоју стратегија учења, Зборник Института за педагошка истраживања УДК 159.953.5 Година XXXVII, Број 1, Јун 2005*)

Мр. Зоран Лаловић у тексту „Когнитивне и метакогнитивне стратегије вођења учења“ (http://www.zavodzaskolstvo.gov.me/attachments/118_Komunikacijom%20do%20znanja%2008.07.pdf) указује на значај помагања и подстицања ученика на метакогнитивне активности: „свест о сопственом когнитивном функционисању, субјективни доживљај који прати когнитивно искуство и стратегије праћења и управљања сопственом когницијом и понашањем. Овај ниво знања суштински је одређен личним, особеним и аутономним односом ученика/це према садржају који учи, али не само према садржају већ и према властитом когнитивном функционисању током учења. Ученик/ца овде заузима личну позицију у односу на садржај, оцењује његову ваљаност, или га трансформише и креира у нову целину. И сам ток процеса учења подређен је аутономној контроли од стране ученика/це. Ученик/ца самостално одлучује шта је важно, или којим путем је боље ићи како би се на пример решио неки проблем. Код Виготског (1983) овај ниво знања је означен појмовима *схваћености* и *вољности* и може се сматрати крајњим циљем оргазовних напора у когнитивном смислу. Овом нивоу Дијана Плут (2003) додељује *функцију регулације и контроле менталних процеса*“

Велики број метода које наставнику ликовне културе стоје на располагању указује на и сложеност и комплексност задатка при одлучивању које наставне методе да примени. Овом темом критички се бави Мр. Саша Дубљанин у тексту „Питање избора наставних метода“ (часопис ПЕДАГОГИЈА бр. 4, 2010. године). Он упозорава да образложења која се односе на критеријума за избор метода (циља часа, специфичности наставног градива и узрасне особености ученика) често нису довољно добро формулисана и да зато не олакшавају наставнику избор одговарајућих метода.

Он указује да у наведеним критеријумима недостаје анализа „која би одговорила на питање како поједине наставне методе у синтези са садржајем могу изазвати одређене мисаоне процесе код ученика, чиме би се остварили постављени циљеви наставе... **Само кроз анализу садржаја наставе и са њом повезаним мисаоним процесима може се доћи до адекватне методе.** У том смислу, не постоје методе које су ефикасније од других, методе чија примена гарантује успех у настави. Може се само говорити о методама које, ако се адекватно примене у одређеној наставној ситуацији и на одговарајућем наставном градиву, дају најбоље резултате.“

НАПОМЕНА: У другом делу писане припреме за час, какву предочавамо наставнику у овом Приручнику, наводе се *Активности ученика* и *Активности наставника*. Такође, у оваквом моделу писане припреме за час наводе се и лакше препознају *показатељи активности ученика* као и *педагошке интервенције наставника*. На овај начин могуће је прецизније анализирати садржаје наставе и са њима повезане мисаоне процесе ученика током учења на часу, са циљем да се, на тај начин, процени сврсисходност избора и степен успешности примењених метода учења, на шта указује указује Мр. Саша Дубљанин у свом тексту „Питање избора наставних метода“.

Заиста је сложено разматрати питање критеријума по којима наставник бира неке од бројних метода наставе-учења које ће применити на одређеном часу, јер је сложен свеукупни

процес осмишљавања, организовања и креирања наставе и учења. Он је захтеван јер су неопходна и знања и способности наставника али и његова мотивисаност за педагошку и методичку креативност. Уколико наставник развија све предвиђене компетенције, настава и учење у школи може бити креативан чин. То потврђује и искуство појаве сазнајне усхићености – посебног вида задовољства које учесници тог процеса, и наставник и ученици, доживе на методички успешно вођеним часовима.

СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА

У уводном делу документу Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања „ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА“ (Београд, 2009.) наводе се низ објашњења која се односе на примену стандарда за крај обавезног образовања.

У Приручнику се, у првом делу припреме, наводе стандарди постигнућа којима се артикулишу најважнији захтеви учења и наставе на том часу. Иако су Образовни стандарди дефинисани као „искази о темељним знањима, вештинама и умењима које ученици треба да стекну до одређеног нивоа у образовању“ на крају обавезног образовања – а њихово навођење у припреми за крају часа није обавезно, у Приручнику се ипак они наводе, и служе да буду подсетник на констатацију која се у документу наводи у одељку Изводљивост: „Захтеви који су дефинисани у оквиру стандарда представљају изазов за ученике и наставнике, а могу бити остварени уз адекватно ангажовање.“ Свакако да се мисли пре свега на ангажовање наставника и ученика на часовима редовне наставе. Уколико не желите да у својој припреми наводите стандарде постигнућа, свакако да ћете их користити као смерницу која вас руководи како да организујете наставу и учење.

ИСХОДИ ЧАСА

Поред *дефинисаних циљева и задатака на часу* у предлозима за писану припрему су наведени *оčekивани исходи часа*, значајни оријентир према коме наставник планира сценарио за одређени час, без обзира о ком типу часа је реч (час обраде, утврђивања, систематизације, естетског процењивања радова ученика/уметника, или неки други, комбиновани тип часа).

Исход часа је онај **збир и интеракција: знања, способности, умећа и ставова**, које наставник очекује да је ученик на крају једног часа формирао и усвојио, тако да је у стању да их примени/употреби.

- Исход не мора увек *да буде мерљив*, али мора *да буде проверљив*.
- Исходи се разликују по степену прецизности.
- Исход увек почиње само једним активним глаголом (прави, црта, слика,...).

ОБЛИЦИ РАДА НА ЧАСУ

Наставник планира, а у припреми за час наводи, када ће се активности ученика одвијати кроз индивидуалне активности а када у пару, групи или у тиму (тимски рад).

За успешно извођење наставе и учења значајно је да ликовни педагог поред квалитетног планирања и примене разноврсних *метода рада* пажљиво одабира и мења различите *облике рада* са ученицима. Ученици поштују наставникову спремност за диференциран приступ избору како метода тако и облика рада. Они брзо препознају предности и подстицаје коју им доноси разноврсно организована настава и учење, па очекују да им наставник на часовима омогући ту врсту разноврсности.

Већ је напоменуто да активности наставника и одговарајуће и испланиране активности група ученика у одељењу могу да буду значајан подстицај сваком поједином

ученику. Уочавање и формирање позитивног става о активностима групе ученика и целог одељења на часу, најчешће изазива код сваког појединца бољу мотивисаност и ефекте ефикаснијег учења на часу.

Ученик користи уџбеник на часу најчешће индивидуално, али то свакако не мора да буде правило. Драгоцено је искуство које ученик стиче када учи користећи уџбеник заједно са својим паром или у групи.

Значајно је да наставник у сарадњи са ученицима још на почетку школске године дефинише сажето исказана правила за све облике рада да би се на тај начин ученици ефикасно подсећали на значај обезбеђивања услова да се учење и све друге активности на часу одвијају у пријатној, радној атмосфери.

Само у таквим условима могућа је квалитетна интеракција између ученика. Она се омогућава, негује и подстиче добрим планирањем различитих облика рада и обезбеђује међу ученицима ефикасну размену драгоцених информација које се односе на процесе учења. Реч је о информацијама које се односе на процес учења на часу (избор поступака и начина решавања задатака, стилови учења, свест о свом тренутном капацитету знања, свест различитим облицима примене знања – како, када и које знање треба применити, одговорност у заједничким активностима, толеранција према испољеним разликама у раду у пару, групи или у тиму...).

Зато је значајно да ликовни педагог поред квалитетног планирања и примене разноврсних *метода рада* пажљиво одабира и мења *облике рада* са ученицима. Ученици поштују наставникову спремност за (отворен) диференциран приступ избору како метода тако и облика рада. Они брзо препознају предности и подстицаје коју им доноси разноврсно организована наставе и учења, па са правом очекују да им наставник на часовима омогући ту врсту разноврсности.

НАСТАВНА СРЕДСТВА

УЏБЕНИК

Да би ученици успешно и ефикасно користили уџбеник на часу потребно је да се наставник пре часа, у оквиру припремања за час, упозна са свим елементима садржаја уџбеника који се односи на планирану наставну јединицу.

Корисно је када се у писаној припреми наводе стране у уџбенику на којима се налазе садржаји и задаци (са њиховим бројевима). Такође, у припреми је корисно навести када ученик користи уџбеник на часу, а када, и на који начин га користи код куће.

На тај начин, када наставник у припрем прецизно и сажето наведе где се налазе садржаји, које задатке ученици раде, у које време и на који начин користе уџбеник, наставнику је лакше да ефикасно усмерава, прати и процењује све планиране активности ученика:

- да ли их је, и колико успешно обавио одређеном времену (у времену пре часа – као припрему ученика за час, или на самом часу);
- да ли пажљиво чита и анализира текст у уџбенику према одређеном критеријуму који је наставник одредио;
- да ли и како уочава повезаност текста у уџбенику са визуелним карактеристикама понуђених и назначених ликовних прилога;
- да ли је и како урадио одређене задатке...

Квалитетан уџбеник за ученика је значајно наставно средство ако га ученик често користи и на часу и код куће, уз континуирану подршку и савете наставника (објашњења, демонстрација...). Најбољи резултате у учењу уз помоћ уџбеника ученик постиже када

наставник код ученика систематично, стрпљиво и доследно развија умеће коришћења уџбеника.

Ово умеће је значајно за сваког ученика, а посебно када је ученик, из одређених (оправданих или неоправданих) разлога одсутан са часова. Тада је ученик упућен да интензивно и самостално користи уџбеник, па је природно да очекује од наставника да га усмери на који начин да учи из уџбеника (које садржаје да анализира, по ком критеријуму да то учини, које задатке да уради, где да запише решења задатака да би их приказао...). Ако је ученик у претходном периоду на часовима већ упознао и користио неке методе рада са уџбеником, наставнику ће бити једноставније да ученика, који је изостајао са часова, квалитетно и сажето усмери на најефикаснији начин коришћења уџбеника (на пример, како да на одређеним странама уџбеника учи примењујући повезивање одређеног текста у уџбенику са одређеним ликовним прилозима – метода *уџоредна анализа уџбеничког текста и ликовних (визуелних) прилога*)

СВЕСКА (за предмет Ликовна култура)

– Свеску ученик користи да би у њој бележио: назив наставне јединице, датум када је наставну јединицу учио, непознате речи, дефиниције појединих појмова, упутства која се односе на припрему за следећи час (шта да прочита, који задатак да уради, који прибор да донесе...), решења задатака, процену својих активности на часу, процену својих вежби, и др.

– Редовно процењујте и оцењујте (уз образложење своје оцене) активности ученика у припреми за наредни час у којима им налажете да користе свеску.

– Свеску ученик може да користи и на многе друге начине.

НАПОМЕНА:

Портфолио је веома значајно наставно средство, и рад са портфолиом ученика може се уврстити у значајну методу рада учења. Погледајте у ПРИЛОЗИМА текст посвећен коришћењу портфолиа у настави.

ЛИТЕРАТУРА И АДРЕСЕ САЈТОВА

– Веома је корисно да бележите потпуне називе (са навођењем издавача) литературе коју користите, која вам је препоручена...

– Такође и адресе сајтова на којима се информишете о ликовној методици и педагогији, о култури и ликовним уметностима помоћи ће вам да наставу и учење реализујете ефикасније и креативније.

10. ПИСАНЕ ДНЕВНЕ ПРИПРЕМЕ ПО НАСТАВНИМ ЈЕДИНИЦАМА

НАСТАВНА ТЕМА	ЧАС	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ВЕЖБА
6. разред I СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА, СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА (2+1+1=4)	1.	О	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, светлинама, облицима и волуменима	– Прочитај 12. и 13. страну у уџбенику – издвој део садржаја који ти је посебно интересантан (Домаћи рад)
	2.	О	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, светлинама, облицима и волуменима	– Мотив по избору ученика – темпера – Вежба бр. 1 – – Дизајн омота за мој ПОРТФОЛИЈ (Домаћи рад)
	3.	У	Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, светлинама, облицима и волуменима - вежба	– Мотив по избору ученика – темпера – Вежба бр. 1 – (наставак вежбе) – Урадиши 1, 2, 3. и 5. ЗАДАТАК на 15. страни уџбеника (Домаћи рад)
	4.	С	Естетска анализа - слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, светлинама, облицима и волуменима	Цртеж (линеарни) „Необична грађевина“ – Вежба бр. 2 –

Редни број часа: 1.	Наставна јединица: Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>риџам, чула (орјани помоћу којих се оријентишемо, и које користимо када препознајемо ритмове; чуло вида, слуха и додир), врсте ритмовима на основу начина на који аутор одређује интервале (прецизан, слободан), графички дизајн (ученика).</i> Усвајање нових појмова – функције ритма (у ликовном и визуелном изражавању), смер – правац ритма, симетријаност (у ритмичком изражавању), темперamenti (ликовној ствараоца), асиметријаност слика (асиметријаност сликарства), средњовековно сликарство, футуризам (основне карактеристике). ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно и осетљиво визуелно опажање ритмова (такође и аудитивно и тактилно препознавање ритмова); – Препознавање заједничке карактеристике ритмова (правилност у понављању); – Разликовање и упоређивање врсте ритмова (прецизно, слободно и спонтано изведени ритмови на примерима из окружења, на делима ликовних уметника у ученику...). ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Емоционални доживљај ученика као наставног средства које је ученику увек доступно и начин његово коришћења. – Култивисање личности ученика (обнављањем и проширивањем сазнања о ритму и његовој улози – функцији при ликовном у изражавању); – Развијање међусобне сарадње ученика у процесу учења (анализа текста у ученику и уочавање ритмова на репродукцијама у ученику, стране 8, 9, 10 и 11); – Развијање толеранције – уважавање различитих ставова ученика при процењивању ликовних дела уметника		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно (наставник – ученик и ученик – ученик); – анализа ученичког текста; – метода алтернативе и варијанте.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГЊА*: Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2. *НАПОМЕНА: <i>Први број означава НИВО постигнућа (1., 2. или 3. ниво постигнућа)</i> <i>Други број означава ОБЛАСТ (1., 2. или 3. област)</i> <i>Трећи број означава РЕДНИ БРОЈ ИСКАЗА у назначеном стандарду (већ је назначен НИВО и ОБЛАСТ стандарда).</i>		
ИСХОДИ ЧАСА: – Препознаје да је ученик Ликовне културе њему корисно наставно средство и препознаје његову основну структуру; – Употребљава ученик у складу са напоменама аутора ученика и наставника; – Налази примере ритмова у окружењу и на изабраним репродукцијама у ученику (користи своја чула: вида, слуха, додир). – Објашњава основну карактеристику ритма (правилност у понављању); – Показује и именује правце ритмички распоређених елемената; – Упоредије карактеристике прецизно, слободно и спонтано оствареног ритма (у окружењу и на ликовним делима); – Објашњава на шта се односи (шта значи) појам темперamenti; – Описује на примерима утицај темперамента на остваривање слободног и спонтаног ритмичког изражавања; – Одабира дела на којима објашњава утицај темперамента уметника.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у пару		
НАСТАВНА СРЕДСТВА*: ученик (странице: 5, 6, 7, 8, 9 и 10), свеска, табла, предмети у окружењу... * НАПОМЕНА: <i>На првом часу на почетку школске године, ученици често не донесу прибор за цртање или сликање. То је један од разлога зашто је припрема за овај, први, час конципирана на овај начин.</i>		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЧАСА: Редни број часа: 1. – Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима – обрада –		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
– Излистај уџбеник да би укратко описао своје прве утиске о садржају уџбеника и о његовом изгледу (графичком дизајну); – Прочитај одељак „Водич кроз уџбеник“, на 5. страни; – Подстиче дискусију о својствима ритма и начину препознавања ритма: различитим чулима (у ентеријеру, екстеријеру, на сликама и фотографијама, док слушамо музику и звуке у природи, на површинама које додирujemo а које нису глатке...); – Најављује проучавање прве целине о слободном ритмичком изражавању, на странама 6 и 7 (записује на табли бројеве страна у уџбенику које ученик треба да користи); – Просуди да ли постоји повезаност репродукција у <i>Малој ликовној галерији</i> (страна 6) са насловом целине. – Опиши колико те упитне реченице (страни 7) подстиче на откривање и учење новог о ритму; – Коментарише и коригује одговоре ученика (и то чини током сваког часа).	– Користи уџбеник и исказује своје прве утиске о њему (и процењује запажања осталих ученика); – Повезује информације наведене у упутствима у <i>Водичу</i> са визуелним изгледом страна уџбеника; – Проналази у уџбенику почетак најављене целине на назначеним странама. – Повезује ново знање о ритму са постојећим знањем, дискутује о својствима и начинима препознавања ритма, тражи објашњења... – Просуђују (гласно разматра) колико су смислено повезане репродукције у <i>Малој ликовној галерији</i> (страна 6) са насловом целине. – Описују колико га упитне реченице на уводној страни (7. страна) подстичу да открива нова сазнања о ритму.	Уводни
– Пажљиво читај текст странама 8, 9; 10 и 11 и повежи прочитано са ликовним прилозима; – Дискутуј са својим паром пре него што одговориш на питања и на налог: 1) Зашто је подебљаним словима истакнут значај реченице на 8. страни, изнад слике А. Матиса (Ритам усмерава/води твој поглед кроз простор ликовног дела)? 2) Уочи ритмове на ликовним делима на странама 8 – 11. Изабери једно ликовно дело. На њему одреди (кретањем руке) најмање један смер–правац по коме уочаваш да је уметник успоставио ритам. Покажи своје откриће осталим ученицима. Именуј тај правац (хоризонталан, вертикалан, кос, кружан); –Објасни шта је подстакло уметнике <i>футуристичке</i> да у својим делима помоћу ритма приказују разноврсна кретања. –Упореди ритмове на сликама три модерна уметника, на странама 10 и 11. Процени који се од ова три уметника, по твом мишљењу, најспонтаније ритмички изражава (па затим објасни шта је разлог томе). Објасни да ли је спонтаност у кретању руке сликара, плесача, спортисте повезана са <i>темпераментом</i> особе.	– Повезује информације наведене у тексту (на наведеним странама) са визуелним карактеристикама ликовних прилога на тим странама; – Разматра са својим паром одговор на питање наставника; – Саопштава свој одговор и слуша одговоре других ученика; – Одабира, у договору са својим паром, једно ликовно дело на наведеним странама, и заједно са паром проналази примере ритма на изабраном делу (приказује покретом руке уочени правац–смер по коме је уметник успоставио ритам); – Показују, истим поступком, и осталим ученицима своја запажања о правцу/има уочених ритмова и именују правце ритма. – Објашњења зашто футуристи почетком 20. века на својим сликама приказују разноврсна кретања. – Упореди ритмове које уочава на наведеним ликовним делима (странице 10 и 11) – Процењује који се уметник најспонтаније ритмички изражава; – Објашњава утицај <i>темперамент</i> на понашање човека и његово изражавање у различитим активностима.	Главни
Резимирај шта си на овом часу ново научио о ритму у ликовним уметностима (наведи нове речи – појмове, нова искуства...) – Разговара са ученицима о њиховим утисцима, слуша и коментарише њихове одговоре, похваљује активност. – УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС: – Прочитај 12. и 13. страну у уџбенику; Издвој садржај који ти је најинтересатнији; Донеси уџбеник, темпере и прибор за сликање темперама.	Са вршњацима у одељењу размењује нова сазнања о ритму; – Изражава своје утиске о активностима на протеклом часу, процењује коментаре других ученика о часу, као и коментаре (и похвале) наставника; – Памти (и бележи у свесци) како да се припреми за следећи час.	Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ*:		
* Запжања се односе на: – успешности и проблеме у педагошкој интеракцији наставника и ученика, – истражавање о ефикасности примењених метода рада и коришћењу наставних средстава, – степен остварености планираних исхода... Корисно је навести идеје за превазилажење тешкоћа у реализацији часа.		

Редни број часа: 2.	Наставна јединица: Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ Утврђивање појмова: <i>смер – правац ритма</i> у ликовном и визуелном изражавању, врсте ритмова на основу интервала (<i>прецизан, слободан, сјонџан ритам</i>), <i>сјонџаности</i> у ритмичком изражавању, <i>темперамент</i>, <i>футуризам</i>, <i>примењена уметности</i>, <i>дизајн</i>. Усвајање нових појмова – <i>импресионизам</i>, <i>портфолиј</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ – Развијање способности за опажање ритмова у окружењу и на делима ликовних уметника; – Подстицање спонтаности при ликовном изражавању у складу са темпераментом ученика (за напредни ниво постигнућа додати: и у складу са ликовном замишљу/идејом ученика); – Развијање сензибилитета при сликању темперама спонтаним ритмичким изражавањем; – Развој креативног мишљења извођењем ликовне вежбе. ОПШТЕ ВАСПИТНИ – Култивисање личности ученика утврђивањем већ усвојених појмова и усвајањем нових појмова; – Развој спонтаности у ликовном изражавању у складу са темпераментом ученика; – Развијање толеранције међу ученицима при процењивању ликовних дела и ликовних вежби ученика; – Откривање значаја и уважавање утицаја темперамента аутора ликовних дела на слободно ритмичко изражавање.		
Наставне методе: – интерактивно (наставник – ученик и ученик – ученик); – рад на тексту – анализа текста: на који начин је текст повезан са ликовним прилозима; – демонстративна; – игровне активности; – практичан рад.		
Стандарди постигнућа: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3.		
Исходи часа: –Ученици проналазе различите ритмове у окружењу и на репродукцијама у уџбенику (апстрактно сликарство, скулптуре, примењена уметност, дизајн, импресионизам) и на радовима вршњака; –Наводе пример на коме препознаје слободно и спонтано ритмичко изражавање уметника и вршњака; – Истражују поступке спонтаног ритмичког изражавања линијама, облицима, мрљама сликањем техником темпере; –Издаја рад вршњака као пример спонтаног ритмичког изражавања; – Упоредује свој ликовни рад са радовима вршњака из одељења. – Процењују свој рад на основу испољене спонтаности у ритмичком изражавању; – Прикупља информације о местима на којима може да пронађе дела из одређених области ликовне културе (интернет, библиотека).		
Облици рада: фронтално, индивидуално		
Наставна средства: уџбеник (странице: 12, 13), свеска, радови ученика претходних генерација, репродукције уметничких дела, прибор за сликање темперама, блок број 5		
Литература и адресе сајтова: http://www.impressionniste.net/musees_expositions.htm		

СЦЕНАРИО ЧАСА: (Редни број часа: 2. – Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима) – обрада –		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
– Најављује (укратко) активности на часу; – Налаже да ученик припреми прибор за сликање темперама, да на полеђини листа на коме ће сликати напише име, презиме и разред и одељење (а редари да захвате воду у посуде ученика и ставе их на сто *); – Коментарише запажања ученика о тексту и репродукцијама на странама 12 и 13, (које су анализирали код куће); – Записује адресу сајта (за ученике који покажу интересовање за импресионизам): http://www.impressionniste.net/musees_expositions.htm, или их усмерава на школску библиотеку; – Пронађи на сликама уметника на 12. и 13. страни примере слободног и спонтаног ритмичког изражавања; – Наведи примера у природи или у окружењу где запажаш слободан ритмички распоред линија, облика, мрља...; – Пронађи и именуј ритмове на радовима вршњака (сликане темперама, са различитим мотивима, на којима се уочавају и разлике у темпераменту аутора); – Објашњава поступак припреме палете за сликање темперама.	– Прихвата информације о активностима које следе на часу; –Издаја интересантне делове из уџбеника на наведеним странама уџбеника (показје осталим ученицима ликовна дела која је одабрао/ла); – Бележи у свесци интернет адресу са делима импресиониста; – На репродукцијама на назначеним странама проналази /означава слободно и спонтано остварене ритмове; – Кратко описују своја запажања о местима из природе и свог окружења где уочава слободан и спонтан ритмички распоред линија, облика, обојених мрља...; – Анализира рад вршњака, уочава и процењују ритмове и темперамент вршњака; – Припрема палету за сликање темперама, у складу са упутствима наставника (цеди боје из тубе, или их захвата чврстом четкицом и поставља их на ивицу палете).	Уводни
–Формулише. и на табли записује, ликовни задатак** (сажето): 1.) Насликај <i>својим</i> ритмовима линија, облика, мрља <i>по свом</i> избору. Примени <i>технику</i> сликања <i>темпером</i>; 2.) Насликај <i>својим</i> ритмовима линија, облика, мрље <i>лише</i> које разноси <i>ветар</i>. Примени <i>технику</i> сликања <i>темпером</i>; – Прати и процењује активност сваког ученика, охрабрује га и похваљује;	– Прихвата формулацију задатка (са табле чита и коментарише ликовни задатак); – Слика темперама (користи само четкице***, а не употребљава графитне оловке када на почетку сликања ствара скицу за своје слику).	Главни
– Издвој рад свог вршњака који је, по твојој процени, добар пример за слободно и спонтано ритмичко изражавање; – Објасни свој избор; – Вреднуј свој рад; – Најваљује наставак вежбе на следећем часу; – Објашњава шта је то портфолиј, чему служи и како да сваки ученик за следећи час направи и дизајнира омот за свој ПОРТФОЛИЈ***** – УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС: – Дизајнирај омот свог портфолија и донеси га; – Донеси уџбеник, темпере и прибор за сликање темперама; – Посети на наведеној интернет адреси сајт са делима импресиониста, истражи његов садржај и сачувај неколико слика импресиониста у фолдеру: <i>Ликовна култура/Импресионизам</i> (за оне који користе интернет).	– Процењује и издваја радове вршњака; – Објашњава свој избор; – Вреднује свој рад; – Бележи у свесци налоге наставника који се односи на припрему за следећи час. – Одлаже прибор за сликање. ****	Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		
* <i>Неопходно је у сарадњи са ученицима да оствариш ефикасност у организацији практичног рада на часу. Корисно је да време за уписивање часа повежеш са припремама прибора за ликовни рад.</i> ** <i>Кратко објашњава разлог предлагања два слична задатка и могућности њиховог избора (први је сложенији јер се ученик самостално одређује за мотив).</i> *** <i>Кратко објасниш ученицима да је овакав постојао у складу са карактеристикама сликања темпером. Линије повучене четкицом не морају бити црне. Оне могу бити обојене, светлије или тамније. Могу се током сликања „сачувати“ или се прекрити бојама које се наносе у танком и прозирном или непрозирном – пастозном слоју.</i> **** <i>Одлагање прибора за сликање организовати такође ефикасно, сходно условима у учионици/кабинету.</i> ***** <i>Дизајнирај једну страну полеђине корица Блока бр. 5: Насликај или нацртај што год сматраш да те лично добро представља и ипиши чистим, кружним ћиричним словима своје пуно име и презиме, разред и одељење.</i>		

Редни број часа: 3.	Наставна јединица: Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>ритам; прецизан, слободан, спонтан ритам; спонтаност (у ритмичком изражавању); темперамент; примењена уметност.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности за опажање ритмова у окружењу и на делима ликовних уметника; – Развијање спонтаности при ликовном изражавању у складу са темпераментом ученика (за напредни ниво постигнућа и у складу са његовом ликовном идејом); – Развијање сензибилитета при сликању темпера спонтаним ритмичким изражавањем. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности ученика примењивањем већ усвојених појмова и усвајањем нових појмова; – Развијање толеранције међу ученицима при процењивању ликовних дела и ликовних вежби ученика; – Моделовање под утицјем примера ликовних дела на којима се уметник ликовно изражава у складу са својим темпераментом;		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно (наставник – ученик и ученик – ученик); – рад на тексту: анализа текста – на који начин је текст повезан са ликовним прилозима; – демонстративна; – практичан рад.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3.		
ИСХОД ЧАСА: – Ученик проналази различите ритмове на репродукцијама у уџбенику и на радовима вршњака; – Наводи пример на коме уочава слободно и спонтано ритмичко изражавање уметника и вршњака; –Истражује на свом сликарском раду поступак спонтаног ритмичког изражавања линијама, облицима, мрљама сликањем техником темпере; – Издваја рад вршњака као пример спонтаног ритмичког изражавања; – Упореди свој ликовни рад са радовима вршњака из одељења; – Процењују свој рад на основу испољене спонтаности у ритмичком изражавању; – Просуђује колико је значајно за његово/њено образовање прикупљање информација на предложеној интернет адреси (или у библиотеци).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: уџбеник (странице:12, 13, 14, 15), радови ученика претходних генерација, репродукције уметничких дела, прибор за сликање темпера, блок број 5		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЧАСА: Редни број часа: 3. – Наставна јединица: Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима – утврђивање –		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
Најављује активности на часу; – Налаже да ученик припреми прибор за сликање темперама, и дизајнирање омота ПОРТФОЛИЈА (а редари да захвате воду у посуде ученика...) – Тражи да сваки ученик, који се на интернет адреси или у школској библиотеци информисао о импресионизму укратко опише свој утисак о делима импресиониста; – Пронађи на цртежу Ван Гога „Поглед на море“ на 13. страни примере слободног и спонтаног ритмичког изражавања; – Пронађи слободно и спонтано насликане ритмове на свом раду и раду свог друга/другарице са прошлог часа; – Показује три егземпларна примера слободно и спонтано насликаних ритмова (радови ученика претходних генерација) – Изабери међу показаним радовима један рад на коме је, по твом мишљењу, најизраженија спонтаност у ритмичком изражавању. Објасни утицај темперамента аутора на ритмове на том раду.	Прихвата информације о активностима које следе на часу; – Припрема прибор; – Описује своје утиске о делима импресиониста која је пронашао на сајту или у библиотеци (наводи имена неких импресиониста, назив неког дела...) Проналази (означава) на цртежу Ван Гога слободно и спонтано остварене ритмове; – Изабира на свом раду и раду свог друга/другарице са прошлог часа пример слободног и спонтаног ритмичког изражавања; – Изабира међу показаним радовима вршњака онај који процењује да је пример за изразито слободно и спонтано ритмичко изражавање. – Објашњава повезаност темперамента аутора тог рада и ритмова на његовом раду.	Уводни
– Објашњава поступак припреме палете за наставак сликања темперама; – Формулише и на табли записује ликовне задатаке (ученик бира који задатак ће да ради): <i>1.) Наслови да сликаш темперима вежбу коју си зајочео/ла прошлог часа: Изражавај се сликовним ритмовима линија, облика, мрља. примени технику сликања темпером.</i> – Проверава да ли је задатак јасан свим ученицима (тражи да битне елементе задатка понове); – Прати и процењује активност сваког ученика (покажи ритмове на свом раду, означи правце појединих ритмова на раду, опиши тешкоће које имаш при сликању...) – Одговара на питања ученика, охрабрује га, похваљује...	– Прихвата формулацију задатка (са табле чита и коментарише ликовни задатак); – Интерпретира битне елементе задатка; – Слика темперама; – Разговара – дискутује са наставником о свом раду, одговара на питања и налоге наставника, поставља питања... – Упоређује свој цртеж са радовима ученика у својој околини.	Главни
– Вреднуј свој рад и рад свог друга/пара; – Објасни своју процену; – Процењује рад одељења, похваљује залагање и резултате ученика; – Прикупља радове и одлаже их; – Контролише активност одлагања прибора. – УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС: – Издвој у свесци непознате речи у тексту о ритму у разним делатностима (на 14. страни уџбеника), – Пронађи у Речнику мање познатих речи да ли се налази објашњење за њих; Уради 1, 2, 3. и 5. ЗАДАТАК на 15. страни; – Донеси уџбеник, донеси меке оловке и блок.	– Процењује свој рад и рад свог друга/другарице; – Објашњава своју процену; – Упоређује своју процену рада вршњака у одељењу са проценом других ученика; – Бележи (и памти) налоге наставника који се односи на припрему за следећи час. – Одлаже радове и прибор.	Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		
НАПОМЕНА: Најавите (будућим) члановима ликовне ликовне секције: ЗАДАТАК бр. 4. (12. страна) – привлачан је многим ученицима јер комбинују вајање и сликање.		

Редни број часа: 4.	Наставна јединица: Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима	Тип часа: систематизација
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>врсте ритмова на основу интервала (прецизан, слободан, сјончан ритам), сјончаност у ритмичком изражавању, темперamenti, примењена уметност,</i> Усвајање појмова: <i>делатности (професије) у којима се примењује знање и вештина усјостављања ритма (архитектура, пејсажна архитектура, дизајн ентеријера, кулинарство, туристички водич); естетско визуелно обликовање (осећање и смисао за оно што је лепо, за усјостављање усклађених односа између ликовних елемената).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности за опажање ритмова на делима ликовних уметника и на радовима ученика; – Развијање спонтаности при ликовном изражавању у складу са темпераментом ученика (за напредни ниво постигнућа и у складу са његовом ликовном идејом); – Развијање сензибилитета при сликању темпера спонтаним ритмичким изражавањем. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности ученика примењивањем већ усвојених појмова и усвајањем нових појмова; – Професионална оријентација ученика (повезивање садржаја о ритму са различитим делатностима); – Развијање толеранције међу ученицима при процењивању ликовних дела и ликовних вежби ученика; – Просуђивање о утицају темперамента аутора ликовног дела на слободно ритмичко изражавање. НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно (наставник – ученик и ученик – ученик); – рад на тексту: анализа текста – на који начин је текст повезан са ликовним прилозима; – демонстративна; – практичан рад. СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.1; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.4; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4. ИСХОД ЧАСА: – Наводи неколико делатности у којима се примењује знање о ритму; – Објашњава значај естетског обликовања помоћу ритма у тим делатностима; – Проналази примере ритмова облика и линија на приказаним фотографијама и репродукцијама ликовних дела; – Упражњава слободно ритмичко распоређивање облика и линија на практичном раду; – Креативно се изражава на предложеној теми; – Процењује естетске квалитете свог цртежа према задатим критеријумима (слободан ритам облика и линија, разноврсност линија); – Кратко формулише свој став о свом раду и раду друга/рице.... ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално НАСТАВНА СРЕДСТВА: уџбеник (од 6. до 16. стране), свеска, радови ученика претходних генерација, репродукције уметничких дела, прибор за сликање темпера, блок број 5 Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЧАСА: Наставна јединица: Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима – утврђивање –		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:		АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:
Најављује активности на часу; – Налаже да ученик извади уџбеник, припреми прибор за цртање – меке оловке и лист блока број 5, да на полеђини листа на коме ће цртати напише име, презиме и разред и одељење; – Проверава домаћи задатак: (за ученике који воле да вајају: 1) задатак бр. 4. на 12. страни; за све остале ученике проверава 2) непознате речи, на 14. страни и 3) задаци 1, 2, 3. и 5. задатак на 15. страни).		Прихвата информације о активностима које следе на часу; – Припрема прибор; – Са наставником коментарише свој вајарски рад/ове друга/рице); – Наводи њему непознате речи из текста на страни 14. и слуша објашњења наставника за речи које нису објашњене у Речнику; – Пореди своје одговоре са одговорима осталих ученика на задацима наведеним задацима на 14. и на 16. страни.
– Пронађи у уџбенику у овој целини фотографије необичних грађевина; – Означи на њима ритмове линија и облика и правце ових ритмова; – Излаже на табли 3–4 маштовита и спонтано нацртана линеарна цртежа ученика претходних генерација (необична возила, машине...); – Пронађи на цртежима твојих вршњака ритмове облика и линија и одреди правце ових ритмова; – Објасни визуелни значај разноврсних линија на овим цртежима (просуди да ли би они имали исти визуелни квалитет када би на њима све линије биле исте по квалитету; процени колико овако разноврсне линије доприносе ликовној изражајности ових цртежа). Формулише ликовни задатак: Меком оловком и разноврсним линијама нацртај необичну грађевину. Креирај изглед необичне грађевине спонтаним ритмовима линија и облика. – Проверава да ли су ученици разумели и запамтили све захтеве у задатку /након тога задатак пише на табли); – Прати активност ученика (покажи ритмове облика и линија на свом раду, означи правце појединих ритмова на раду, опиши линије којима си цртао/ла...).		– Проналази у уџбенику у целини коју изучава, фотографије необичних грађевина; – Означава на њима ритмове линија и облика и правце ових ритмова; – Пореди и коментарише изложене цртеже вршњака; – Проналази на њима ритмове облика и линија и одређује правце ових ритмова; – Објашњава визуелни значај разноврсних и спонтано повучених линија на овим цртежима; разматра да ли је њихов садашњи визуелни квалитет бољи наспрам истих цртежа нацртаних једнообразним линијама; – Интерпретира формулацију задатка (чита ликовни задатак са табле и коментарише га); – Разговара – дискутује са наставником о свом раду, одговара на питања и налоге наставника, поставља питања... – Пореди свој рад са радовима ученика у својој околини.
– Вреднуј свој цртеж: на полеђини цртежа укратко образложи колико си задовољан/на њиме у односу на захтеве који су постављени у задатку. Колико си својим цртежом задовољан/на? – Проверава да ли су сви ученици написали образложење успешности свог задатка и утиске о свом цртежу, и сакупља цртеже; – Анализира цртеж ученика и вреднује његову процену цртежа (најављује да ће их све прочитати и коментарисати следећег часа) – УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС: Донеси уџбеник, блок и пастел (уљани); – На полеђини своје вежбе, коју сматраш да си је до сада најбоље урадио/ла, напиши своја запажања и утиске о њеном извођењу.		Процењује (самостално) квалитет свог цртежа; – Образлаже колико је задовољан/на својим цртежом узимајући у обзир захтеве који су постављени у задатку. – Излаже свој цртеж и усмено саопштава свој став о цртежу, Упореди коментаре наставника и ученика о цртежу са његовом/њеном самопроцени задатка; – Бележи (и памти) налоге наставника који се односи на припрему за следећи час; – Одлаже (ефикасно и уредно) радове и прибор.
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

НАСТАВНА ТЕМА:	ЧАС	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	ВЕЖБА:
6. разред IV СВЕТЛИНА – ВАЛЕР (5+2+1)	5. (1.)	О	Светлина	Вежба бр. 1: „Дизајн летње капе“ (3. ЗАДАТАК на 19. страни) Завршити рад код куће
	6. (2.)	О	Светло – тамно	Вежба бр. 2: „Посуда за оловке“ (3. ЗАДАТАК на 23. страни) Завршити рад код куће <i>Необавезно:</i> 2. ЗАДАТАК на 22. страни
	7. (3.)	О	Тонске разлике	Вежба бр. 3: „Валерска скала“ (1. ЗАДАТАК на 24. страни) <u>Домаћи рад:</u> 2. ЗАДАТАК на 27. страни <u>Секција:</u> 3. ЗАДАТАК на 27. страни
	8. (4.)	О	Илузија заобљености и пластичности волумена	<u>Домаћи рад:</u> – ЗАДАТАК 4. и 5. на 30. страни – Анализирати садржај на 31. страни
	9. (5.)	О	Градација светлости у односу на одређеност извора	Вежба бр. 4 „Мртва природа“ (1. и 2. варијанта) (слично као у 6. и 7. ЗАДАТКУ на 30. страни); <u>Домаћи рад:</u> Прочитати текст на 38. страни (У којим делатностима се примењује знање о светлинама?)
	10. (6.)	У	Илузија заобљености и пластичности волумена	Вежба бр. 4 „Мртва природа“ (1. и 2. варијанта) (наставак вежбе);
	11. (7.)	О	Степен светлине и затамњености	Вежба бр. 5 „Тематски рад по избору ученика“ - темпера (слично као 5. ЗАДАТАК на 34. страни)
	12. (8.)	С	Илузија заобљености и пластичности волумена	Вежба бр. 5 „Тематски рад по избору ученика“ - темпера наставак вежбе <u>Домаћи рад:</u> (У свом ПОРТФОЛИЈУ проценити и оценити своје вежбе – Вежбе: 1-5)

Редни број часа: 5.	Наставна јединица: Светлина	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>свећлина (визуелна карактеристика боје); рефлектовање зрака свећлости (одбијање свећлосних зрака).</i> Утврђивање појмова: <i>ликовни елементи (саставни делови ликовне целине: линија, облик, боја, свећлина...); веома свећла, умерено свећла, тамна боја (обојена површина).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности за тачно и осетљиво опажање (светлина боја); – Развијање способности за визуелно искуство засновано на памћењу (карактеристика светлина); – Развој способности за емоционални доживљај репродукованих ликовних дела, радова вршњака претходних генерација. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности усвајањем и применом нових сазнања (о светлини боја) у ликовном изражавању; – Професионална оријентација ученика: (делатности у којима се користе сазнања о светлини обојених површина: дизајн текстила, архитектура).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – анализа уџбеничког текста и визуелна анализа репродукција (пише све непознате речи, извлаче главне идеје из текста, кратко резимира прочитан текст); – практично смисаоно учење – ликовно изражавање на предложеној тему; – решавање проблема – хеуристичка.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.2.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: Размењује искуства (са вршњацима у одељењу) о свом искуству о опажању боја и облика при пуном или врло слабом осветљењу (дању, ноћу, у потпуном мраку). Разврстава боје у околини, на фотографији или на репродукцији према томе колико су светле, умерено светле или тамне боје. Описује какав утицај на њега/њу имају светле, умерено светле и тамне боје. Дефинише појам светлина боје (обојене површине). Наводи назив светлине када их описује у околини и на ликовним делима (веома светле, умерено светле, тамне). Упореджује светлине обојених површина у некој визуелној целини. Анализира ликовну целину (репродукцију ликовног дела, фотографију) препознавањем одређених светлина у њој. Утврђује врсту светлине у ликовној целини која у њој преовладава. Тумачи различито загревање светлих и тамних површина под утицајем сунчеве светлости повезујући ову разлику са својством сунчеве светлости (да се одбија са светлих површина – зраци светлости се са беле површине сасвим одбијају (рефлектују), а тамне површине упијају светлост. Тумачи зашто лети носимо светлу одећу, зашто су фасаде кућа у топлим пределима претежно беле, зашто су плоче за сакупљање топлотне енергије Сунца увек црне боје. Креативно се изражава – дизајнира капу за плажу и користи претежно светле боје (јер уважава повезаност загревања површина облика енергијом Сунца са избором светлина обојених површина).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: уџбеник (странице 16, 17, 18 и 19), свеска, репродукције ликовних дела и фотографије, радови вршњака претходних генерација, пастел, блок број 5		
Литература и адресе сајтова:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

5. час; – Наставна јединица: Светлина – обрада (СВЕТЛИНА – час 1.)

АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
– Проверите да ли сви ученици имају уџбеник, пастел и блок. – Прочитај текст на 18. страни уџбеника, анализирај га процењујући колико је садржај повезан са ликовним прилозима на тој страни, означи непознате речи, пронађи их у Речнику (104. страна); – Проверите колико су ученици разумели текст на 18. страни: – Иницирајте дискусију о условима који су неопходни за уочавање облика и боја; – проверите како именује и класификује боје према светлини, (светле, умерено светле, тамне); – који поступак сликари примењују да посветле и затамне неку боју (на примеру ликовног дела у уџбенику); – Опиши како на твоје расположење и осећања утичу светлине које опажаш у овој ликовној целини; Наведи какву светлину имају боје које одбијају – рефлектују зраке светлости, а какву светлину имају боје које упијају зраке светлости.	– Припрема уџбеник и прибор за рад на часу; – Чита и анализира назначени текст и репродукције (анализира ликовне прилоге и повезује светлине боја које на њима уочава са прочитаним текстом), означава непознате речи, тражи их у Речнику мање познатих речи, пита наставника за објашњења... – Ученик дискутује, класификује, именује, описује поступак, описује своје расположење и утисак који настају опажањем светлина на одређеном ликовном делу, именује светлине..., (и све ове активности ученика настају као одговор на наведене иницијативе и налоге наставника, као и у односу на испољену активност вршњака у одељењу и интерактиван однос и са њима).	Уводни
– Усмерите ученике да прочитају и анализирају први пасус на 19. страни: Налози: – Запиши у свесци реченице из уџбеника које одређују – дефинишу шта је светлина; – Објасни шта значи тврдити да је светлина, у визуелним уметностима, ликовни елемент (пored облика, линија и боја); – Налаже да прочитају садржај За оне који желе да знају више; – Налаже да у <u>паровима</u> раде ЗАДАТКЕ 1 и 2. – Проверите одговоре ученика. – Најављује Вежбу бр. 1 : „Дизајн летње капе“, 3. ЗАДАТАК (19. страна) – Тражи да пажљиво прочитају и овај задатак и НАПОМЕНУ уз тај задатак (проверава да ли су сви разумели налоге у задатку (тражи да ученик сам интерпретира формулацију задатка); подсећа да на полеђини потпишу име и одељење – Питање: Зашто је боље да облик капе не буде мали у односу на величину папира? (Да би се и величином облика капе на формату папира истакао значај облика); – Прати рад ученика, подстиче неодлучне, мотивише их...	– Записује у свеску реченице из наведеног текста које дефинишу појам светлина; – Тумачи зашто је светлина у визуелним уметностима ликовни елемент; – Чита текст За оне који желе да знају више и са својим <u>паром</u> ради задатке 1 и 2. – Саопштавају и слушају одговоре других ученика. – Интерпретира налоге задатка (поставља питања, коментарише га...). – Креативно се изражава у складу са налозима у задатку; разговара са наставником о свом раду.	Главни
– Похваљује труд и резултате ученика (онима који нису завршили свој рад дозволите да то учине код куће и да завршен рад донесу следећег часа). Тражи да ученици опишу утиске са протеклог часа; – ПРИПРЕМА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС: (записује на табли налоге): Прочитај текст СВЕТЛО – ТАМНО на 20. и 21. страни уџбеника; – Запиши у свесци непознате речи; – Просуди колико ликовни прилози на овим странама доприносе да добро разумеш текст; – Донеси уџбеник; – Донеси пастеле (уљани пастел) и блок бр. 5	– Просуђује значај коментара наставника за даље активности на следећем часу, формулише своја запажања о својим и заједничким активностима на часу... – Бележи у свесци упутства о припреми за следећи час.	Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

Редни број часа: 6.	Наставна јединица: Светло – тамно	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>динамичан, драматичан, контрасти (велика, изразита разлика), симбол (знак којим означава оно што иначе није могуће једноставно и сликовито представити: аистрактно, најчувљено, духовно; на пример: љубав, пријатељство, храброст и сл.).</i> Утврђивање појмова: <i>свећина, одбијање и утијање зрака светлости (са белих, односно тамних и црних површина), декоративан (који украшава).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: Развој способности за: – тачно и осетљиво ликовно опажање контраста светлих и тамних површина; – визуелно памћење (показаних примера и поступака); – креативно мишљење, – техничку спретност и сензибилитет (сликањем пастелом); – повезивање доживљаја ликовног дела са креативним изражавањем – повезивање подручја у ликовној култури (ритам и светло–тамно) – разумевање ликовних дела из различитих култура. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – култивисање личности применом наученог у ликовном креативном изражавању и упознавањем ликовних дела уметника из различитих епоха; – развијање социјално етичких компонент личности (у односу према значајним делима уметности: настанак слике „Герника“, Пабла Пикаса – протест против фашизма).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик–ученик; анализа уџбеничког текста и визуелна анализа репродукција (записује значења непознатих речи, извлаче главне идеје из текста, кратко резимира прочитан текст); – решавање проблема – хеуристичка (класификује ликовне примере на основу наведеног критеријума) – практично смисаоно учење – креативно ликовно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује своје утиске о прочитаном тексту (СВЕТЛО–ТАМНО) и ликовним прилозима који се на часу обрађује (уџбеник стране 20 и 21); – Наводи непознате речи (записане у свесци); – Употребљава <i>Речник</i> у уџбенику (или тражи одговор од наставника); – Повезује повезаност садржаја прочитаног текста са ликовним прилозима и описује повезаност текста и слике (објашњава је); – Интерпретира садржај прочитаног текста; – Дискутује са наставником и ученицима о прочитаном садржају; – Упоредује ликовне прилоге; – Класира ликовне прилоге према наведеним критеријумима (драматичност, визуелна динамика, декоративност); – Описује своје утиске о слици Пабла Пикаса „Герника“; – Повезује светло – тамне односе на овој слици са драматичношћу призора, (као и на појединим прилозима на 21. страни, када решава 1. ЗАДАТАК, према наведеним критеријумима); – Повезује појам <i>динамичности</i> са опажањем ритма и светло–тамног (на примерима); – Креативно се изражава: црта мотив према налозима (у 3. ЗАДАТКУ, или, према налозима задатка који наставник сам формулише – видети предлог у Напомени за писање сценарија под ознаком **); – Објашњава како је вредновао/ла активности које је обављао/ла на часу.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 20, 21, 23), блок бр. 5, пастел (уљани)		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС ЗА ЧАС:
6. час; – Наставна јединица: Светло – тамно, – обрада – (СВЕТЛИНА – час 2.)

У уводном делу часа

– Проверите: 1) да ли су ученици прочитали текст на 20. и 21. страни; – 2) Да ли су приликом читања повезивали садржај текста са уочавањем карактеристика ликовних прилога на овим странама; – 3) Да ли су у свесци записали непознате речи.

Напомене: – *Када ученик интерпретира шта је прочитао обавезно тражити да изабере и покаже ликовне прилоге који објашњавају, потврђују или илустрирају садржај који интерпретира. Нарочито је на почетку школске године потребно чешће објашњавати ученицима зашто је неопходно, и за њих веома корисно, да повезују читања текста у уџбенику са пажљивим посматрањем визуелних прилога и уочавањем њихових визуелних карактеристика. Објасните им да тиме уче да потпуније процењују сврху и смисао визуелних прилога: ликовни прилози им олакшавају препознавање главних идеја у тексту, да их боље разумеју, да примене оно што су научили и да (ис)користе познате идеје да би стварали нове. На пример, када ученик ради **1. ЗАДАТАК**, на **21. страни**, ви га усмеравајте да смислено повезује садржај који је упознао на напратној, 20. страни, са свим визуелним прилозима на 21. страни (али, посредно, и на 20. страни). Радећи овај задатак ученик разматра разлоге збој којих ликовни уметници користе контрасте светлина, односно однос светло – тамно и просуђује дејство контраста светло–тамног на примерима); – Такође, корисно је да ученик стиче навику да записује непознате речи у свесци и да остави довољно простора за исписивање објашњења значења те њему непознате речи (а одмах потом да провери може ли да непознату реч пронађе у **Речнику мање познатих речи**). Разјасните му значење непознатих речи ако их тамо нема. Не устручавајте се да и на часу лично користите и Лексикон или Речник страних речи и израза*. На тај начин демонстрирајте како је и вама увек корисно да проверите, тачно разумејте и користите значење мање познатих или непознатих речи – појмова. На пример, вероватно је да ћете, поводом текста о слици „Герника“, објашњавати појам **симбол**. Пошлите ученике на **Речник мање познатих речи**, заинтересоване ученике за овај појам упутите и на на текст о симболици боја, на 47. страни, у одељку – **За оне који желе да знају више**).*

У средишњем делу часа:

– Најавите **Вежбу бр. 2:** Сликање „Посуда за оловке“ (**3. ЗАДАТАК, страна 23**)

– Усмерите ученике на **текст на 23. страни** (на сивој основи) да би ефикасно повезали њихова претходна знања о ритму са новим сазнањима о контрасту светлина (са светло–тамним односима). Али, запазите да се и текст, ликовни прилози на овој страни, као и **3. ЗАДАТАК**, (одмах испод овог текста) налазе у оквиру поднаслови **ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ДА ЗНАЈУ ВИШЕ!**

– Тражите да ураде: – **3. ЗАДАТАК на 23. страни; (Напомена: овај задатак боље је дати ученицима чија постигнућа одговарају средњем и напредном нивоу постигнућа.)***

– **Сами формулишите једноставнији задатак** за ученике који тренутно постижу резултате описане **за основни ниво постигнућа**. (На пример: Нацртај ритам светло тамних геометријских облика на равnoj површини (каиша, мараме и сл.) да би ове површине украсио/ла–декорисао/ла).

У завршном делу часа:

– Процените активност ученика и похвалите вежбе ученика;

– **УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:** – Довршити вежбу код куће; – Ученицима на напредном нивоу постигнућа предложите да анализирају садржај **на 22. страни** и да ураде **2. ЗАДАТАК**.

(Напомена: Крајко и прељедно испитивање на табли налоје како да анализирају текст у уџбенику. Још је боље ако упутства испитивања унапред, на њак тајну. Тиме штедите време које је веома ограничено предвиђеним фондом часова. Ефикасно саопштена упутства за следећи час омогућавају ученицима да их брже прелишу и да боље запамте како да се припреме за следећи час).

* На пример: <http://www.vokabular.org/?lang=sr-lat&search=gotski&Submit=Tra%C5%BEi>

**У документу ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА, образовни стандарди формулисани су на три нивоа постигнућа. Нивои образовних стандарда описују захтеве различите тежине, когнитивне комплексности и обима знања, од једноставнијих ка сложеним. Сваки наредни ниво подразумева да је ученик савладао знања и вештине са претходног нивоа.

Редни број часа: 7.	Наставна јединица: Тонске разлике	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: – <i>шон боје, трагација (свећлина), валерска скала, илузија, визуелна (чулна обмана, варка); нијанса</i> Утврђивање појмова: – <i>низ (низање)</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: Развој способности за: – тачно и осетљиво ликовно опажање и коришћења тона боје; – визуелно памћење (показаних примера и поступака); – креативно мишљење, техничку спретност, и сензибилитет (цртањем и сликањем темперама или пастелом); – повезивање доживљаја ликовног дела са личним креативног изражавања – разумевање и уважавање ликовних дела из других култура (средњовековно сликарство, сликарство 14. и 15. века у Италији, модерно, сликарство Јапана). ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – култивисање личности: упознавањем ликовних дела уметника из различитих епоха и применом научног у ликовном креативном изражавању; – развијање социјално етичких компонент личности (у односу према значајним догађајима у историји; настанак слике „Герника“ Пабла Пикаса).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик–ученик; анализа уџбеничког текста и визуелна анализа репродукција (записује значења непознатих речи, интерпретира главне идеје из појединих делова текста, предлаже поднасловe за одређени део текста у уџбенику, кратко резимира прочитан текст);		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Повезује садржај текста о тонским разликама (странице 24 и 25) са ликовним прилозима на овим странама и описује (објашњава) њихову међусобну повезаност; Наводи непознате речи (записује их у свесци) и употребљава Речник у уџбенику (или тражи одговор од наставника); Користи нове појмове када интерпретира 1. ЗАДАТАК (под А), који ради на часу: <i>шон боје, трагација шонова боје, валерска скала, нијанса</i>, (други део задатка, под Б, ради код куће, ако не стигне да оба дела задатка уради на часу). Изводи (слика) валерску скалу у складу са налозима у задатку. Користи интернет да сазна више о ликовним уметницима (чија су дела репродукована у уџбенику).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у пару		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 24, 25, 26, 27); прибор за сликање темперама, темпере, пастел, блок број 5...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

7. час; – Наставна јединица: **Тонске разлике – обрада** – (СВЕТЛИНА – час 3.)

Уводни део часа:

– Најпре проверите да ли су се сви ученици припремили за најављене активности на овом часу (да ли су изнели на сто уџбеник, свеску, прибор за практичан рад...); – Тражите да **на странама 24 и 25** пронађу у тексту исказе којима су одређени (дефинисани) нови појмови (тон боје, нијанса...). Подсетите их да у свесци записују све њима непознате речи и да их пронађу у Речнику уџбеника (уколико их тамо не пронађу, подстакните их да вас питају и сазнају шта те речи значе); – Проверите како описују, објашњавају и процењују повезаност садржаја текста са ликовним прилозима на овим странама.

– Испитајте да ли ученик уме да повеже нове појмове: трагација (џонова боја), нијанса, (валерска скала, илузија) са различитим ситуацијама и примерима из живота као и са другим наставним предметима (на пример: појам трагација висина војника у строју, са градацијом бројева, са градацијом јачине звука, са постепеним убрзањем (успорењем) ритма у музици или у плесу; појам скала: у нотном систему; нијанса – мала разлика у јачини изговорених речи);

– Оставите појам илузија за крај наведене провере способности ученика за повезивање текста и слике да бисте упутили ученике како да на сликама уметника на **26. страни** пронађу примере илузије заобљености насликаних облика. Пошто сте их на тај начин заинтересовали за овај феномен, наложите им да код куће пажљиво прочитају текст на овој страни (**За оне који желе да знају више**). Ученицима који користе интернет предложите да користе имена уметника чија су дела репродукована на овој страни и на тај начин, претраживањем на интернету, добију више информација о стваралаштву тих уметника.

У средишњем делу часа:

– Најавите **Вежбу бр. 3** : Сликање валерске скале.

– **НАПОМЕНА:** Пре него што ученици почну да сликају валерску скалу (1. ЗАДАТАК на 24. страни) објасните им поступке цртања правоугане траке на горњој половини листа без употребе лењира (често ученици који немају лењир постају нервозни, јер се без лењира осећају беспомоћно). Добро је да цео поступак демонстрирате. Најпре им укажете на значај приближног одређивања висине и дужине правоугаоника (на његове димензије) који желе да нацртају. Објасните како да обележе тачке за дужу страну правоугаоника тако да оне приближно буду подједнако удаљене од ивице папира. Тражите да се сами досете на који начин могу да правоугаоник поделе на приближно једнаке делове – без употребе лењира (савијањем папира или помоћу парчета папира које ће им бити мерило за дужине...).

– Затим, објасните ученицима како да користе палету када сликају темперама (да исцеде боје по ивици палете, да боје не буду исувише близу једна другој...). – Пошто им укажете да им предстоји сликање валерске скале темперама помоћу тонова боја (суседни тонови боје треба да се савим мало међусобно разликују – за нијансу) тражите да покушају да објасне зашто је добро да одмах на самој палети припреме *не један већ низ веома сличних џонова боје* погодних за добијање валерске скале. (Сачекајте одговоре ученика, а затим их сажето систематизујте. Тако ће свим ученицима бити јасно да посматрајући низ тонова које су направили на палети могу одмах да процене да ли је посветљивањем или затамњењем тона боје остварио мале разлике међу тоновима). Оваква објашњења су најквалитетнија када поступак демонстрирате на вашој палети (при том намерно посматрајте низ тонова које на палети правите са полуотвореним очима – „крз трепавице“). Тиме ћете (вероватно) изазвати радозналост ученика. Можда ће вас питати зашто тако посматрате тонове на палети. Ако вас не питају, питајте их ви, а одговор нека потраже на **27. страни** у одељку **ДА ЛИ ЗНАШ?**. – Кратко их подсетите на поступак сликања пастелом (који користе у другом делу задатка). Споријим ученицима дозволите да други део задатка заврше код куће. – Важно је да ученик разуме смисао свих практичних упутстава или савета које им пружате. Само у том случају ће ваше савете и упутства (о процедурама и поступцима) запамтити и успешно их користити (а ви ћете само повремено да их на њих подсећате).

У завршном делу часа:

– Коментаришите и похвалите активности ученика на часу; – Процените и оцените активност највреднијих ученика – образложите оцену.

– УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Код куће прочитати **текст на 26. страни** и пронаћи везу садржаја текста са ликовним прилозима;

– Урадiti **2. ЗАДАТАК** на **27. страни**.

(**3. ЗАДАТАК** предложити само заинтересованим ученицима да га ураде на часу ликовне секције или у слободном времену).

Редни број часа: 8.	Наставна јединица: Илузија заобљености и пластичности волумена	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>волумен (запремина тела, простор који запрема неки тродимензионални облик);</i> <i>пластичности (рељефности, живописности, изразитости);</i> <i>везана сенка (сенка на површини тела);</i> <i>бачена сенка (сенка коју тело „баца“ на друго тело или на површину у околини тела);</i> Утврђивање појмова: <i>илузија (заобљености насликаних облика), визуелна обмана чула вида којом облици на равној површини изгледају као тродимензионални облици; студија.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно запажање и осетљиво ликовно запажање (везаних и бачених сенки, положаја сенки, градације, контраста на облицима у окружењу, на фотографијама и на репродукцијама ликовних дела...) – Ликовно искуство засновано на памћењу (распореда сенки на предметима, поступака којима ликовни уметник ствара илузију заобљености и пластичности облика); – Емоционални доживљај мотива (на ликовним делима уметника на 28., 29. и на 30. страни). ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности упознавањем ликовних дела и визуелних појава у окружењу и у ликовним уметностима (врсте сенки и положај сенке у односу на извор осветљења, поступак приказивања уочених сенки на заобљеним телима градацијом светлина...)		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – анализа уџбеничког текста и визуелна анализа репродукција (записује значења непознатих речи, интерпретира главне идеје из текста, кратко резимира прочитан текст); – практично смисаоно учење – ликовно изражавање на предложеној тему.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.3.4; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује запремине – волумене различитих тела у односу на величине њихових димензија; – Описује изглед и положај сенки на заобљеним и рогљастим облицима када су осветљени бочно постављеним извором осветљења; – Проналази на предметима сенке и одређује њихов положај у односу на извор бочног осветљења; – Разликује бачене од везаних сенки; – Описује карактеристике сенке на бочно осветљеним заобљеним и рогљастим тродимензионалним облицима у окружењу, на фотографијама и на репродукцијама уметничких дела помоћу одговарајућих појмова (<i>трагација</i> и <i>контраси</i>) – Преуређује садржај прочитаног текста у уџбенику у збир мањих одељака којима одређује одговарајући наслов (интерактивно – са члановима групе); – Дискутује у групи о ваљаности предлога за одговарајући поднаслов за сваки одељак; – Налази примере илузије заобљености и пластичности тродимензионалних облика. на ликовним прилозима у уџбенику.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуални, рад у мањим групама		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 28, 29 и 30); свеска, заобљени и рогљасте облици		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

8. час; – *Наставна јединица: Илузија заобљености и пластичности волумена – обрада – (СВЕТЛИНА – час 4.)*

Уводни део часа:

– Час можете започети изразом **2. ЗАДАТКА на 27. страни**; – Потом, најавите наставну јединицу и облике рада које сте планирали на овом часу.

У средишњем делу часа:

– Формирајте групе од по три или четири ученика. Објасните поступак рада ученика у групи (сврху таквог облика рада, правила рада у групи: начин међусобне вербалне комуникације, која не нарушава пажњу осталим групама, начин сарадње са наставником).

– Опишите радослед активности и за појединца и за групе: најпре сваки ученик пажљиво чита текст на **28. страни** и пажљиво посматра ликовне прилоге (1. ЗАДАТАК не треба читати сада). – Затим, сваки ученик, записује у својој свесци непознате речи и нове појмове (који су наведени на овој страни) као и њихова значења (могуће су консултације са ученицима у групи); – Потом се ученици унутар групе договарају:

1) о избору – препознавању одељака на које је могуће поделити текст који су прочитали на **28. страни** (ученици могу да означе одељке графитном оловком – светлим линијама);

2) о формулисању подналова који најбоље одговара сваком одељку (тако да поднаслов јасно указује на садржај тог одељка, и да буде, ако је то могуће и занимљив читаоцу);

– Исти захтеви за активност ученика у групама се понављају и за анализу садржаја на **29. страни**:

1) читање текста – индивидуално;

2) записивање у свесци сваког ученика непознатих речи, нових појмова и њиховог значења;

3) избор одељака и одређивање интересантног подналова за сваки одељак – договарањем у групи.

– Следи активност група а затим сажето извештавање представника група о обављеном задатку (показују одељке на које су поделили садржаје сваке стране, наводе и образлажу поднаслов за сваки одељак, наводе непознате речи које су записали у својим свескама, записују нове појмове и њихова значења...).

У завршном делу часа:

– Наставник процењује и образлаже своју процену (и оцену) свих активности и појединих ученика и сваке групе). Похваљује залагање и резултате рада, указује на слабости испољене у активностима и на начин како их отклонити.

– Представници група и поједини ученици износе своје мишљење о активностима на часу и о целини часа.

– УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС: (ученици их записују у свеску)

– Код куће, на **30. страни** прочитати и урадити **4. и 5. ЗАДАТАК**;

– Донети уџбеник, меке графитне оловке, темпере и прибор за сликање темперама.

– Прочитај садржај на **31. страни** уџбеника и пронађи на фотографијама (на тој страни) детаље који ти олакшавају да разумеш прочитан текст.

– Прочитај текст на 95. 96. и 97. страни (целина УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ), и на фотографијама на тим странама пронађи примере илузије пластичности и заобљености облика. У свесци запиши непознате речи из овог текста.

НАПОМЕНА:

Предложене активности ученика (не само на овом часу) заснивају се на максималном коришћењу уџбеника и на примени метода рада на тексту (на овом часу предложена метода је анализа текста поделом текста на мање одељке, формулисање подналова одељака...). Наставник може да ове предложене активности модификује, или да дефинише сценарио часа на сасвим другачији начин.

Поштоване колеџнице и колеџе, поново наглашавам, да све идеје које Вам у овом Приручнику предлагем, а које се односе на избор метода рада, облика рада и наставних средстава, само су неке могућности међу бројним другачијим начинима реализовања циљева и задатака часа, за које се самостално одређујете.

Редни број часа: 9.	Наставна јединица: Градација светлости у односу на одређеност извора	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: – <i>градација (свећина)</i> – <i>везана сенка (сенка на шелу);</i> – <i>бачена сенка (сенка коју шело „баца“ на друго шело или на површину у околини);</i> – <i>илузија (зобљености насликаних облика), визуелна обмана чула вида којом облици на равној површини изгледају као шродимензионални облици</i> – <i>иласичности облика</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно запажање и осетљиво ликовно запажање (везаних и бачених сенки, положаја сенки, положаја извора осветљења, градације светлина и контраста на облицима у окружењу, утицај удаљености извора осветљења на изглед сенки...); – Ликовно искуство засновано на памћењу (изглед сенки на бочно осветљеним предметима, врсте сенки, изглед сенки у односу на јачину и удаљеност извор осветљења, поступак приказивања уочених сенки на заобљеним телима градацијом светлина...); – Емоционални доживљај мотива уметничког дела (на слици Дијега Веласкеза на 31. страни); – Развој креативног мишљења извођењем ликовне вежбе. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности упознавањем ликовних дела и визуелних појава у окружењу и у ликовним уметностима;		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – анализа уџбеничког текста и визуелна анализа репродукција (интерпретира и тумачи главне идеје из текста, кратко резимира садржај прочитаног текста и повезује га са визуелним садржајем ликовних прилога); – практично смисаоно учење – ликовно изражавање на предложеној тему.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Налази на ликовним прилозима у уџбенику примере где уочава илузија заобљености и пластичности тродимензионалних облика; – Разликује бачене од везаних сенки; – Описује изглед сенки у односу на удаљеност од извора бочног осветљења; Упоредује градацију и контрасте на заобљеним облицима када су они ближи односно даљи од извора осветљења; – Употребљава одговарајуће појмове (градација и контраст) при описивању карактеристика сенке на бочно осветљеним заобљеним и рогљастим тродимензионалним облицима у окружењу, на фотографијама и на репродукцијама уметничких дела; – Црта (и слика) са намером да на свом цртежу (слици) оствари илузију заобљености и пластичности облика.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (31. и 38. страна.); меке графитне оловке, темпере и прибор за сликање темперарама, једнобојни предмети геометријских облика (заобљени и рогљастии) чије површине нису сјајне, постоље за мртву природу...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

9. час; – *Наставна јединица: Градација светлости у односу на одређеност извора*
– обрада – (СВЕТЛИНА – час 5.)

Уводни део часа:

Проверите да ли су прочитали садржај на 95. 96. и 97. страни (целина УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ), тражите да покажу на фотографијама на тим странама примере на којима се уочава илузија пластичности и заобљености облика;

– Тражите да ученици припреме уџбеник и прибор за цртање и сликање (редари да донесу воду).

– Проверите како су ученици решили **4. и 5. ЗАДАТАК** на **30. страни**.

– Проверите како су ученици разумели **текст на 31. страни** (тражити да пронађу и покажу детаље на горњој фотографији и фотографији на средини 31. стране, који су повезани са садржајем затамњеног – **болдованог** текста на тој страни).

– Систематизујте сазнања ученика из ове наставне јединице (уз помоћ одабраних предмета – упоређивања два иста заобљена предмета која се налазе на различитим удаљеностима од бочно постављеног извора осветљења).

– Упутите ученике да код куће прочитају текст на **38. страни (У којим делатностима се примењује знање о светлинама?)** – Задајте им да пошто прочитају овај текст процене у којим делатностима (које су у тексту наведене), по њиховом мишљењу, долази до изражаја утицај удаљености и јачина извора осветљења на изглед сенки на осветљеним предметима. Овај покушај процене увери ће ученике да је стицање знања о светлини веома значајно у неким делатностима (за које ће се и они опредељивати после основне или средње школе). – Проверите да ли су записали у свесци овај задатак који треба да ураде код куће.

Средишњи део часа:

– Покажите им два три цртежа и две три слике даровитих ученика ранијих генерација (чији мотив су мртве природе, са ликовним задатком који је сличан оном који ће радити у наставку часа); – Усмерите им пажњу не само на поступке којима су ученици остварили илузију заобљености облика (тонским сликањем, градацијом светлина, контрастима...) већ и на добар распоред и усклађен однос величина приказаних облика са форматом цртежа (или слике).

– Најавите **Вежбу бр. 4:** „Мртва природа“. (Ако можете добро је да поставите две мртве природе тако да буду сличне, али да се међу њима уочава разлика по сложености ликовног задатка – као у **6. и 7. ЗАДАТКУ** на **30. страни**;

– Подстакните ученике да самостално процене и закључе зашто је сликање као у **6. задатку** лакше од сликања као у **7. задатку уџбеника** – (дискусију започните питајући их у чему се ове две поставке мртве природе разликују).

– Тражите да на предметима на мртвој природи пронађу везане сенке и пример за градацију и за контраст светлина.

– Објасните им да очекујете да се самостално одреде за задатак који сматрају да у овом тренутку могу успешније да ураде.

– Пратите активност свих ученика; – Подстакните посебно оне ученике који су неодлучни у започињању вежбе. – Ученике који исувише журе да задатак заврше усмерите на пажљивије опажање и приказивање градација и контраста светлина на облицима које сликају.

У завршном делу часа:

– Процените и похвалите активност и залагање ученика.

– Најавите да следећег часа ученици настављају са цртањем односно сликањем започете вежбе.

– УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Донети уџбеник и исти прибор за цртање, односно сликање;

– Прочитати текст на **38. страни (У којим делатностима се примењује знање о светлинама?)**

– Издвој делатности (међу онима које су наведене у тексту на 38. страни), у којима је, по твом мишљењу, за изглед облика нарочито значајан утицај удаљености и јачина извора осветљења.

Редни број часа: 10.	Наставна јединица: Илузија заобљености и пластичности волумена	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: – <i>трагација (свјетлина)</i> – <i>контрасти (свјетлина)</i> – <i>везана сенка (сенка на шелу)</i> – <i>бачена сенка</i> – <i>илузија (заобљености насликаних облика: обмана чула вида, визуелна обмана чула вида којом облици на равној површини посматрачу изгледају као тродимензионални облици)</i> – <i>пластичности облика (релефности, живојности облика).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно запажање и осетљиво ликовно запажање (везаних и бачених сенки, положај сенки, положај извора осветљења, трагација свјетлина и контрасти свјетлина на облицима у окружењу, утицај удаљености извора осветљења на изглед сенки...); – Развој техничке спретности; – Развој сензибилитета (при цртању меком графитном оловком или сликањем темперама); – Ликовно искуство засновано на памћењу (изглед сенки на бочно осветљеним предметима, врсте сенки и изглед сенки у односу на јачину и удаљеност извор осветљења, поступак приказивања уочених сенки на заобљеним телима трагацијом свјетлина...); – Развој креативног мишљења. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности креативним изражавањем; – Развијају љубав према ликовном наслеђу;		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – анализа уџбеничког текста и визуелна анализа репродукција (интерпретира и тумачи главне идеје из текста, кратко резимира садржај прочитаног текста и повезује га са визуелним садржајем ликовних прилога; процењује у којим делатностима: – фотограф, сценограф – је веома значајно познавање утицаја извора осветљења на изглед везаних и бачених сенки на осветљеним облицима); – практично смисаоно учење – ликовно изражавање на предложеној тему.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.3; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Налази у уџбенику примере делатности у којима је значајно познавање утицаја извора осветљења на изглед везаних и бачених сенки на осветљеним предметима и око њих (фотограф, сценограф); – Налази примере бачених и везаних сенки; – Упоредује изглед сенки на заобљеним и на рођастим облицима; – Описује карактеристике сенки на бочно осветљеним заобљеним и рођастим тродимензионалним предметима; – Описује на примеру који сам изабира појам <i>пластичности</i> тродимензионалних облика; – Анализира ликовна дела и помоћу појмова: <i>трагација, контрасти, бачена/везана сенка, извор осветљења</i> ; – Црта (и слика) са намером да на свом цртежу (слици) оствари илузију заобљености и пластичности облика; – Прилагођава, на препоручен начин, поступке при употреби меке оловке и сликарског материјала за сликање темпером.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (ликовни прилози од 16. до 31. стране и 38. страна.); меке графитне оловке, темпере и прибор за сликање темперама, једнобојни предмети геометријских облика (заобљени и рођасти) чије површине нису сјајне, постоље за мртву природу...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

10. час; – Наставна јединица: Илузија заобљености и пластичности волумена

– утврђивање – (СВЕТЛИНА – час 6.)

Уводни део часа:

- Тражите да ученици припреме уџбеник и прибор за цртање и сликање темперама (а редари да доносу воду...)
- Проверите (иницирањем краће дискусије) да ли су ученици прочитали текст на **38. страни (У којим делатностима се примењује знање о светлинама?)**. Сазнајте да ли су одредили у којим делатностима, (које су наведене у тексту на 38. страни), по њиховом мишљењу нарочито долази до изражаја *утицај удаљености и јачине извора осветљења* на изглед сенки на осветљеним предметима;
- Подсетите их како да користе палету када сликају темперама (да исцеде боје по ивици палете, да боје не буду исувише близу једна другој...).

Средишњи део часа:

- **Сажето формулишите ликовни задатак за Вежбу бр. 4:** „Мртва природа“ (започету прошлог часа):
- Настављате да сликате (или да цртате) мртву природу техникама које сте изабрали (темпера или пастел). Сенчењем и тонским сликањем остварите илузију заобљености и пластичности облика које сликате/цртате. Прикажете изглед везаних и бачених сенки онако како их опажете користећи градацију тонова боје и контрасте међу њима;
- Пратите и педагошки усмеравајте активност сваког ученика;
- Процењујете и оцените његову активност и вежбу (и увек образложите своју процену, са намером да то допринесе јачњу мотивације и самопоуздања ученика, било да нешто у свом раду исправља или да наставља да напредује).

Завршни део часа:

- Коментаришете активност ученика у одељењу као и поједине вежбе;
- Питајте ученике о њиховим утисцима везаним за активности на овом часу (да наведу тешкоће, своја задовољства, запажања...).

ПРИПРЕМА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Прочитати текст и анализирати повезаност његовог садржаја са ликовним прилозима на 32. и 33. страни (**СТЕПЕН СВЕТЛИНЕ И ЗАТАМЊЕНОСТИ**).
- Донети: уџбеник, свеску и темпере и прибор за сликање темперама.

Редни број часа: 11.	Наставна јединица: Степен светлине и затамњености	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>свјетлина – сјајност затамњености (целине ликовног дела);</i> – <i>молски и дурски валерски кључ (карактеристике);</i> – <i>портфолиј (збирка вежби које је ученик радио).</i> Утврђивање појмова: <i>свјетлина – валер; – имена којима се описују светлине: веома свјетла, умерено свјетла, тамна; –контраст.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развој способности ученика за тачно и осетљиво ликовно опажање (анализом текста и ликовних прилога за нову наставну јединицу у уџбенику); – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу и развој способности ученика за креативно мишљење посредством креативног изражавања – сликања, Вежба бр. 5; – Развој сензибилитет (моторно изражајна осетљивост при сликању темпером); – Развој емоционалног става према мотиву који слика, према делима ликовне уметности, свом ликовном раду и раду вршњака. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности (проширивањем искуства и јачањем самопуздања кроз анализу новог садржаја у уџбенику).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – Рад на тексту: (анализа текста: издвајање главних идеја у уџбенику и визуелна анализа светлина на репродукцијама ликовних дела, кратко излагање – садржаја у уџбенику; – Практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализира повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 32. и 33. страни (СТЕПЕН СВЕТЛИНЕ И ЗАТАМЊЕНОСТИ). – Сажето приказује (прави резиме) делова (новог) садржаја из уџбеника; – Налази примере (у уџбенику) ликовних дела у молском и дурском валерском кључу; – Тумачи зашто одређено ликовно дело припада дурском односно молском валерском кључу; – Примењује сазнања о избору светлина (о валерском кључу) када анализира свој ликовни рад.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, рад у пару, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 32, 33, 34 и 35), темпере, прибор за сликање темперама, портфолиј ученика...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

**11. час; – Наставна јединица: *Степен светлине и затамњености* – обрада –
(СВЕТЛИНА – час 8.)**

Уводни део часа:

– Проверите да ли су ученици припремили темпере и прибор за сликање темперама;
– Најавите активности које сте планирали за овај час: 1) учење о значају избора светлина при ликовном изражавању (**уџбеник: 32. и 33. страна**) – 2) провера стечених сазнања; – 3) примена нових сазнања о избору светлина на практичном раду (**Вежба бр. 5**).

– Проверите да ли су на полеђини листа написали број вежбе (**Вежба бр. 5**) име и презиме на полеђини листа на коме сликају.

– Проверите како објашњавају повезаност садржаја текста на **32. страни** са репродукцијама ликовних дела на овој страни; – Поновите исти захтев у односу на однос између садржаја текста и ликовних прилога на **33. страни**.

– Тражите да неко од ученика кратко објасни главне идеје садржаја – да резимира садржај на **33. страни**. (ако ученик сажето наведе и објасни на примеру битне информације које су дате у овом тексту, похвалите га, оцените га и образложите оцену).

– После излагања ученика главних идеја у наставној јединици СТЕПЕН СВЕТЛИНЕ И ЗАТАМЊЕНОСТИ изложених у уџбенику, наставник сажето интерпретира садржај ове (нове) наставне јединице. У свом излагању нагласите значај тачног одређивања – запажања и именовања уочених светлина на ликовним делима.

(**НАПОМЕНА:** Сажето појасните све појмове и информације у садржају нове лекције које ученици нису успешно објаснили (њих може бити и више). Потребно је имати у виду узраст ученика као и чињеницу да се ученици овом активношћу, у оквиру методе рада на тексту, обучавају да селекутују главне делове новог садржаја у уџбенику – да самостално анализирају садржај нове наставне јединице и да га укратко изложе. Похвалите њихово залагање у овом задатку!).

Средишњи део часа:

– Тражите да ученици прочитају и ураде **1. ЗАДАТАК на 33. страни** (могу да га раде и у паровима), проверите њихове одговоре слушајући, допуњујући или коригујући објашњења која саопштавају;

– Сажето **формулишите ликовни задатак за Вежбу бр. 5** (слично као **5. ЗАДАТАК на 34. страни**)

(„На листу блока насликај слику. Када слику завршиш наведи које светлине уочаваш на њој...“)

Одмах потом најавите им да ће наставити да раде ову вежбу и следећег часа;

– Проверите да ли су ученици разумели захтеве у задатку (тражите да понове елементе задатка);

– Пратите и подстичите њихов рад на слици (припрему боја на палети, ангажованост, мотивацију...).

У завршном делу часа:

– Сазнајте које активности на овом часу су биле посебно значајне ученицима (уз кратко образложење).

– Саопштите своју процену активности на часу. (Ако су се добро припремили за уводни део часа похвалите их, а ако нису, објасните им да тај пропуст морају да надокнаде до следећег часа, поновном анализом текста и ликовних прилога у лекцији СТЕПЕН СВЕТЛИНЕ И ЗАТАМЊЕНОСТИ, на странама 32 и 33).

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Донеси свој **ПОРТФОЛИЈ** и анализирај га. (Процени и оцени своје вежбе: **Вежбе: 1–5**). На полеђини сваке вежбе запиши кратку процену своје вежбе и образложи свој предлог оцене за ту вежбу. Издвој највише две вежбе које процењујеш да су најуспешније, и образложи свој став).

– Уради **ЗАДАТКЕ: 2, 3, 4, 6, 7 и 8 на 34. и 35. страни** (питања и одговоре запиши у свесци и нумериши их/означи их истим бројевима као у уџбенику).

– Анализирај **38. страну** у уџбенику: **У којим делатностима се примењује знање о светлини;**

– Донеси уџбеник и исти прибор (за наставак вежбе започете на овом часу).

Редни број часа: 12.	Наставна јединица: Светлина – час утврђивања и естетског процењивања радова ученика	Тип часа: час утврђивања и естетског процењивања радова ученика
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Утврђивање појмова: Светлина (валер), контраст, тон боје, градација тонова, валерска скала, илузија заобљености облика, пластићност волумена, везане и бачене сенке, утицај светлине обојене површине на њено загревање сунчевим зрацима, портфолиј. <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Развој способности ученика за тачно запажање и осетљиво ликовно запажање (провером знања на задацима у уџбенику, на 39. 40. и 41. страни и креативним изражавањем – сликањем Вежбе бр. 5); – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу и развој способности ученика за креативно мишљење; – Развој сензибилитета (моторно изражајна осетљивост при сликању темпером); – Развој емоционалног става према мотиву који слика, према делима ликовне уметности и према вежбама које чува у свом портфолију. <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Развој способности ученика за самопроцењивање свог знања из области СВЕТЛИНА (уџбеник: стране 39, 40 и 41: <i>ПРОВЕРИ СВОЈЕ ЗНАЊЕ О СВЕТЛИНИ</i>) и квалитета својих вежби у свом портфолију (уважавањем критеријума које су одређени елементима ликовног задатка у свакој вежби).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: анализа задатака у уџбенику и визуелна анализа репродукција; – практично смисаоно учење – ликовно изражавање на предложеном тему;		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује светлине (и односе међу светлинама) на свом раду, на репродукцијама ликовних дела одговарајућим терминима; – Интерактивно вреднује своје знање из области Светлина на основу рада на задацима из уџбеника (у пару), процењује успешност (индивидуално) свог портфолија; – Селекује у свом портфолију вежбе према личној процени и образложењу успешности урађеног задатка; – Заступа свој став о свом портфолију у разговору са наставником на основу критеријума који су му познати (елементи ликовних задатака).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, рад у пару, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 36, 37, 38, 39, 40, 41), темпере, прибор за сликање темперама, портфолио ученика...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

12. час; Наставна јединица: **Светлина** – систематизација – (СВЕТЛИНА – час 8.)

Уводни део часа:

- Проверите да ли су ученици припремили темпере и прибор за сликање темперама;
- Најавите активности на овом часу: – 1) провера знања о светлини израдом **ЗАДАТАКА: 1, 2, 3 и 4** на странама **39 и 40**; – 2) наставак сликања започете вежбе; – 3) анализа портфолија, (индивидуално: наставник–ученик); – 4) договор за следећи час...
- Ученици у паровима решавају **ЗАДАТКЕ 1, 2, 3 и 4 на 39. и 40. страни** (одмах проверите тачност и разумевање саопштених одговора).

Средишњи део часа:

- Сажето подсетите ученике на елементе ликовног задатка (који су започели на прошлом часу; **Вежба бр. 5:** „Тематски рад по избору ученика“)
- Пратите како припремају боје на палети, надгледајте њихову ангажованост, мотивацију...
- Анализирајте (појединачно) портфолију појединих ученика док остали ученици сликају вежбу*.

Завршни део часа:

- Сакупите портфолиј ученика (али, само оних ученика који су на полеђини вежби написали своју процену успешности вежби). Наложите ученицима који то нису учинили да до следећег часа то обавезно учине;
- Саопштите своју процену о активностима ученика на часу, а посебно о њиховој припреми за овај час (која се односи на анализу свог портфолија). Оцените одговоре ученика.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Урадити **ЗАДАТКЕ 5, 6 и 7 на 40. и 41. страни**;
- Донети свој портфолиј (са својом проценом вежби – ученици који га данас нису донели);
- За ученике који желе да сазнају више о светлини боја **прејорук** је да прочитају текст **Градација светлина и атмосферска перспектива** и да анализирају ликовне прилоге на **36. и 37. страни** (ко жели може да уради **2. ЗАДАТАК** на **37. страни**, код куће, или на часу ликовне секције);
- Донеси уџбеник и свеску.

НАПОМЕНА:

- Анализу портфолија појединих ученика започните увидом у његову личну анализу портфолија.
- Саопштите ученику своју процену успешности сваке вежбе и сажето је образложите. Према потреби продискутујте са учеником о евентуалном раскораку између ваше и његове процене квалитета вежби, и настојте да разумете његов став.
- Пошто вероватно нећете успети да завршите анализу портфолија на овом часу, у завршном делу часа најавите да ћете до следећег часа прочитати сва зајажанја и све процене које су ученици навели на полеђини својих вежби. Објасните ученицима да ће сваком ученику усмено (или писмено) саопштити своју процену (и оцену) његових вежби у портфолију.

Значај рада са портфолијом ученика огледа се у омогућавању и подстицању и способности и мотивације ученика да (на)учи да самостално процењују вредност својих вежби. Зато је неопходно да будете доследни у захтеву да се ученик прелиходно припреми (самосталном анализом и записивањем процене сваке своје вежбе). Тада ће ваша заједничка анализа његовог портфолија бити обострано подстицајна, и значајно ће допринети да се наредне активности ученика усмере ка његовом напредовању, у складу са његовим могућностима и афинитетима.

НАСТАВНА ТЕМА	ЧАС	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ВЕЖБА
6. разред V БОЈА (8+3+1)	13. (1.)	О	Боја – увод	
	14. (2.)	О	Хроматски и ахроматски скуп	– Вежба р. 6: 2. ЗАДАТАК, 49. страна; темпера
	15. (3.)	О	Топле и хладне боје	– Вежба бр. 7: 3. ЗАДАТАК, 51. страна „Мотив по избору ученика“, пастел
	16. (4.)	О	Комплементарне боје	– Вежба бр. 8: 2. ЗАДАТАК, 55. страна „Маска“ скице, техника по избору ученика
	17. (5.)	У	Комплементарне боје	– Вежба бр. 8: 2. ЗАДАТАК, 55. страна „Маска“, техника по избору ученика
	18. (6.)	О	Контраст тоналитета	– Вежба бр. 9: 3. ЗАДАТАК, 57. страна „Пејсаж (или мртва природа)“, пастел или темпера
	19. (7.)	О	Слојевитост у сликарском поступку	– Вежба бр. 10: 3. ЗАДАТАК, 61. страна „Мотив по избору ученика“, темпера
	20. (8.)	У	Слојевитост у сликарском поступку	– Вежба бр. 11: 3. ЗАДАТАК, 61. страна „Мотив по избору ученика“, темпера
	21. (9.)	У	Боја (вежба 1А) Слојевитост у сликарском поступку	– Вежба бр. 11: 2. ЗАДАТАК, 61. страна „Јато риба“, акварел <i>Процена рада уч.: ПОРТФОЛИО ученика</i>
	22. (10.)	У	Боја (вежба 2А) Комплементарне боје	– Вежба бр. 12: 1. ЗАДАТАК на 62. страни „Дизајн (одеће, обуће, корица за свеску), скица у боји, техника по избору ученика <i>Процена рада уч.: ПОРТФОЛИО ученика</i>
	23. (11.)	У	Боја (вежба 3А) Комплементарне боје	„Дизајн (одеће, обуће, корица за свеску); – наставак вежбе са прошлог часа – техника по избору ученика <i>Процена рада уч.: ПОРТФОЛИО ученика</i>
	24. (12.)	С	Боја (вежба 4А) – естетско процењивање ликовних дела и радова ученика	<i>Ести процена рада уч.: ПОРТФОЛИО ученика</i>

Редни број часа: 13.	Наставна јединица: Боја	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Усвајање нових појмова: <i>боје сунчевог спектра (боје у дуги), локална боја, далтонизам, симболика (боја).</i> Утврђивање појмова: <i>Врсте боја (које су ученици сада упознали): топле и хладне боје, светле и тамне боје.</i> <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Развој способности ученика за тачно запажање боја у сунчевом спектру (у дуги) и осетљиво ликовно запажање локалне боје (на предметима и репродукцијама ликовних дела) – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу. – Развој емоционалног односа (става) према средњовековном сликарству, сликарству импресиониста и према делима модерних уметника (заступљених у <i>Малој ликовној галерији</i> у уџбенику, стране 42 и 43). <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Култивисање личности (проширивањем сазнања о бојама у ликовним уметностима и јачањем самопуздања откривањем и анализом нових садржаја у уџбенику).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: издвајање главних идеја у уџбенику, класификација боја: боје сунчевог спектра, локална боја, топле и хладне боје, светле и тамне боје; одређивање врсте боја на примерима – репродукције ликовних дела, у окружењу...).		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализира садржај нове лекције (интерактивно са својим паром); – Селекује непознате речи у садржају нове лекције; – Истражује значења непознатих речи у <i>Речнику</i> уџбеника и у разговору са наставником; – Селекује главне идеје у мањим целинама новог садржаја у уџбенику; – Дефинише појамове <i>боје сунчевог спектра</i> и <i>локална боја</i>; – Наводи боје (према редоследу) у сунчевом спектру (црвена, оранж, жута, зелена, плава, индиго–плавољубичаста, љубичаста); – Проналази локалну боју на предметима и површинама у окружењу и на ликовним делима; – Описује места на којима се боје користе за комуникацију међу људима (саобраћајни знаци, сигнали, обичаји, симболи, уметничка дела...); – Изабира ликовно(а) дело(а) која су му посебно интересантна нарочито због боја које учаву на њима; – Користи интернет и понуђене називе музеја и галерија да истражи дела ликовне уметности која се чувају овим установама културе.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, у пару (са другом/другарицом по свом избору)		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 42, 43, 44, 45, 46, 47), свеска		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС
13. час; Наставна јединица: – Боја – обрада – (БОЈА – час I)

Уводни део часа:

- Најавите нову ликовну целину;
- Упутите их да је прелистају садржај уџбеника који припада целини БОЈА, а да се потом задрже на уводним странама ове целине (странице **42** и **43**).
- Најавите даље активности које сте планирали за овај час:
 - 1) Разговор поводом првих утисака о новој целини;
 - 2) Учење (анализа) новог садржаја о боји као ликовном елементу – у паровима које самостално формирају ученици (**уџбеник**: од **44. до 47. стране**);
 - 3) Примена сазнања стечених на овом часу о боји (**1. ЗАДАТАК, 45. страна, 2. ЗАДАТАК, 47. страна**).

Средишњи део часа:

- Подсетите их да за време читања текста на наведеним странама његов садржај повезују са ликовним прилозима на тим странама. Потребно је да да процењују колико им текст и ликовни прилози у заједничком садејству помажу да разумеју нове информације о боји.
- Тражите да ученици у паровима кратко издвоје на једној страни уџбеника главне идеје у тексту (а потом их сажето изложе) – да резимирају садржај једне стране уџбеника.
(НАПОМЕНА: Оцениће ову њихову активност и образложиће оцену. На тај начин ученике увераваће да придајуће значај њиховом труду да успешно анализирају нове садржаје у уџбенику, што додато повећава њихову мотивацију да и на наредним часовима често и на ефикасан начин користе уџбеник).
- Пошто ученици сажето изложе главне идеје у наставној јединици БОЈА (на странама **44 – 47**), објасните само оне делове садржаја које процењујете да ученицима треба поново објаснити.

Завршни део часа:

- Ученици решавају (у паровима) задатке у уџбенику: **1. ЗАДАТАК, 45. страна, и 2. ЗАДАТАК, 47. страна** и саопштавају одговоре.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донети уџбеник и свеску;
- Донети темпере и прибор за сликање темперама.

За ученике који користе интернет:

Претражиће садржај бар једног музеја или галерије чији су називи наведени на последњој, 106. страни уџбеника (пронаћи, издвојити, сачувати дела која су ти посебно интересантна због боја које на њима уочаваш, наводећи име уметника и назив дела).

Редни број часа: 14.	Наставна јединица: Хроматске и ахроматске боје	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>хроматске боје, ахроматске(неуитралне) боје.</i> Утврђивање појмова: <i>топле и хладне боје, основне и изведене боје, врсте боја.</i>		
ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности ученика за тачно запажање карактеристика хроматских и ахроматских боја; – Развој ликовног искуства о врстама боја заснованог на памћењу; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем техником темпере; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду.		
ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности ликовним креативним изражавањем и проширивањем сазнања о врстама боја;		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: издвајање главних идеја у уџбенику и препознавање визуелних карактеристика појединих врста боја на репродукцијама ликовних дела и у окружењу (посебно хроматских и ахроматских боја).		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: Анализира повезаности садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 48. и 49. страни (ХРОМАТСКЕ И АХРОМАТСКЕ БОЈЕ). – Сажето приказује (прави резиме) делова (новог) садржаја из уџбеника о хроматским и ахроматским бојама (уз помоћ постављених питања); – Налази примере (у уџбенику и у окружењу) ликовних дела и облика који су насликани (обојени) хроматским и ахроматским бојама; – Именује различите врсте боја које уочава на одређеном ликовном делу и на свом ликовном раду; – Описује разлике у утисцима које на њега/њу остављају ликовна и визуелна дела у различитим медијумима изведена хроматским, односно ахроматским бојама; – Примењује сазнања о разликама и о садејству између хроматских и ахроматских боја (када креира и анализира свој ликовни рад и ликовна дела уметника и вршњака).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтални, индивидуални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 48 и 49), свеска, темпере и прибор за сликање темперама, књиге, часописи, фотографије штампане у црно белој техници и у боји, предмети у окружењу		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

14. час; Наставна јединица: Хроматске и ахроматске боје – обрада – (БОЈА – час 2.)

Уводни део часа:

– Час можете започете на различите начине. Ако час започнете провером активности ученика које сте прошлог часа задали ученицима који користе интернет да их ураде код куће, ефикасно уводите ученике у активности које предлагем за овај час. – Најпре саслушајте њихова искуства о претраживању садржаја сајта неког музеја или галерије чије се адресе налазе на последњој, 106. страни уџбеника (шта су пронашли на овим сајтовима, шта су издвојили, сачували и да ли су при том на фајловима које чувају наводили имена уметника и називе дела).

– Покажите им књиге, публикације, новине, часописе штампане у црно белој техници (ахроматским бојама) и тражите да их упореде са онима који су штампани у различитим бојама – хроматским бојама.

Средишњи део часа:

Анализа новог садржаја о хроматским и ахроматским бојама (**уџбеник**: стране **48 – 49**) – упоређивање ликовних прилога на 48. страни. После читања текста одговори на питања:

– Зашто је корисно посматрати црно–беле репродукције ликовних дела (на којима уочавамо ахроматске боје)?

– Какво је визуелно дејство ахроматских боја у некој ликовној целини у којој су наглашени контрасти хроматских боја (Пронађи пример таквог визуелног деловања ахроматских боја на репродукцијама у *Малој ликовној галерији*, стране **42 и 43**).

– Сажето **формулишите ликовни задатак**: – **Вежба бр. 6: 2. ЗАДАТАК, 49. страна;**

(**НАПОМЕНА**: Ученицима који спорије сликају темперама предложите да ову вежбу сликају на мањем формату – на половини листа);

– Проверите како су ученици разумели захтеве у овом задатку (тражите да понове елементе задатка);

– Пратите и подстичите њихов рад (распоред ахроматских и хроматских боја на палети, припрему боја – како их разређују са водом, како припремају тонове боја...).

Завршни део часа:

– Разговарајте о искуству ученика у раду са хроматским и ахроматским бојама на овој вежби. Која сазнања о овим бојама су применили на овом часу?

– Саопштите своју процену активности ученика на часу. Похвалите све ученике који су то заслужили.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС

– Донеси уџбеник и свеску

– Донеси блок и пастел боје

– Прочитај текст у уџбенику: **ТОПЛЕ И ХЛАДНЕ БОЈЕ** (странице **50, 51, 52 и 53**) – без читања задатка. У свесци препиши само оне реченице из текста које ти указују на нове информације о топлим и хладним бојама које до сада ниси знао/ла.

Редни број часа: 15.	Наставна јединица: Топле и хладне боје	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>сликарски круї боја.</i> Утврђивање појмова: <i>топле и хладне боје, основне и изведене боје.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности ученика за тачно запажање карактеристика топлих и хладних боја; – Развој ликовног искуства о врстама боја заснованог на памћењу; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем пастел бојама; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности ликовним креативним изражавањем и проширивањем сазнања о врстама боја (посебно о топлим и хладним бојама).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: формулисањем неколико питања о најважнијим информацијама у тексту и препознавање визуелних карактеристика топлих и хладних боја на репродукцијама ликовних дела). – Практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: Анализира повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима (на 50, 51, 52, и 53. страни, – ТОПЛЕ И ХЛАДНЕ БОЈЕ); – Наводи информације о топлим и хладним бојама из текста у уџбенику које су за њега/њу нове; – Преводи информације у уџбенику о топлим и хладним бојама у упитни облик; – Налази примере (у уџбенику и у окружењу) ликовних дела и облика насликаних (обојених) топлим и хладним бојама; – Показује топле и хладне боје на одређеном ликовном делу и на свом ликовном раду; – Описује утисак и емоције које изазивају топле и хладне боје док посматра ликовно дело; – Примењује сазнања о разликама између топлих и хладних боја и о њиховом емоционалном деловању када анализира свој ликовни рад и ликовна дела уметника и вршњака.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице: 50, 51, 52, 53), свеска, блок бр. 5, пастел боје, ликовни радови ученика насликаних пастелом...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС
15. час; Наставна јединица: *Топле и хладне боје* – обрада – (БОЈА – час 3.)

Уводни део часа:

– Обновити знања о топлим и хладним бојама. Подстакните разговор о прочитаном тексту из уџбенику на странама 50–53 (које информације је ученик/ца издвојио/ла о топлим и хладним бојама које до сада није знао/ла).

Средишњи део часа:

– Најавите вежбу коју ће ученици сликати техником пастела.

– Покажите два три успешно пастелом насликана рада ученика претходних генерација. Укажите на неколико основних карактеристика ове технике сликања (подлога за сликање пастелом је храпава, тон боје се мења променом притиска пастела на подлогу, површине које су насликане пастелом делују ваздушасто – „дишу“, под условом да пастел боје не утрљамо исувише снажно тако да бојом испунимо улегнућа на рељефној–храпавој површини подлоге – папир, картон ...).

– Сажето формулишите елементе задатка за вежбу: – **Вежба бр. 7: 3. ЗАДАТАК** (само прва два пасуса задатка) на **51. страни**: „Мотив по избору ученика“, (пастел);

– Проверите како су ученици разумели захтеве у овом задатку (нека понове елементе задатка).

– Пратите и подстичите њихов рад (Где су заступљене и како су распоређене топле и хладне боја на раду? Пратите како се развија сензибилитет ученика при сликању пастелом: да ли су при наношењу боја њихови потези слободни и спонтани, да ли мењају притисак на подлогу приликом сликања пастелом и да ли, при том поступку, уочавају разлике у светлинама боја...).

Завршни део часа:

– Разговарајте о искуству ученика у сликању топлим и хладним бојама (Која сазнања о овим бојама су применили на овом часу?).

– Саопштите своју процену припреме ученика за овај час као и њихове активности на часу. Похвалите и оцените све који су заслужили похвале.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Прочитај у уџбенику текст на **100. 101. и 102 страни**: СРЕДЊЕВЕКОВНА АРХИТЕКТУРА; Издвој на овим странама репродукције икона и фресака на којима преовладавају топле, односно хладне боје. У свесци запиши основне карактеристике византијског сликарства;

– Прочитај у уџбенику садржај насловљен: КОНТРАСТНЕ–КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ (странице **54** и **55**); У свесци формулиши најмање четири питања о контрастним бојама. Питања формулиши тако да одговори на њих указују на једну од битних–важних информација о контрастним бојама које си пронашао/ла у тексту уџбеника (само на 54. страни).

Редни број часа: 16.	Наставна јединица: Комплементарне боје	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Усвајање нових појмова: <i>контрастне боје – комплементарне боје, оптичко мешање боја.</i> Утврђивање појмова: <i>основне и изведене боје, неутралне (ахроматске) боје, декоративна уметност, дизајн (текстила, графички дизајн...).</i> <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Развијање способности ученика за тачно запажање контрастних боја и њихових карактеристика; – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу (о врстама боја и о контрастним бојама); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем бојама по избору ученика; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду; – Развој креативног мишљења. <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Култивисање личности проширивањем сазнања о врстама боја (посебно о контрастним бојама) и ликовним креативним изражавањем; – Повезивање сазнања из области визуелних уметности са природним наукама (физика/оптика).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: формулише неколико питања о најважнијим информацијама у тексту и препознаје на репродукцијама ликовних дела визуелне карактеристике и односе између контрастних боја); – Практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Процењује повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 54. и 55. страни (КОНТРАСТНЕ – КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ); –Анализира текст из уџбеника (само на 54. страни): формулише питања која се односе на битне карактеристике контрастних боја; – Налази примере ликовних дела и облика који су насликани (обојени) контрастним бојама (у уџбенику и у окружењу); – Показује контрастне боје које уочава на одређеном ликовном делу и на свом ликовном раду; – Описује свој утисак и емоције које изазивају контрастне боје док посматра ликовно дело; – Примењује сазнања о контрастним бојама, и о њиховој примени у визуелним уметностима, када се креативно ликовно изражава и када анализира свој ликовни рад.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (КОНТРАСТНЕ–КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ, (странице 54 и 55), свеска, прибор за сликање и боје – техника сликања по избору ученика, фотографије, часописи...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС
16. час; Наставна јединица: Комплементарне боје – обрада – (БОЈА – час 4.)

Уводни део часа:

- Разговарајте са ученицима о прочитаном тексту у уџбенику: КОНТРАСТНЕ–КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ (странице **54 и 55**);
- Проверите како су ученици формулисали питања о контрастним бојама (да ли су формулисали питања тако да одговори на њихова питања указују на неку од битних–важних информација о контрастним бојама које су пронашли у тексту уџбеника (*само на 54. страни*)). Оцените ову активност ученика (у вашој евиденцији активности ученика).

Средишњи део часа:

- Покажите примере скица (у боји) ликовних уметника и ученика претходних генерација;
- Кратко продискутујте са ученицима о значају скице за ликовне уметнике;
- Покажите фотографије неколико маштовитих маски;
- Сажето формулишите задатак за – **Вежбу бр. 8:** као у уџбенику: **2. ЗАДАТАК, 55.** страна, „Маска“, скице у боји, техника по избору ученика;
- Похвалите свако маштовито решење ученика које је у складу са елементима задатка.

Завршни део часа:

- Најавите наставак вежбе на следећем часу;
- Заједно са учеником процените (и оцените) скице, (образложите своју процену и оцену).

(*НАПОМЕНА:* Један од ефикасних начина процене, образлагања оцено о успешности реализације ликовне вежбе на крају часа, када најчешће немате много времена, а желите да свим ученицима пружите информацију како су урадили вежбе, јесте да селекујете све радове по групама: одлични, врло добри, добри... па да потом издвојите неколико радова из сваке групе и укажете, преко тих радова, на ликовне квалитете вежбе у тим групама. Не заборавите да нагласите да се вежба наставља, и да ови резултати могу да се побољшају на следећем часу, у другој фази рада на вежби. Оцена не мора бити обавезно уписана у вашој свесци већ само на полеђини вежбе, понекад и без вашег потписа – ви и ученици је обично добро запамтите, и то је довољно за прву фазу оцењивања вежбе која се ради два или три часа.)

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС

Донеси:

- прибор за сликање техником по свом избору;
- картон (сличан картону од корица блока). На њему контурним линијама нацртај облик маске са своје скице;
- лепак (еколошки, у зеленој туби – без мириса);
- маказе (мање или средње величине, са заобљеним врхом);
- ластиш – еластична врпца;
- уџбеник и свеску.

Прочитај у уџбенику на **62.** страни текст: **У којим делатностима је важно применити знања обоји?** Међу наведеним делатностима издвој једну која ти је најинтересантнија, и у свесци сажето образложи свој избор.

Редни број часа: 17.	Наставна јединица: Контрастне – комплементарне боје	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: Утврђивање појмова: <i>контрастне боје–комплементарне боје, неутралне (ахроматске) боје, декоративна уметности, дизајн (текстила, графички дизајн...).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности ученика за тачно запажање контрастних боја и њихових карактеристика; – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу (о врстама боја и о контрастним бојама); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем бојама по избору ученика; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду; – Развој креативног мишљења. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о врстама боја (посебно о контрастним бојама) и ликовним креативним изражавањем; – Развијање љубави према ликовном наслеђу; – Повезивање сазнања из области визуелних уметности са делатностима (текстилни и графички дизајн, фотограф).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник– ученик и ученик–ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: у назначеном тексту уџбеника налази пример примене контрастних боја; – препознаје визуелне карактеристике контрастних боја на репродукцијама ликовних дела, на употребним предметима, фотографијама...); – практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: –Анализа текста из уџбеника (62. страна): повезује различите делатности са знањем о контрастним бојама и њиховим карактеристикама; – Процењује повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 62. страни (У којим делатностима је важно применити знање о бојама); – Налази примере ликовних дела и облика насликаних (обојених) контрастним бојама (у уџбенику и у окружењу); – Показује контрастне боје које уочава на ликовним делима у уџбенику (странице 42, 43, 54, 55) и на свом ликовном раду; – Описује свој утисак и емоције које изазивају контрастне боје док посматра производе текстилног и графичког дизајна на примерима у уџбенику и у окружењу; – Примењује сазнања о контрастним бојама и њиховој примени у визуелним уметностима када се креативно ликовно изражава и када анализира свој ликовни рад; – Истражује и анализира ликовна дела која припадају уметничком наслеђу у Србији.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (КОНТРАСТНЕ–КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ, стране 54, 55 и 62), свеска, прибор за сликање и боје – техника сликања – по избору ученика, фотографије, часописи...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

17. час; Наставна јединица: **Контрасијне – композиционне боје** – утврђивање –
(БОЈА – час 5.)

Уводни део часа:

- Проверите да ли сви ученици имају потребан прибор за најављене активности на часу;
- Тражите да ученици наведу примере контрастних боја које уочавају на **62.** страни уџбеника (**У којим делатностима је важно знање о бојама**) и на тај начин укратко обновите најважнија сазнања о контрастним бојама и њиховој примени у визуелним уметностима;
- Подстакните кратку дискусију и о делатностима која нису наведене на овој страни уџбеника а у којима је такође важно знање о примени контрастних боја;

Средишњи део часа:

- Сажето формулишите ликовни задатак на овом часу. Укажите на разлику између данашњег ликовног задатка и оног на претходном часу;

(**НАПОМЕНА:** Ученицима који нису били на прошлом часу увек желе да сазнају од наставника информације о ликовном задатку који је рађен прошлог часа, и шта наставник очекује да они уче и вежбају на овом часу).

- Кратко анализирајте коришћење контрастних боја на примеру скица са претходног часа;
- Сажето формулишите ликовни задатак: – **Вежба бр. 8: 2. ЗАДАТАК, 55.** страна, „Маска“; Сликање маске на картону према скици са претходног часа, коришћењем контрастних и ахроматских (неутралних) боја, техника по избору ученика;
- Одмах подсетите ученике да предвиде место за прорез на маски, кроз који ће провући еластичну врпцу или ластиш.

(**НАПОМЕНА:** Укажите на значај планирања места за прорез на маски (за еластичну врпцу). Нагласите да је важно оставити довољну удаљеност прореза за еластичну врпцу – ластиша од крајњих бочних ивица маске (минимум 8 милиметара). Такође, потребно је да се део маске ојача лепљењем одговарајућег парчета картона (и то само на полеђини маске, око прореза, да не би картон пукао при развлачењу ластиша). Можда је најједноставније да објасните ученицима ову активност ако је демонстрирате тако да ученик види како треба да ојача крајње бочне површине маске око прореза;

- Пратите и подстичите рад сваког ученика, подстичите међусобну сарадњу међу ученицима...

Завршни део часа:

- Помозите ученицима којима је неопходна помоћ и подршка око реализације прореза за ластиш;
- Похвалите све успешно завршене вежбе, а ученицима који нису вежбу завршили дозволите да је заврше код куће.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донети уџбеник, свеску, пастел боје, блок бр. 5
- Анализирај садржај уџбеника на **56.** страни: **КОНТРАСТ ТОНАЛИТЕТА:**
 - 1.) препиши у свесци исказе у тексту који су истакнути тамним словима;
 - 2.) пронађи примере контраста тонова боја на фресци из Нереза: *Ошлаговање Христа* и на слици Анри Матиса: *Отворени прозор (сцена 57.)*.

- Ученици који су заинтересовани нека прочитају додатак ЗА ОНЕ КОЈИ ЖЕЛЕ ДА ЗНАЈУ ВИШЕ на **57.** страни (и пронађу контрасте топлих и хладних тонова боја слици Анри Матиса: *Жена са шеширом*).

Редни број часа: 18.	Наставна јединица: Контраст тоналитета	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>контрасти</i> веома светлих и веома тамних тонова боја (<i>ствара визуелну драматичност</i>); <i>контрасти</i> тонова топлих и хладних боја (<i>ствара визуелну динамику – кретање ка првом – најближем, односно ка удаљеном плану слике</i>; карактеристичан за сликарски поступак – <i>колоризам</i>); <i>план слике</i> (указује на положај облика у односу на посматрача: <i>најближи – први, удаљенији – средњи и најудаљенији план</i>). Утврђивање појмова: <i>шон боје</i> (одређена количина светлости у некој боји), <i>топле</i> и <i>хладне боје</i>. ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно и осетљиво запажање да контрасти веома светлих и веома тамних тонова боја могу да изазову код посматрача ликовног дела утисак визуелне драматичности; – Тачно и осетљиво запажање да контрасти веома тонова топлих и хладних боја изазивају код посматрача ликовног дела утисак визуелног кретања обојених површина – утисак визуелне динамике ка ближим, односно ка удаљеним плановима слике (што је карактеристично за сликарски поступак који се назива <i>колоризам</i>); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем техником пастела; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду; – Развој креативног мишљења извођењем ликовне вежбе. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о визуелним односима међу бојама и ликовним креативним изражавањем.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: анализа уџбеничког текста: издвајање главних идеја у уџбенику (које се односе на контрасте тоналитета и на визуелно деловање ове врсте контраста (визуелни утисак драматичности и динамичности између обојених површина); – практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализира повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 56. и 57. страни (КОНТРАСТ ТОНАЛИТЕТА); – Издваја и приказује (прави резиме) главних делова (новог) садржаја из уџбеника о визуелном утиску који производе–изазивају контрасти између тонова боја, (посебно контрасти тонова између топлих и хладних боја); –Налази примере (у уџбенику) ликовних дела на којима је уметник остварио утисак драматичности и динамичности помоћу контраста тонова боја; –Употребљава појмове: <i>контрасти</i> веома светлих и веома тамних тонова боја и <i>контрасти</i> тонова топлих и хладних боја; <i>драматично; динамика</i>, да објасни визуелни утисак кретања обојених површина ликовног дела; – Описује разлике у утисцима које на њега/њу остављају ликовна дела на којима проналази контрасте тонова између обојених површина; – Примењује сазнања о контрастима између тонова боја, (посебно о контрастима тонова између топлих и хладних боја) када креира свој ликовни рад и анализира ликовна дела уметника и вршњака.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у пару		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице 56, 57 и 99), свеска, репродукције уметничких дела, пастел, блок бр. 5, ликовни радови вршњака...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

18. час; Наставна јединица: *Контраст тоналитета* – обрада – (БОЈА – час 6.)

Уводни део часа:

– Проверите на примеру слика како су ученици разумели главне исказе, у лекцији КОНТРАСТ ТОНАЛИТЕТА, (штампане тамним словима), на 56. страни, а које су преписали у свесци;

– Похвалите ученике који су на наведеним делима (фреска из Нереза: *Облакивање Христџа*, слика Анри Матиса: *Отворени прозор и Жена са шеширом* – за ученике који желе да знају више) успешно објаснили повезаност најважнијих исказа у тексту о контрасту тонова боја и њиховим визуелним ефектима на посматрача. Оцените и забележите њихову активност;

– Тражите да ученик пронађе контрасте тонова топлих и хладних боја на фресци Ћота: *Облакивање Христџа*, страна 99. и да објасни повезаност ових контраста са плановима на овој фресци.

Средишњи део часа:

– Сажето формулишите ликовни задатак за **Вежбу бр. 9: 3. ЗАДАТАК, 57. страна**, (*Пејсаж или Мртва природа*, скица у боји, пастел или темпера);

– Поред надгледања и запажања како примењује контрасте тонова топлих и хладних тонова (ради стварања утиска визуелне динамике... онако како је објашњено у задатку), у индивидуалном разговору са учеником подстичите га да буде слободан и спонтан при доношењу боја...

Завршни део часа:

– Похвалите све ученике који су успешно завршили вежбе, а ученицима који вежбу нису завршили најавите да ће је завршити на следећем часу;

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Донеси уџбеник, свеску, блок број. 5, темпере, прибор за сликање темперама – провери да ли су пуне тубе–бочице са темперама и донеси четкице са чврстим и еластичним влакнима;

– Прочитај текст РОМАНИЧКИ ГОТИЧКИ СТИЛ У УМЕТНОСТИ на 98. и на 99. страни (на овој страни се налази и фреска Ћота: *Облакивање Христџа*, коју смо анализирали на почетку часа);

– **Ученицима који желе да знају више** предложите да поново прочитају садржај на 26. страни па потом да одговоре на питање: Да ли је Ћото на овој фресци применио поступак тонског сликања? Тражите да објасне свој одговор.

Редни број часа: 19.	Наставна јединица: Слојевитост у сликарском поступку	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>слојевитости, слојевитости у сликарском поступку, лазуран и пастозан наношења боја, пастозан и лазурни наношења боја.</i> Утврђивање појмова: <i>слободан и сликарски ритам мрља, облика, светлина и линија.</i>		
ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно запажање значења појма слојевитости у различитим делатностима и на примерима у окружењу; – Тачно и осетљиво запажање разлика између два супротна поступка слојевитог наношења боја (лазурног и пастозног) на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика ранијих генерација; – Тачно и осетљиво запажање наглашавања визуелне присутности, ритмичког богатства осликаних површина коришћењем пастозног поступка; – Тачно и осетљиво запажање оптичког мешања боја на подсликаној површини са бојом која је преко ње нанета у танком и провидном слоју – лазурно наношење боја; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) применом и лазурног и пастозног поступка наношења боја при сликању темперама; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду; – Развој креативног мишљења извођењем ликовне вежбе.		
ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања и искуства везаних за различите <i>феномене слојевитости</i> (у разним делатностима, у садржајима школских предмета); – Култивисање личности проширивањем сазнања и искуства која се односе на опажање и примену лазурног и пастозног сликарског поступка наношења боја; – Култивисање личности креативним ликовним изражавањем.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: анализа уџбеничког текста: упоређивање утисака о ликовним прилозима (који илуструју лазуран и пастозан сликарски поступак) <i>пре и после</i> читања текста у уџбенику СЛОЈЕВИТОСТ У СЛИКАРСКОМ ПОСТУПКУ, на 58. и 59. страни;		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализира повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 58. и 59. страни (СЛОЈЕВИТОСТ У СЛИКАРСКОМ ПОСТУПКУ); – Упоређује ефекте примене два супротна поступка слојевитог наношења боја (лазурног и пастозног) на репродукцијама ликовних дела. – Проналази примере лазурног и пастозног поступка у наношењу боја на репродукцијама ликовних дела у уџбенику и на ликовним радовима вршњака из ранијих генерација; – Описује ефекте које уочава на насликаним површинама помоћу појмова: <i>лазуран и пастозан и сликарски ритам, сликарски ритам сликарских сликара</i> ; – Примењује у свом ликовном изражавању сазнања о ефектима лазурног и пастозног поступка наношења боја (када процењује свој ликовни рад, радове вршњака и ликовна дела уметника).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у пару		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице 58, 59, 61), свеска, темпера и прибор за сликање темперама, ликовни радови ученика претходних генерација		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

19. час; Наставна јединица: *Слојевитост у сликарском постојуку* – обрада –
(БОЈА – час 7.)

Уводни део часа:

– Тражите да ученици прочитају први пасус на **58.** страни, а потом да се са својим паром пронађу одговоре на налоге постављене у 1. ЗАДАТКУ на истој страни;

– Тражите да сваки ученик анализира однос ликовних прилога на страни уџбеника и текста уз ове ликовне прилоге (метода **анализа текста у уџбенику**: – упоређује утиске о ликовним прилозима (који илуструју одређен ликовни феномен) *пре и после* читања текста у уџбенику о том ликовном феномену;

– **НАПОМЕНА 1:** *Предлаћач ове методе је аутор овог приручника.*

– **НАПОМЕНА 2:** – Када користите ову методу учења неопходно је да објасните ученику какве се активности од њега очекују:

1) *Пре* читања текста у уџбенику (на **58.** и **59.** страни), изабери једно ликовно дело на тим странама. Посматрај га пажљиво. Запамти свој утисак који си о том делу стекао/ла. Уколико ти је лакше, можеш да свој утисак забележиш у свесци, пре усменог саопштавања своје анализе.

2) Затим, прочитај цео текст на **58.** и **59.** страни. Пошто си прочитао/ла текст, поново посматрај дело које си изабрао/ла. Упореди свој почетни утисак о делу, који си стекао/ла о том ликовном делу *пре* читања текста, са утиском о том истом делу *после* читања текста.

3) Сажето саопшти резултат упоређивања ова два утиска о том ликовном делу.

Средишњи део часа:

– Тражите да ученик усмено опише ефекте примене оба поступка слојевитог наношења боја, (лазуран и пастозан), које уочава на ликовним радовима ученика претходних генерација;

– Формулишите ликовни задатак за – **Вежбу бр. 10: 3. ЗАДАТАК, 61.** страна, „Мотив по избору ученика“, темпера.

НАПОМЕНЕ:

1) *Уз овај задатак у уџбенику наведене су за ученика веома важне напомене. Пошто их ученик прочита, ваш задатак је да пратите да ли ученик постоји у складу са информацијама и објашњењима у овим напоменама;*

2) *На прошлом часу вероватно нису сви ученици успели да заврше своју вежбу. На крају прошлог часа наовестили сте им да ће вежбу моћи да заврше на овом часу. Зато, нека ученици који нису завршили вежбу на прошлом часу наставе да сликају своју вежбу примењујући лазурни и пастозни сликарски постојак наношења боја. А ученици који су на прошлом часу успешно завршили своју вежбу, на овом часу започињу нову вежбу: (**Вежбу бр. 10**), коју сте управо формулисали.*

Завршни део часа:

– Похвалите ученике за све активности које су спровели и током уводног и током средишњег дела часа јер је значај ових активности за ученике у њиховом међусобном прожимању;

– Најавите наставак вежбе (**Вежбе бр. 10**) на следећем часу.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Донеси уџбеник и свеску, темпере и прибор за сликање темперама.

– Провери да ли су све тубе–бочице са темперама пуне, јер је за наставак ове вежбе неопходно да имаш довољно боје у свакој туби–бочици темпере!

Редни број часа: 20.	Наставна јединица: Слојевитост у сликарском поступку	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Утврђивање појмова: <i>слојевитости, слојевитости у сликарском постојућу, лазуран постојућак</i> наношења боја, <i>пастозан постојућак</i> наношења боја, <i>слободан и слонџан риџам</i> (мрља, облика, свџлина, линија) <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Тачно запажање значења појма <i>слојевитости</i> у различитим делатностима и на примерима у окружењу; – Тачно и осетљиво запажање разлика између два супротна постука слојевитог наношења боја (лазурног и пастозног) на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика ранијих генерација; – Тачно и осетљиво запажање наглашавања/појачавања визуелне присутности и ритмичког богатства осликаних површина пастозним поступком; – Осетљиво запажање оптичког мешања боја (боје подсликане површине и боје која је преко ње нанета у танком и провидном слоју – лазурно); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) применом лазурног и пастозног поступка наношења боја при сликању темперама; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду. <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Култивисање личности креативним ликовним изражавањем; – Проширивање сазнања и ликовног искуства која се односе на примену лазурног и пастозног поступка наношења боја.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник– ученик и ученик–ученик; – практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање – метод истраживања		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Упореджује ефекте примене два супротна постука слојевитог наношења боја (лазурног и пастозног) на свом раду и на репродукцијама ликовних дела. – Проналази примере лазурног и пастозног поступка у наношењу боја на свом раду и на радовима вршњака; – Описује ефекте које уочава на насликаним површинама користећи термине: <i>лазуран и пастозан постојућак, слонџан и слободан риџам сликаревих поџеза</i>; – Примењује у свом ликовном изражавању сазнања о ефектима лазурног и пастозног поступка наношења боја; – Процењује свој ликовни рад, радове вршњака и ликовна дела уметника.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице 58, 59, 61), свеска, темпере и прибор за сликање темперама, ликовни радови ученика претходних генерација		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

20. час; Наставна јединица: Слојевитост у сликарском њосиуику – утврђивање – (БОЈА – час 8.)

Уводни део часа:

– Проверите да ли су сви ученици припремили одговарајући прибор за сликање вежбе;
– Кратко анализирајте вежбе које су рађене на прошлом часу. Том приликом проверите да ли су ученици усвојили појмове *лазуран* и *пастозан њосиуиак* наношења боја, и да ли када описују своје вежбе користе раније усвојене појмове: *слободан* и *сионџан риџам* (потеза, линија, мрља, облика...);

– Формулишите ликовни задатак као на прошлом часу:

– **Вежба бр. 10: 3. ЗАДАТАК, 61. страна**, „Мотив по избору ученика“, темпера;

– Проверите да ли сви ученици сликају са четкицама чија су влакна довољно чврста а истовремено и еластична (само такве четкице су погодне за пастозно сликање темпером);

– Мотивишите ученике за наставак вежбе предлажући им да користе и истражују оба поступка наношења боја – лазуран и пастозан.

НАПОМЕНА:

Упозорите их на чињеницу да је подлога на којој сликају папир средње дебљине.

Када примењују лазуран и пастозни начин наношења боја неопходно је да имају у виду издржљивост и отпорност ове папирне подлоге (како на влажност/воду тако и на притисак четкица са чврстим влакнима).

Средишњи део часа:

– Пратите, подстичите и по потреби усмеравајте активности ученика;

– Посебно охрабрите ученике који се снебивају, или се плаше, да четкицом захвате више боје и да слободно и спонтано наносе пасту боје на површину слике. Понекад је неопходно да тим ученицима демонстрирате поступак спонтаног пастозног наношења боја.

Завршни део часа:

– Покажите ученицима вежбе настале на овом часу на којима су ученици креативно применили оба поступка наношења боја;

– Похвалите и коментаришите активност свих ученика који то заслужују.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС

– Донеси уџбеник и свеску, темпере и прибор за сликање темперама;

– Донеси водене боје – акварел и одговарајуће меке четкице разних величина за сликање акварелом;

– Пажљиво прочитај текст о акварелу на **60.** страни и повежи информације у тексту са ликовним прилозима на тој страни;

– Донеси свој портфолио*.

*Портфолио ученика чине:

1) све вежбе (обележене и потписане);

2) картонска фасцикла за вежбе – корице, које је ученик сам дизајнирао (садржи име и презиме ученика, разред и одељење)

3) свеска

Портфолио чува ученик. Уколико наставник има одговарајуће услове за њихово разврставање и чување у кабинету – простране полице, боље је да наставник чува портфолио свих ученика.

Редни број часа: 21.	Наставна јединица: Боја; – вежба 1А– Слојевитост у сликарском поступку – акварел	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>акварел; прозирности насликаних површина (техником акварела); лазурно наношење боја – сликање бојама које се нанесу у танком и провидном слоју – може и преко већ обојене површине; портфолио (ученика – њихова збирка вежби).</i>		
ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно запажање карактеристика акварела на ликовним прилозима у уџбенику и на ликовним радовима ученика; – Тачно и осетљиво запажање разлика између два поступка при сликању акварелом („разливање“ ивица насликаних облика сликањем преко влажне површине, и сликање облика акварелом на сувој подлози) – Тачно и осетљиво запажање наглашене визуелне присутности и ритмичког богатства осликаних површина пастозним поступком; – Осетљиво запажање оптичког мешања боја (боје подсликане површине и боје која је преко ње нанета у танком и провидном слоју – лазурно); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем техником акварела и применом поступка лазурног наношења боја преко подлоге и подсликане површине; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду.		
ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности креативним ликовним изражавањем техником акварела; – Проширивањем сазнања и ликовног искуства која се односе на примену лазурног поступка наношења боја; – Развијање способности ученика да наставнику (и вршњацима) саопшти своја размишљања, ставове и своје процене о вежбама у свом портфолију.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – практично смисаоно учење; – ликовно креативно изражавање – метод истраживања.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3.		
ИСХОД ЧАСА: Упоређује ефекте примене два поступка лазурног наношења боја на ликовним делима уметника и на вежбама вршњака из претходних генерација (1. – поступак сликања преко влажне површине – добија се ефекат „разливања“ контурних ивица насликаних облика; 2. – сликање облика акварелом на сувој подлози); – Проналази примере лазурног поступка у наношењу боја на свом раду и на радовима вршњака; – Описује ефекте које уочава на насликаним површинама користећи термине: <i>лазуран постоуљак, сјонтиан и слободан ристиам мрља, боја, облика, линија, пошеза</i> ; – Примењује у свом ликовном изражавању сазнања о ефектима лазурног поступка наношења боја; – Процењује свој ликовни рад, радове вршњака и ликовна дела уметника; – Заступа свој став (у разговору са наставником) у односу на своје поједине вежбе (као и на све своје вежбе у портфолију).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (60. страна), акварел и прибор за сликање акварелом, блок бр. 5, акварели вршњака претходних генерација, портфолио ученика		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

21. час; Наставна јединица: Боја – вежба 1а: Слојевитост у сликарском постојку, акварел – утврђивање – (БОЈА – час 9.)

Уводни део часа:

– Најавите активности које сте планирали за овај час:

1) Провера да ли су ученици пажљиво прочитали и анализирали ликовне прилоге о акварелу на **60.** страни уџбеника.

2) Анализа неколико акварела вршњака и кратка дискусија о начинима на који су акварели насликани (којим поступком су ученици постигли прозирност обојених површина, каквим поступком су постигли разливање ивица насликаних облика, а каквим су постигли њихову оштрину и др);

3) Сликање акварелом вежбе: **Вежба бр. 11;**

4) Процена портфолија на овом часу (али и на следећим часовима). Објасните поступак којим ћете на овом часу процењивати вежбе урађене на претходним часовима (аналзом учениковог портфолија – интерактивна метода: наставник – ученик);

5) Договор за следећи час.

– У уводном делу часа реализујте најављену дискусију о акварелима њихових вршњака из претходних генерација. Дискусију завршите систематизацијом исказаних запажања ученика о карактеристикама сликарске технике акварел;

– Покажите ученицима неколико фотографија јата риба (не морају да буду снимци само великих јата риба) и укажите им на међусобну сличност риба у једном јату.

Средишњи део часа:

– Ученици сликају – **Вежбу бр. 11: 2. ЗАДАТАК, 61.** страна, или, исти задатак са темом „Јато риба“, акварел;

– За то време наставник са појединим ученицима разговара о њиховим вежбама у портфолију и процењује их*.

***НАПОМЕНА:** Пошто већина ученика слика акварел, а ви истовремено анализируете вежбе ученика, нећете бити у могућности да непрекидно пратите сликање акварела ученика. Зато најавите да ћете повремено прекидати анализу портфолија да би анализирали њихово сликање акварела.

Завршни део часа:

– Можете задужити неколико ученика да они делимично преузму вашу уобичајену улогу у овом делу часа. Задајте им да они прокоментаришу активност ученика на овом часу као и неколико акварела које су ученици насликали на овом часу.

– Саопштите свој сажет коментар о активностима ученика током часа, и наведите упутства за следећи час.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Донеси свој портфолио (на следећем часу портфолио не доноси само они ученици којима је наставник на овом часу прегледао портфолио и са њим обавио разговор);

– Донеси уџбеник и свеску, темпера и прибор за сликање темперама, пастел, блок бр. 5;

– Поново прочитај текст **У којим делатностима је важно применити знање о боји** (на **62.** страни) и анализирај ликовне прилоге на тој страни и на странама (**42, 43, 54, 55, 62, 63, 64, 65**) – на сваком делу на наведеним странама пронађи пар/парове контрастних боја.

Редни број часа: 22.	Наставна јединица: Боја – вежба 2а: Контрастне – комплементарне боје	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>контрастне боје – комплементарне боје, неутралне (ахроматске) боје, декоративна уметности, дизајн (текстилна, графички дизајн...).</i>		
ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности ученика за тачно запажање контрастних боја и њихових карактеристика; – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу (о врстама боја које су већ научили, и о контрастним бојама); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем бојама по избору ученика; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду; – Развој креативног мишљења.		
ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о врстама боја (посебно о контрастним бојама) и ликовним креативним изражавањем; – Повезивање сазнања из области визуелних уметности са различитим делатностима (текстилни и графички дизајн, фотограф...).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: у тексту о различитим делатностима налази пример примене контрастних боја; – метода истраживања визуелних карактеристика контрастних боја на репродукцијама ликовних дела, на употребним предметима, на фотографијама...); – практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.1.2.3; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализа текста из уџбеника (62. страна): повезује различите делатности са знањем о контрастним бојама и њиховим карактеристикама; – Процењује повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 62. страни (У којим делатностима је важно применити знање о бојама); – Налази примере ликовних дела и облика насликаних (обојених) контрастним бојама (у уџбенику и у окружењу); – Показује/наводи парове контрастних боја које уочава на ликовним делима у уџбенику (странице 42, 43, 54, 55, 63, 64, 65) и на свом ликовном раду; – Описује свој утисак и емоције које изазивају контрастне боје на производима текстилног и графичког дизајна (на примерима у уџбенику и у окружењу); – Примењује сазнања о контрастним бојама и њиховој примени у визуелним уметностима када се креативно ликовно изражава и када анализира свој ликовни рад.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (КОНТРАСТНЕ–КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ, стране 54, 55, 62, 63, 64, 65), свеска, прибор за сликање и боје – техника сликања – по избору ученика, фотографије, часописи, радови ученика претходних генерација...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС
22. час; Наставна јединица: Боја – вежба 2а – утврђивање – (БОЈА – час 10.)

Уводни део часа:

- Најавите активности које сте планирали за овај час;
- Проверите да ли су ученици пажљиво прочитали и анализирали ликовне прилоге о акварелу на **62.** страни уџбеника. Да ли брзо налазе пар/парове контрастних боја на неком од ликовних дела на странама **42, 43, 54, 55, 63, 64, 65?**

Средишњи део часа:

- Сажето формулишите ликовни задатак на овом часу. **Вежба бр. 12: – 1. ЗАДАТАК,** на **62.** страни;
- Анализирајте и процените портфолио ученика (које сте планирали за овај час).

НАПОМЕНА:* Као и на прошлом часу већина ученика слика (Вежбу бр 12.**) док ви истовремено анализирасте вежбе ученика. Из тог разлога, нећете бити у могућности да непрекидно пратите сликање вежбе. Зато, најавите да ћете повремено прекидати анализу портфолија (коју обављате интерактивно са учеником који је донео свој портфолио) и да ћете тада анализирати њихово сликање.

Завршни део часа:

- Као и на прошлом часу задужите неколико ученика да они делимично преузму вашу улогу у завршном делу часа и прокоментаришу активност ученика током овог часа и издвоје неколико успешно започетих вежби са овог часа.
- Саопштите свој сажет коментар о активностима ученика током часа и наведите упутства за следећи час.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донеси свој портфолио (портфолио не доноси само они ученици којима је наставник на овом, и на претходном часу већ прегледао портфолио, и са њим обавио разговор);
- Донеси уџбеник и свеску,
- Донеси исте боје и исти прибор за наставак вежбе
- Уради задатке: **1, 2, 4** и **5** на странама уџбеника: **63,64** и **65** (и на тај начин провери своје знање која си стекао/ла о бојама). Одговоре запиши у свесци. (НАПОМЕНА: Изнад сваког одговора наведи цео задатак.

Редни број часа: 23.	Наставна јединица: Боја – вежба 3а: Контрастне – комплементарне боје	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>контрастне боје – комплементарне боје, неутралне (ахроматске) боје, декоративна уметности, дизајн (текстила, графички дизајн...).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развијање способности ученика за тачно запажање контрастних боја и њихових карактеристика; – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу (о врстама боја и о контрастним бојама); – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) сликањем бојама по избору ученика; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду; – Развој креативног мишљења. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о врстама боја (посебно о контрастним бојама) и ликовним креативним изражавањем; – Повезивање сазнања из области визуелних уметности са делатностима (текстилни и графички дизајн, фотограф...).		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник– ученик и ученик–ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: у назначеном тексту уџбеника налази пример примене контрастних боја; препознаје визуелне карактеристике контрастних боја на репродукцијама ликовних дела, на употребним предметима, фотографијама...); – практично смисаоно учење – ликовно креативно изражавање.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.1.2; Л.К.2.2.1; Л.К.2.2.2; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализа текста из уџбеника (62. страна): повезује различите делатности са знањем о контрастним бојама и њиховим карактеристикама; – Процењује повезаност садржаја из уџбеника са ликовним прилозима на 62. страни (У којим делатностима је важно применити знање о бојама); – Налази примере ликовних дела и облика насликаних (обојених) контрастним бојама (у уџбенику и у окружењу); – Показује контрастне боје које учача на ликовним делима у уџбенику (странице 42, 43, 54, 55, 63, 64, 65) и на свом ликовном раду; – Описује свој утисак и емоције које изазивају контрастне боје док посматра производе текстилног и графичког дизајна на примерима у уџбенику и у окружењу; – Примењује сазнања о контрастним бојама и њиховој примени у визуелним уметностима када се креативно ликовно изражава и када анализира свој ликовни рад.		
ОБЛИЦИ РАДА: индивидуални, фронтални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (КОНТРАСТНЕ–КОМПЛЕМЕНТАРНЕ БОЈЕ, стране 54, 55, 62, 63, 64, 65 , свеска, прибор за сликање и боје – техника сликања – по избору ученика, фотографије, часописи, радови ученика претходних генерација...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

23. час; Наставна јединица: Боја – вежба 3а: Контираситне – комплементарне боје
– утврђивање – (БОЈА – час 11.)

Уводни део часа:

- Најавите активности које сте планирали за овај час;
- Проверите како су ученици одговорили на налоге у задацима: **1, 2, 4 и 5** на странама уџбеника: **63, 64 и 65**, и на тај начин утврдите и у својој педагошкој свесци забележите колико су успешно усвојили знања о бојама.

Средишњи део часа:

- Прокоментаришите започете вежбе са прошлог часа. Посебно нагласите значај избора контрастних боја, њиховог ритмичког распореда и избора боје у позадини насликаних облика...
 - Поновите сажету формулацију ликовног задатка који ученици раде на овом часу.
- Вежба бр. 12: – 1. ЗАДАТАК, на 62. страни;**
- Анализирајте и процените портфолио ученика (које сте планирали за овај час).

НАПОМЕНА:* Као и на прошлом часу већина ученика слика **Вежбу бр 12. док ви истовремено анализирасте вежбе ученика: Зато, и на овом часу нећете бити у могућности да непрекидно пратите сликање вежбе. Најавите да ћете повремено прекидати анализу портфолија и да ћете тада да анализирасте њихове вежбе.

Завршни део часа:

- Ако процењујете да је корисно да ученици (не увек исти) и на крају овог часа преузму вашу улогу и коментаришу вежбе и активности ученика на овом часу, и овога часа наставите са оваквом расподелом активности. То ће вас растеретити довољно да до краја часа радите и са одељењем и индивидуално са прозваним ученицима на процени њихових портфолија.
- Саопштите и ви свој кратак коментар о свим активностима ученика током часа и наведите упутства за следећи час.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС

- Донеси свој портфолио (Портфолио доноси СВИ ученици).
- Сваки ученик треба да издвоји из портфолија једну своју вежбу, која је, по његовом мишљењу, најуспешнија;
- Донеси уџбеник и свеску.

Редни број часа: 24.	Наставна јединица: Боја – вежба 4а	Тип часа: систематизација
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Усвајање нових појмова: Утврђивање појмова: <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u>		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ:		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА:		
ИСХОД ЧАСА:		
ОБЛИЦИ РАДА:		
НАСТАВНА СРЕДСТВА:		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

24. час; Наставна јединица: **Боја – вежба 4а – систематизација – (БОЈА – час 12.)**

НАПОМЕНА 1:

За овај час систематизације (стечених знања и искуства о боји као ликовном елементу) не наводим предлоге за активности на часу. Зашто? Зато што на овај начин желим поново да истакнем да се час систематизације неке целине, а то наравно, важи и за све друге типове часова (часове обраде, утврђивања...), може извести на различите начине, у различитим амбијентима, у зависности од могућности које стоје на располагању наставнику и ученицима. Споменућу само неке амбијенте у којима можете да реализуете овај час (изуимајући стандардан амбијент кабинета или учионице): школска библиотека, информатички кабинет, двориште школе, хол школе, изложбен простор ликовне галерије или музеја...

НАПОМЕНА 2:

– Уџбеник вам омогућава да ученици ураде ЗАДАТКЕ у уџбенику на **63, 64.** и на **65.** страни на самом часу (или као домаћи рад, код куће).

– Можете, и на овом часу, по потреби, наставити са анализом портфолија појединих ученика, уколико на претходним часовима нисте успели у потпуности да је спроведете.

– На овом часу, такође, можете да искористите природну заинтересованост ученика за бољим увидом у резултате рада својих вршњака из одељења. Ученицима ће бити прихватљив позив да својим вршњацима из одељења сажето представе један свој успешно реализован ликовни рад. То ће вам дати прилику да на овом часу и ви детаљније образложите ликовне квалитете радова ученика (а посебно оних ликовних радова које ви предлагате да буду изложени на изложби у школи, послати на неки конкурс и сл). Не пропустите да саслушате коментаре ученика о вашим предлозима, као и да чујете њихове предлоге...

НАПОМЕНА 3:

– Не заборавите да најавите ученицима почетак истраживања новог ликовног елемента, ТЕКСТУРЕ на наредном часу.

– Објасните им зашто је веома важно да дођу припремљени на час у складу са упутствима.

– Ако можете да одштампана упутства поделите ученицима на крају часа уштедећете време које је драгоцено за успешну реализацију осталих планираних активности.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Прелистај уџбеник од 66. до 75. стране (да стекнеш летимичан утисак о новој целини која је насловљена појмом ТЕКСТУРА);

– Прочитај и погледај садржај на 68. страни уџбеника. На овој страни пронађи одговор шта значи појам текстура и запиши га у својој свесци.

– Донеси папире, картоне и тканине различитих текстура;

– Донеси картон величине половине блока бр. 5 (можеш да употребиш и картон од кога су начињене корице неког старог блока);

– Донеси еколошки лепак (лепак без мириса) и мање маказе, са заобљеним врховима.

НАСТАВНА ТЕМА	ЧАС	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ВЕЖБА
6. разред III ТЕКСТУРА (4+1+1)	25.	О	Текстуралне и тактичне вредности површина и облика	– Вежба бр. 13: „Необична животиња“, колаж (папири, картони и тканине различитих текстура)
	26.	О	Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала	– Вежба бр. 14: 2. ЗАДАТАК, страна 69 , скулптура или колаж, комбинована техника (материјали различитих текстура, савремени и традиционални)
	27.	У	Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала	– Вежба бр. 14. 2. ЗАДАТАК, страна 69 , скулптура или колаж, комбинована техника (материјали различитих текстура, савремени и традиционални)
	28.	О	Својства и врсте текстура вежба 1А	– Вежба бр. 15 3. ЗАДАТАК, страна 71 . темпера или глинамола
	29.	У	Својства и врсте текстура вежба 2А	– Вежба бр. 15 3. ЗАДАТАК, страна 71 . темпера или глинамола
	30.	С	Текстура – естетско процењивање радова ученика	Естетско процењивање вежби са претходних часова у овој целини (– Вежбе бр. 13, 14 и 15)

Редни број часа: 25.	Наставна јединица: Текстуралне и тактилне вредности површина и облика	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>текстура</i> . Утврђивање појмова: <i>визуелно, тактилно, карактеристика, дизајн (текстила), архитектура</i> ;		
ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Развој способности ученика за тачно и осетљиво запажање текстура на облицима и површинама у окружењу и на ликовним прилозима у уџбенику; – Развој ликовног искуства заснованог на памћењу; – Развој емоционалног односа (става) према уметничким делима савремене уметности.		
ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о текстурама у ликовним уметностима и у неким делатностима (архитектура, дизајн текстила...); – Јачање самопуздања у учењу разматрањем и дискусијом о новом садржају (о текстури) у уџбенику.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа уџбеничког текста: издвајање главних идеја у уџбенику и визуелна и тактилно одређивање карактеристика текстура на облицима и површинама у окружењу); – учење путем игре и открића.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Дискутује о садржају нове целине лекције (интерактивно са својим паром); – Селекује непознате речи у садржају нове лекције; – Истражује значења непознатих речи у Речнику уџбеника и када разговара са наставником; – Селекује интересантне садржаје у уводном делу нове целине у уџбенику; – Издваја једну репродукцију ликовног дела из уџбеника нарочито због карактеристика текстура које препознаје на том делу; – Објашњава дефиницију – одређење појма <i>текстура</i> ; – Наводи карактеристике текстура (које тактилни и визуелно препознаје на примерима у окружењу); – Проналази одговарајуће карактеристике текстура на површинама које користи у свом ликовном изражавању; – Описује места и облике на којима препознаје текстуре које доприносе њиховом естетском изгледу (стазе у парковима, дворишту, фасаде зграда, играчке, зидови у ентеријеру, тканине...).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: уџбеник (странице од 66. до 75. ; посебно странице: 66, 67, 68, и 69), папири, картони, тканине различитих текстура; еколошки лепак и мање маказе са заобљеним врховима, блок бр. 5		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

**25. час; Наставна јединица: – Текстуралне и тактилне вредности површина и облика
– обрада – (ТЕКСТУРА – час 1.)**

Уводни део часа:

- Тражите да ученици прелистају уџбеник у целини са насловом ТЕКСТУРА (од 66. до 75. стране) и да са својим паром продискутују о утисцима које су стекли о овој целини;
- Тражите да на 68. страни селекује њему посебно интересантан садржај и да сажето објасни зашто га је издвојио/ла;
- Проверите да ли ученици знају значења свих речи – појмова у садржају на 68. страни. Ако не знају, усмерите их да истраже значења непознатих речи коришћењем *Речника* у уџбенику или да вас питају.

Средишњи део часа:

- Проверите да ли ученик уме да објасни значење речи појам *текстура*. Да ли може да наведе када – у којим околностима користимо овај појам; – Проверите да ли ученик употребљава одговарајуће придеве да опише карактеристике текстура које препознаје тактилно и визуелно на примерима у окружењу;
- Тражите да ученик издвоји једну репродукцију ликовног дела из уџбеника, нарочито због карактеристика текстура које препознаје на том делу, и да сажето опише текстуре које на њему препознаје;
- **Сажето дефинишите ликовни задатак за Вежбу бр. 13:** Користи различите текстуре да техником колажа обликујеш фигуру или главу неке необичне (или измишљене) животиње. На свом ликовном раду комбинуј различите текстуре папира, картона и тканина. Као подлогу за колаж користи половину листа блока бр. 5 (или картон, који је чвршћа подлога).
- Проверите како су ученици разумели захтеве у овом задатку (тражите да понове елементе задатка);
- Пратите и подстичите њихов рад.

Завршни део часа:

- Разговарајте о искуству ученика у изражавању њихове ликовне замисли посредством различитих текстура папира, картона и тканина. Која сазнања о текстурама су применили на свом раду?
- Саопштите своју процену активности ученика на часу;
- Нарочито похвалите ученике који су донели материјал и прибор са разноврсним текстурама. Тиме наглашавајте да је за успешан ликовни рад на следећим часовима веома значајно припремање и доношење материјала са различитим текстурама.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донеси:
 - разноврсне материјале различитих текстура, који можеш да залепиш или вежеш и да од њих обликујеш мању скулптуру или колаж (мањи комади дрвета, пластике, најлона, тканина, коже, картона, различите канпе...);
 - лепак (еколошки), тањи канап;
 - уџбеник и свеску.

Редни број часа: 26.	Наставна јединица: Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>традиција, традиционалан, савремен.</i> Утврђивање појмова: <i>текстура, тактилно, визуелно.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Тачно и осетљиво визуелно и тактилно препознавање карактеристика <i>текстура</i> на материјалима из окружења; – Тачно и осетљиво визуелно запажање различитих текстура на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика ранијих генерација; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) грађењем скулптуре или стварањем колажа комбиновањем материјала различитих текстура; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о текстурама различитих материјала (традиционалних и савремених) које користе ликовни уметници.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: визуелно упоређивање ликовних прилога (о текстури) и анализа текста о тим ликовним прилозима: визуелно и тактилно одређивање карактеристика текстура на разноврсним материјалима из окружења; – учење путем игре и открића.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује карактеристике текстура на репродукцијама слика уметника и на фотографијама (у уџбенику); – Упоредјују два ликовна прилога у уџбенику <i>без претходног чићања текста о њима</i> – упоређује текстуре материјала које опажа на репродукцијама две скулптура начињене од традиционалних и савремених материјала; – Упоредјују утисак о ликовним прилозима у уџбенику <i>после чићања текста о њима</i> – упоређује текстуре материјала на репродукцијама две скулптура начињене од традиционалних и савремених материјала (пошто је прочитао текст о њима); – Истражује значења непознатих речи користећи Речник у уџбенику и када разговара са наставником; – Примењује материјале са изабраним текстурама да би се креативно изразио своју ликовну идеју; – Наводи карактеристике текстура које тактилни и визуелно препознаје на различитим материјалима које користи у свом ликовном изражавању.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у пару (по избору ученика)		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице 69, 70, 71), разноврстан материјал различитих текстура, који може да се залепи или веже и да се од њих обликује мања скулптура или колаж (мањи комади дрвета, пластика, најлон, тканине, кожа, картон, различити канапи...) – лепак (еколошки), тањи канап – уџбеник и свеска		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

26. час; Наставна јединица: – Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала – утврђивање – (ТЕКСТУРА – час 2.)

Уводни део часа:

- Проверите да ли су ученици донели материјал за вежбу;
- Подстакните дискусију о Пикасовој скулптури *Коза*, на страни **68**, и о Ван Гоговој слици *Сунцокрећ*, да би, на тај начин, проверили да ли ученик са разумевањем користи појмове: *текстура, визуелно, тактилно, карактеристика*;
- Тражите да ученик прочита први пасус на **69**. страни, а одмах потом иницирајте разговор о врстама материјала које су ученици видели да их користе ликовни уметници (повод може да буде дело Мери Опенхајм: *Објект, шоља шацна и кашика обложени крзном*, **69**. страна);
- Тражите да ученик (пре него што прочита текст на сивом пољу на **69**. страни) упореди материјале и њихове текстуре од који су начињена Калдерова и Бранкусијева скулптура *Риба*;
- Затим задајте ученику да анализира текст о материјалима и њиховим текстурама на овим уметничким делима (тај текст је на сивом пољу, на **69**. страни) и да у њему издвоји исказе о текстурама употребљених материјала који нису споменути у претходном разговору о овим скулптурама (пре читања текста).

Средишњи део часа:

- **Сажето формулишите ликовни задатак за Вежбу бр. 14: 2. ЗАДАТАК, 69. страна**, (скулптура или колаж, комбинована техника);
- Проверите да ли су ученици разумели све елементе задатка и да ли су се одлучили и договорили да у пару или самостално стварају ликовни рад;
- Помозите ученицима да боље повежу или да споје материјале од којих граде свој ликовни рад;
- Подстичите их похвалама да у овој вежби буду креативни и стрпљиви.

Завршни део часа:

- Најавите наставак ове вежбе на следећем часу;
- Разговарајте о искуству ученика у изражавању њихове ликовне замисли посредством различитих материјала и њихових текстура. (Коју врсту материјала си користио у свом раду? Опиши текстуре које визуелни и тактилно препознајеш на тим материјалима?).

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донеси:
 - исти, или додатне материјале различитих текстура погодне за наставак ове вежбе;
 - уџбеник и свеску;
 - прочитај текст на **72**. и **73**. страни (**У којим делатностима је важно применити знање о ритму**) и повежи његов садржај са ликовним прилозима на овим странама.

Редни број часа: 27.	Наставна јединица: Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u>		
Утврђивање појмова: <i>традиција, традиционалан, савремен, текстūra, тактилно, визуелно.</i>		
<u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u>		
– Тачно и осетљиво визуелно и тактилно препознавање карактеристика <i>текстūra</i> на материјалима из окружењу; – Тачно и осетљиво визуелно запажање различитих текстура на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика ранијих генерација; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) грађењем скулптуре или стварањем колажа (комбиновањем материјала различитих текстура); – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду.		
<u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u>		
– Култивисање личности проширивањем сазнања о текстурама различитих материјала (традиционалних и савремених) које користе ликовни уметници.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ:		
– кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (визуелно упоређивање ликовних прилога и анализа текста о тим ликовним прилозима); – учење путем игре и открића.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА:		
Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА:		
– Описује карактеристике текстура на репродукцијама слика уметника и на фотографијама (у уџбенику); – Истражује значења непознатих речи користећи Речник у уџбенику и кроз разговор са наставником; – Наводи карактеристике текстура које тактилно и визуелно препознаје на различитим материјалима које користи у свом ликовном изражавању; – Селекује материјал који је донео за грађење скулптуре или колажа према карактеристикама текстура (према свом критеријуму); – Бире материјал када гради скулптуру или колаж на основу његове текстуре; – Објашњава и описује карактеристике текстура на материјалима од које је саградио на своју скулптуру или колаж.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у пару		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (странице 69, 70, 71, 72, 73), свеска, материјал за грађење скулптуре или колажа: мањи комади дрвета, комади пластике, тканине, парчићи коже, картона, канапа... различитих текстура које се лако лепе или везују, лепак – еколошки, тањи канап)		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

27. час; Наставна јединица: – Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала – обрада; (ТЕКСТУРА – час 3.)

Уводни део часа:

- Проверите да ли су ученици донели материјал за вежбу;
- Тражите да ученик изабере ликовни прилог (или неколико ликовних прилога) на **72.** или **73.** страни уџбеника и да помоћу њих објасни повезаност појединих делатности са знањима о текстури.

Средишњи део часа:

- Сажето дефинишите ликовни задатак за **Вежбу бр. 14: 2. ЗАДАТАК, 69. страна**, (скулптура или колаж, комбинована техника).

НАПОМЕНА: Сажето дефинисање ликовног задатка на сваком часу је важно за све ученике, а посебно за оне ученике који нису били на прошлом часу, јер би они овога часа требало да почну своју вежбу. Уколико нису донели материјал, задајте им, према својој процени, да анализирају садржај из уџбеника и да се, евентуално, у једном делу часа прикључе неком пару ученика и посматрају процес њиховог стварања скулптуре или колажа.

- Остале активности у овом делу часа врло су сличне активностима које су предложене за 26. час.

Завршни део часа:

- Најавите нову вежбу на следећем часу;
- Разговарајте о новим искуствима која су ученици на овом часу стекли у изражавању њихове ликовне замисли посредством различитих материјала и њихових текстура. (Која врста материјала је, по твом мишљењу, због његових текстура, посебно значајна за твој рад? Опиши основне карактеристике свог ликовног рада. Наведи где постоји повезаност текстура на твом раду са твојом ликовном идејом).

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донеси:
 - темпере, прибор за сликање темперама, лопатицу шпактле (од чврстог и еластичног картона) – доносе они који желе да сликају;
 - глинамол, чврст мањи картон (служи за постоље скулптуре) – доносе они које желе да вајају;
 - уџбеник и свеску;
 - прочитај текст на **70.** и **71.** страни и повежи његов садржај са ликовним прилозима на овим странама.

Редни број часа: 28.	Наставна јединица: Својства и врсте текстура	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: <i>врсте текстура (текстуре које се међусобно разликују али их повезује нека заједничка карактеристика, на пример све текстуре које имају сјајне површине чине једну врсту текстура).</i> Утврђивање појмова: <i>текстура, карактеристике текстура, дизајн.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Осетљиво визуелно и тактилно утврђивање и препознавање карактеристика <i>текстура</i> на материјалима из окружења; – Тачно и осетљиво визуелно запажање различитих врста текстура (сјајне, храпаве, влажне) на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика ранијих генерација; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) грађењем скулптуре од глинамола или стварањем слике техником темпере; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду на којима је наглашено присуство текстуре као ликовног елемента; – Развој креативног мишљења извођењем ликовне вежбе. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о различитим врстама текстура (на пример храпавих) на површинама различитих материјала (традиционалних и савремених) које користе ликовни уметници.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (дискусија о повезаности ликовних прилога са садржајем текста о тим ликовним прилозима); – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење*. * Професор Богомил Карлаварис је, у својој Методици ликовног васпитања, овакав тип часа оправдано називао, <i>час игре и открића</i>, а данас се, често, одређује појмовима: <i>дивергентно (стваралачко) учење</i>.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује карактеристике текстура на репродукцијама слика уметника и на фотографијама (у уџбенику); – Описује карактеристике сличних текстура које тактилно и визуелно препознаје на различитим материјалима; – Селекује материјал који је донео за грађење скулптуре или колажа према карактеристикама текстура (сјајне, храпаве, глатке, меке); – Користи материјал за обликовање скулптуре или слике мењајући текстуре добијених површина у складу са својим емоцијама и идејама; – Проналази/модификује одговарајуће текстуре да би креативно изразио/ла своју ликовну идеју; – Објашњава/описује карактеристике одређених текстура у материјалима за својој скулптуру или слику и њихову повезаност са својом ликовном идејом.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (70, 71. и 73. страна); темпере, прибор за сликање темперарама, импровизоване шпахтле од еластичног картона или пластике, глинамол, чврст мањи картон као постамент за скулптуру...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС

28. час; Наставна јединица: – Својства и врсте текстура – вежба 1А – обрада – (ТЕКСТУРА – час 4.)

Уводни део часа:

- Проверите да ли су ученици донели материјал за вежбу;
- Тражите да ученик пронађе и опише текстуре на једном од ликовних дела на **70, 71. и 73. страни** уџбеника које, по његовом мишљењу, веома утичу на ликовно исказану идеју уметника;
- Разговарајте о карактеристикама глине, глинамола и темпере као традиционалних ликовних материјала и техникама које се примењују у основној школи показујући егземпларне примере ликовних радова ученика претходних генерација. Посебно разговарајте о ликовним искуствима ученика са овим материјалима и техникама чијом применом се могу добити разноврсне текстуре (глатке, храпаве...).
- Разговарајте о слободи у истраживању материјала за вајање и сликање које примењују деца у својим играма од раног детињства. Повежите ову тему дечијих истраживања са истраживањима текстура које предузимају ликовни уметници (када припремају различите материјале за вајање и сликање).

Средишњи део часа:

- **Сажето дефинишите ликовни задатак за Вежбу бр. 15 3. ЗАДАТАК, страна 71.** темпера или глинамол;
- Подстичите код ученика пре свега спонтаност у истраживању текстура на обликованим волуменима скулптуре или површинама слике, да што непосредније, у складу са својим темпераментом, изразе своју ликовну замисао.

НАПОМЕНА: 1) Предочите ученицима који вајају скулптуру од глинамола да се глинамол суши знатно брже него глина, па је потребно да скулптуру заврше до караја часа; 2) Као и на часу сликања пастозним и лазурним поступком наношења боја на подлогу, и на овом часу охрабрите оне ученике који се снебивају да слободно истражују карактеристике текстура добијене употребом глинамола и боје. Укажите им да је непотребно да стрепе у почетној фази ликовног изражавања, када са четкицом и шпахтлом захватају и наносе боје, или, када обликују глину. Будите стрпљиви, и омогућите им да се опусте. Сачекајте да почну да спонтано наносе боју на површину слике или да спонтано гњече глину, чупкају је, гребу, буше... Понекад је неопходно да неким ученицима и сами демонстрирате спонтаност у стварању текстура. Ако процените да је могуће, повежете их са ученицима који се овим поступцима потпуно слободно „играју“.

Завршни део часа:

- Најавите наставак ове вежбе на следећем часу;
- Разговарајте о искуству ученика у изражавању њихове ликовне замисли посредством различито добијених текстура. (Какве поступке си применио/ла? Шта те је изненадило? На које тешкоће или изненађења си наилазио/ла? ...).

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- **Донеси:**
 - темпера, прибор за сликање темперама, шпахтла од чврстог и еластичног картона;
 - глинамол, чврст мањи картон за постолје скулптуре (за они које желе да вајају)
 - уџбеник и свеску;
 - поново прочитај текст на **72. страни (У којим делатностима је важно применити знање о текстури)**, па потом запиши у свесци, (пored назива делатности које су наведене у уџбенику), називе и још неких других делатности у којима је потребно и корисно применити знање о текстури.

Редни број часа: 29.	Наставна јединица: Својства и врсте текстура	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>врсте текстура – текстуре које се међусобно разликују, али их повезује нека заједничка карактеристика, на пример, све текстуре које имају сјајне површине чине једну врсту текстура.</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Осетљиво визуелно и тактилно утврђивање и препознавање карактеристика <i>текстура</i> на материјалима из окружења; – Тачно и осетљиво визуелно запажање различитих врста текстура (сјајне, хrapаве, влажне) на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика ранијих генерација; – Развијање сензибилитета (моторне изражајне осетљивости) грађењем скулптуре од глинамола или стварањем слике техником темпере; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду на којима је наглашено присуство текстуре као ликовног елемента; – Развој креативног мишљења извођењем ликовне вежбе. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о различитим врстама текстура (на пример различитих хrapавих) на површинама различитих материјала (традиционалних и савремених); – Неговање љубави према културном наслеђу.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (дискусија <i>о савременој повезаности</i> ликовних прилога са садржајем текста о тим ликовним прилозима); – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење*. * Професор Богомил Карлаварис је, у својој Методизи ликовног васпитања, овакав тип часа оправдано називао, <i>час игре и открића</i>, а данас се, често, одређује појмовима: <i>дивергентно (стваралачко) учење</i>.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује карактеристике текстура на репродукцијама слика уметника и на фотографијама (у уџбенику); – Описује карактеристике сличних текстура које тактилно и визуелно препознаје на различитим материјалима; – Селекује материјал који је донео за грађење скулптуре или колажа према карактеристикама текстура (сјајне, хrapаве, глатке, меке); – Користи материјал за обликовање скулптуре или слике мењајући текстуре добијених површина у складу са својим емоцијама и идејама; – Проналази/модификује одговарајуће текстуре да би креативно изразио своју ликовну идеју; – Објашњава/описује карактеристике одређених текстура у материјалима за својој скулптуру или слику и њихову повезаност са својом ликовном идејом.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (70, 71. и 73. страна); темпере, прибор за сликање трмперама, импровизоване шпактле од еластичног картона или пластике, глинамол, чврст мањи картон као постамент за скулптуру...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

29. час; Наставна јединица: – Својства и врсте текстура – Вежба 1Б – обрада – (ТЕКСТУРА – час 5.)

Уводни део часа:

- Проверите да ли су ученици донели материјал за вежбу;
- Најавите активности за овај час;
- Тражите да ученик наведе делатности које су описане у тексту на **72. страни (У којим делатностима је важно применити знање о текстури)**;
- Проверите да ли је записао у свесци назив још неких делатности, поред наведених делатности у уџбенику, у којима је потребно знање о текстури.

НАПОМЕНА: Оцените ученике који су се добро припремили за час, а оне који то нису учинили опомените (уписивањем минуса за неодговарајућу припрему за час).

– Разговарајте кратко о искуствима ученика у вези са истраживањима врста текстура на почетку вежбе на прошлом часу. Објасните им да се сви ликовни уметници, док стварају своја ликовна дела, баве и истраживањима различитих ликовних поступака и карактеристика ликовних елемената, (и текстура је ликовни елемент). То је могуће илустровати ако користите одговарајуће репродукције неких уметника (на пример Ван Гога, Хенрија Мура, Пабла Пикаса...).

НАПОМЕНА: Укажите ученицима да су архитекте и градитељи средњевековних катедрала и цркава користили камен и опеку различитих боја али, такође, и различитих текстура (упутите их да посматрају ликовне прилоге у одељку УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ, посебно на **97. и 101. страни** уџбеника).

Средишњи део часа:

– **Сажето дефинишите ликовни задатак за Вежбу бр. 15 3. ЗАДАТАК, страна 71.** темпера или глинамола;

НАПОМЕНА: Ученици који су прошлог часа вајали скулптуру од глинамола, обликују на овом часу нову скулптуру, јер се глинамола брзо суши и стврдњава.

– И током овога часа подстичите ученике на спонтаност у истраживању текстура волуменима скулптуре или површинама слике, охрабрујући их у намери да слободно, у складу са својим темпераментом, изразе своју ликовну замисао.

Завршни део часа:

- Оцените ученике који вежбу заврше пре краја часа, и образложите оцену;
- Разговарајте о искуству ученика у изражавању њихове ликовне замисли посредством изабраних врста текстура. (Која врста текстуре је на твом раду најизразитија? Какве поступке си применио/ла да оствариш ту врсту текстуре? Којим визуелним и тактилним карактеристикама текстура си највише задовољан/на на свом ликовном раду);
- Најавите ученицима шта да припреме за следећи час.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

- Донеси:
 - уџбеник и свеску;
 - запиши у свесци (ако је твој рад скулптура), или на полеђини своје слике или колажа, своју личну процену квалитета своје вежбе и укратко образложи своју процену.

Редни број часа: 30.	Наставна јединица: Текстура – естетско процењивање радова ученика	Тип часа: систематизација
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>текстура, врсте текстура – текстуре које се међусобно разликују али их повезује нека заједничка карактеристика, на пример, све текстуре које имају сјајне површине чине једну врсту текстура; материјали (савремени и традиционални).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Осетљиво визуелно и тактилно утврђивање и препознавање карактеристика <i>текстура</i> на материјалима из окружења; – Тачно и осетљиво визуелно запажање различитих врста текстура (сјајне, храпаве, влажне) на репродукцијама ликовних дела и ликовних радова ученика; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду на којима је наглашено присуство текстуре као ликовног елемента; – Развој креативног мишљења писањем и саопштавањем приказа о једном ликовном раду (свом, или свог друга /своје другарице из одељења). ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о различитим врстама текстура (на пример храпавих) на површинама различитих материјала (традиционалних и савремених) које користе ликовни уметници; - Развој сарадничког односа кроз искуство рада у групи.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – кооперативно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (решавање задатака у уџбенику: <i>ПРОЦЕНИ СВОЈА ЗНАЊА О ТЕКСТУРИ</i>, рад у групи); – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење – писањем приказа о изабраној ликовној вежби.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.2.1; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Описује карактеристике текстура на репродукцијама слика уметника, на фотографијама (у уџбенику) и на радовима ученика у одељењу; – Описује карактеристике сличних текстура које тактилно и визуелно препознаје на различитим материјалима; – Селекује материјал који је употребио/ла при грађењу скулптуре или колажа према карактеристикама текстура (сјајне, храпаве, глатке, меке); – Процењује текстуре материјала на скулптурама или сликама вршњака, поступке којима су добили те текстуре и повезаност текстура на ликовном раду са ликовном идејом ученика; – Објашњава и описује карактеристике одређених текстура у материјалима за својој скулптуру или слику и њихову повезаност са својом ликовном идејом.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, рад у групи		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (74. и 75. страна), свеска, темпере, прибор за сликање темперама, импровизоване лопатице за шпактле (од еластичног картона или пластике), глинамол, чврст, мањи картон за постамент за скулптуру		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

30. час; Наставна јединица: – Текстура – естетско процењивање радова ученика – систематизација – (ТЕКСТУРА – час 6.)

Уводни део часа:

– Најавите ученицима активности за овај час:

1) кратак разговор о искуствима и утисцима ученика о текстури као ликовном елементу (на примерима дела ликовних уметника и на примерима радова ученика)

2) процена знања о текстури – рад у групама (решавањем задатака на **74. и 75. страни**);

3) естетско процењивање ликовних вежби које се односе на текстуру – писање кратког приказа изабраног ликовног рада – рад у групама (**Вежбе бр. 13, 14 и 15**)

– Разговор о утисцима ученика у односу на текстуру не би требало да буде расплут. Можете га водити око два–три питања на која ће одговорати више ученика.

На пример, можете поставити питања:

– На који начин, по твом мишљењу, уметник на овом ликовном делу користи текстуре да изрази своју ликовну замисао?

– Са којим знањима из других предмета можеш да повежеш своја искуства о текстури?

– Како су сазнања о текстури утицала на тебе и на твоје ликовно изражавање...).

Средишњи део часа:

– Организујте рад у групама (На заборавите да ученике подсетите на правила према којима се одвија рад унутар група и на начин комуникације у групи и између група; – Одредите време за решавање задатака из уџбеника – око 15 минута, време за естетско процењивање ликовних вежби ученика из групе – око 5 минута, и време за договарање и за писање сажетог приказа ликовне вежбе које су ученици у групи изабрали као најмаштовитију вежбу међу својим радовима – око 15 минута).

НАПОМЕНА: Можете да испишете на табли појмове које ученици треба да употребе у приказу ликовне вежбе (*текстура, карактеристике текстура: влажна, мека, сјајна, хрипави, сјајна..., материјал– традиционалан – савремен, рибан, сибан, сибаност, изражавање, ликовна идеја–ликовна замисао..*). На тај начин подсећате ученике да је у току естетског процењивања ликовног рада веома важно да употребе појмове чије значење познају, и које сте, заједно са њима, користили на претходним часовима.

– Док ученици раде по групама забележите оцене оних вежби које нисте оценили током претходних часова.

Завршни део часа:

– Кратко образложите оцене за активност и рад ученика по групама;

– Кратко образложите оцене вежби које нисте оценили на претходним часовима;

– Најавите ученицима како да се припреме за следећи час.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

– Донеси:

– уџбеник и свеску;

– прелистај садржај ликовне целине у уџбенику чији је назив: СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ, (од **76. – 83. стране**);

– прочитај текст на **78, 79, 80. и 81. страни**, и повежи читање са пажљивим посматрањем ликовних прилога;

– запиши у свеску непознате речи у тексту, и потражи њихово значење у *Речнику мање познатих речи* на крају уџбеника.

НАСТАВНА ТЕМА	ЧАС	ТИП ЧАСА	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА
6. разред VI СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ (2+1)	31	О	Свет уобразиље у делима ликовне уметности (снови, бајке, митови...) – Вежба бр. 16 3. ЗАДАТАК, 79.страна, цртеж
	32	У	Свет уобразиље у делима ликовне уметности (снови, бајке, митови...) – Вежба бр. 17 . 6. ЗАДАТАК, страна 81, слика, цртеж, колаж или скулптура (техника по избору ученика), или 1. ЗАДАТАК, страна 82.
	33	С	Свет уобразиље у делима ликовне уметности вежба – естетско процењивање радова ученика и уметника – Вежба бр. 17 6. ЗАДАТАК, страна 81, слика, цртеж, колаж или скулптура (техника по избору ученика), или 1. ЗАДАТАК, страна 82. цртеж у боји, техника по избору ученика

Редни број часа: 31.	Наставна јединица: Свет уобразиље у делима ликовне уметности	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Усвајање нових појмова: <i>фантастика, фантазија, уобразиља, машта (способност замишљања света који је измишљен, невероватан); мит (бајка, приповека о догађајима из живота најприроднијих и божанских бића; на пример: Фантаз, боги сна код старих Грка, брати Морфејев, који дочарава људима у сну пријатне ствари).</i> <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Повезивање искуства запамћених а несвакидашњих/необичних призора из снова са опажањем несвакидашњих призора на ликовним делима из области фантастике; – Тачно и осетљиво визуелно уочавање карактеристика појединих ликовних дела из области фантастике; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду која приказују необичне призоре; – Развој креативног мишљења цртањем и сликањем призора на основу искуства снова, сећања на прочитане бајке или на основу личне уобразиље. <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Култивисање личности проширивањем сазнања о ликовним уметностима у области фантастике; – Култивисање личности креативним изражавањем.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа текста и његово повезивање са ликовним прилозима) – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГЊА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Дискутује о необичним призорима које замишља када чита бајке, митове, романе...; – Именује несвакидашње призоре одговарајућим појмовима: свет – призори из маште, фантазије, фантастике, уобразиље... – Одређује, на ликовном делу, облике и односе међу облицима који су неуобичајени, по чему се разликују од облика и њихових односа које уочава у свакодневном искуству; – Класификује ликовна дела у две групе: А) на којима су приказана замишљена бића, и Б) на којима учимо добро познате облике у неуобичајеним међусобним односима; – Маштовито повезује облике које црта тако да међу њима успоставља несвакидашње, неуобичајене односе.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтални, индивидуални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (76, 77, 78, 79, 80. и 81. страна), блок бр. 5, меке оловке		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

**31. час; Наставна јединица: *Свети уобразиље у делима ликовне уметности* – обрада –
(СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ – 1. час)**

Уводни део часа:

– Подстакните разговор о свету маште и фантастике:

- Проверите колико су ученици повезивали пажљиво читање текста на **76, 77, 78, 79, 80. и 81.** страни са посматрањем ликовних прилога на овим странама. Поставите им неколико задатака:

Анализирај текст на 78. страни: – Пронађи у тексту оне реченице које ти указују да дела, на којима су приказани свима добро познати облици, (а не само *бића која замишљамо и која у свакодневном животоу не уочавамо**) могу да припадају области фантастике (под условом да је уметник успоставио неочекиване, невероватне односе међу тим облицима);

– Пронађи на **78, 79, 80. и 81.** страни примере ликовних дела која припадају области фантастике:

А) на којима су приказана замишљена бића,

Б) на којима уочавамо добро познате облике у необичајеним међусобним односима

– Наложите им да у свесци запишу решење **2. ЗАДАТАК** на **79.** страни.

– Исти налог дајте и за **4. ЗАДАТАК** на **80.** страни.

**НАПОМЕНА:* Предлажем израз: *бића која замишљамо и која у свакодневном животоу не уочавамо*, јер израз: *бића која измишљамо*, може да изазове негативну реакцију оних ученика чија вероисповест подразумева веровање у постојање невидљивих бића – на пример: анђела. Неки ученици православне вероисповести у својим породицама традиционално празнују – славе свог породичног светитеља а међу породичним славама су и славе посвећене арханђелима Михајлу и Гаврилу;

Средишњи део часа:

– **Сажето формулишите ликовни задатак за – Вежбу бр. 16.: 3. ЗАДАТАК, 79. страна, цртеж меком оловком.**

НАПОМЕНА:

Неки ученици можда још нису спремни да на свом цртежу брзо успоставе/пронађу необичајене просторне односе међу насликаним облицима, (какве су уочили на ликовним делима), а у овом задатку се то од њих изричито очекује. Из тог разлога је боље да уводни део овог часа буде дужи него што је то уобичајено, и да укључи предложене анализе, или њима сличне, за које се сами одлучите.

Средишњи део часа је краћи, сходно горе наведеном објашњењу. Овај цртеж ученика треба да буде на нивоу линеарне скице, на којој се пре свега уочавају необичајеним просторним односима међу нацртаним облицима, а по могућности, и – разноврсне линије (упутитите ученике да их уоче на линеарном цртежу ученика, на **81.** страни уџбеника).

Завршни део часа:

– Похвалите ученике за труд у припреми за овај час, за активности које су показали током час и за цртеже које су нацртали (ако су похвале заслужене).

– Тражите да и они коментаришу и да процене активности којима су се бавили током часа.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

Донеси:

– уџбеник и свеску,

– блок бр. 5, и прибор по свом избору (за цртање, сликање, колаж или грађење скулптуре од различитог материјала)

– Прочитај текст на **82.** страни: **У којим делатностима се примењују сазнања из фантастике.**

Редни број часа: 32.	Наставна јединица: Свет уобразиље у делима ликовне уметности	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Усвајање нових појмова: <i>оригиналан, (нешто што је прво у својој врсти, што није израђено подражавањем, улеђањем на група слична дела, нешто је самостално, самоникло...) алејорија (говор у коме се појмови и мисли исказују друкчије, а не речима које их директно изражавају), алејоричан (исказан сликом, сликовит, завијен).</i> Утврђивање појмова: <i>фантастика, фантазија, уобразиља, машта (све што је измишљено, невероватно), мит (бајка, причоветка о догађајима из живота најприроднијих и божанских бића).</i> <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Повезивање искуства нестварних призора из снова са нестварним призорима на уметничким делима из области фантастике (која им наликују по тој нестварности призора); – Тачно и осетљиво визуелно уочавање карактеристика ликовних дела из области фантастике; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду која приказују нестварне, измишљене призоре; – Развој креативног мишљења цртањем и сликањем призора на основу искуства својих снова, сећања на прочитане бајке или на основу личне уобразиље. <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Култивисање личности проширивањем и повезивањем сазнања о свету фантастике, који је присутан на ликовним остварењима уметника, вршњака из претходних генерација; – Култивисање личности креативним изражавањем.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа сегмента у тексту уџбеника и анализа визуелних атрибута ликовног прилога који стоји уз текст); – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализира садржај текста у уџбенику спаривањем и налажењем одговарајућих ликовних прилога који га илуструју; – Одређује припадност ликовног дела области фантастике на основу уочавања односа међу облицима који су несвакидашњи и сасвим неуобичајени; – Класификује ликовна дела из области фантастике у две групе: А) на којима су приказана замишљена бића која у свакодневном животу не уочавамо, и Б) на којима учимо добро познате облике у неуобичајеним међусобним односима; – Маштовито повезује облике које црта тако да међу њима успоставља несвакидашње и оригиналне односе.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтални, индивидуални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (од 76. до 83. стране), свеска, блок бр. 5, и прибор по свом избору (за цртање, сликање, колаж или за грађење скулптуре од различитог материјала)...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

**32. час; Наставна јединица: *Свет уобразиље у делима ликовне уметности – утврђивање*
(СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ – 2. час)**

Уводни део часа:

- Проверите да ли ученик има потребан прибор за вежбу на овом часу;
- Подстакните разговор о делатностима у којима се примењују сазнања о фантастици. То је прилика да сазнате који се ученици интересују за костимографију, режију и друге уметничке делатности, који ученици имају родитеље, блиске рођаке или пријатеље који се баве неком уметничком делатношћу;
- Иницирајте кратак разговор о једној секвенци из бајке, мита, научно фантастичног филма, романа или приче, коју је ученик запамтио и коју би могао, и желео, да илуструје цртежом, сликом, колажом или скулптуром;
- Тражите да ученик изабере један ликовни прилог из уџбеника из области фантастике, и да објасни зашто он припада овој области уметности (Питање: – На овом ликовном делу пронађи детаље и односе међу облицима који указују да ово дело припада области фантастике).

Средишњи део часа:

- Формулишите задатак за – **Вежбу бр. 17: 6. ЗАДАТАК, 81. страна** – слика, цртеж, колаж или скулптура (материјали и технике рада по избору ученика).

НАПОМЕНА: Скулптуру ученик може да ваја од глинамола или да је гради комбинујући картон, дрво, пластику, тканине и други лагане материјале који могу да се лепе, повезују и сл. Скулптуру ученик може и да обоји, уколико то жели.

- Објасните ученицима да ће ову вежбу радити и на следећем часу;
- У индивидуалном разговору са учеником тражите да ученик на свом раду пронађе и покаже детаље, облике и односе међу облицима који стварају утисак нестварног, невероватног призора.

Завршни део часа:

- Похвалите сваку активност ученика која заслужује похвалу;
- Иницирајте разговор о искуству ученика које су стицали током ове вежбе (шта их је обрадовало у раду, на какве тешкоће су наилазили током рада, колико су задовољни постигнутим резултатом...).

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

Донеси:

- материјал који ти је потребан да вежбу завршиш на следећем часу;
- уџбеник и свеску;
- Пажљиво прочитај текст на **80. страни** уџбеника и анализирај репродукције ликовних дела
- Ако желиш, уради додатни ликовни рад: **1. ЗАДАТАК, 82. страна**, (као домаћи рад, или, ликовни рад на секцији).

Редни број часа: 33.	Наставна јединица: Свет уобразиље у делима ликовне уметности	Тип часа: систематизација
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Утврђивање појмова: <i>оригиналан, (нешто што је прво у својој врсти, што није израђено подражавањем, уледањен на друга слична дела, нешто је самостално, самоникло...), алеџорија (говор у коме се појмови и мисли исказују друкчије, а не речима које их директно изражавају), алеџоричан (исказан сликом, сликовит, завијен) фантастика, фантазија, уобразиља, машта (све што је измишљено, невероватно), мит (бајка, приповека о догађајима из живота најприроднијих и божанских бића).</i> ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Повезивање искуства нестварних призора из снова са нестварним призорима на уметничким делима из области фантастике (која им наликују по тој нестварности призора); – Тачно и осетљиво визуелно уочавање карактеристика ликовних дела из области фантастике; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја мотива као и емоционалног односа (става) према ликовним делима уметника, ликовним радовима вршњака и према свом ликовном раду која приказују нестварне, измишљене призоре; – Развој креативног мишљења цртањем и сликањем призора на основу искуства својих снова, сећања на прочитане бајке или на основу личне уобразиље. ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем и повезивањем сазнања о свету фантастике, који је присутан на ликовним остварењима уметника, вршњака из претходних генерација; – Култивисање личности креативним изражавањем.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа сегмента у тексту уџбеника и анализа визуелних атрибута ликовног прилога који стоји уз текст); – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Анализира садржај текста у уџбенику спаривањем и налажењем одговарајућих ликовних прилога који га илуструју; – Одређује припадност ликовног дела области фантастике на основу уочавања односа међу облицима који су несвакидашњи и сасвим неуобичајени; – Класификује ликовна дела из области фантастике у две групе: А) на којима су приказана замишљена бића која у свакодневном животу не уочавамо, и Б) на којима уочавамо добро познате облике у неуобичајеним међусобним односима; – Маштовито повезује облике које црта тако да међу њима успоставља несвакидашње и оригиналне односе. – Процењује своју вежбу и вежбу свог пара; – Употребљава појмове које је научио/ла проучавајући ову целину (<i>оригиналан, фантастика, фантазија, уобразиља, машта...</i>).		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтално, индивидуално, у пару		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (од 76. до 83. стране), свеска, блок бр. 5, и прибор по свом избору (за цртање, сликање, колаж или за грађење скулптуре од различитог материјала)...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:
33. час; Наставна јединица: Свети уобразиље у делима ликовне уметности
– систематизација –
(СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ – 3. час)

Уводни део часа:

- Најавите активности које сте планирали на овом часу;
- Тражите да ученици реше све задатке на 83. страни у одељку: *ПРОВЕРИ СВОЈЕ ЗНАЊЕ О ФАНТАСТИЦИ*;
- Оцените тачне одговоре ученика, а ученике који не решавају успешно задатке усмерите на допунски рад;
- Проверите да ли ученик има прибор за завршавање вежбе.

Средишњи део часа:

- Као и прошлог часа сажето дефинишите елементе ликовног задатка који ученик ради на овом часу:
- **Вежба бр. 17: 6. ЗАДАТАК, 81. страна** – слика, цртеж, колаж или скулптура (материјали и технике рада по избору ученика);
- У разговору са учеником подстичите га да вежбу заврши тежећи оригиналним ликовним решењима.

НАПОМЕНА: Оцените вежбу ученика током разговора о његовој вежби, чак и када ученик није савим довршио вежбу, образложите оцену, и мотивишите га да у последњој фази вежбе тежи ка маштовитим и оригиналним ликовним решењима.

Завршни део часа:

- Похвалите активности ученика која заслужују похвалу;
- Тражите да ученик сажето опише рад свог пара.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

Донеси:

- уџбеник и свеску;
- меке оловке, оловке у боји, акварел и четкице за акварел;
- прелистај у уџбенику странице целине чији је наслов **ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ**;
- Пажљиво прочитај текст на **86. и 87. страни (ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ)**. Потом издвој, и у свесци запиши, она питања која су наведена на уводној, **85. страни** ове целине, на која, после читања текста (на **86. и 87. страни**), знаш да одговориш (својим речима – не очекујем одговоре формулисане као у уџбенику).

Редни број часа: 34.	Наставна јединица: Визуелно споразумевање	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: – визуелно споразумевање (размена идеја и информација посредством визуелних сигнала, знакова или слика); – савремена визуелна средства споразумевања–визуелни медији; – облици визуелног споразумевања: тласовно писмо, штампа, фототрафија, филм, телевизија, дигитална техника; – графички дизајнер; – мајина (величина празног простора на штампаним листовима). Утврђивање појмова: – илустрација; – илустрација књижевног текста; – илустрација у научним часописима. ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Повезивање искуства ученика о различитим облицима визуелне комуникације са визуелном комуникацијом коју предлаже графички дизајнер у њиховом уџбенику; – Тачно визуелно уочавање карактеристика илустрације уметнички обликованог–књижевног текста и илустрације у научним часописима; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја илустрације књижевног текста као и емоционалног односа (става) према тој врсти илустрације (заступљене у уџбенику), илустрацији вршњака и према својој илустрацији; – Развој креативног мишљења цртањем и сликањем илустрације свог литерарног исказа, песме омиљеног песника... ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о облицима визуелног споразумевања, посебно о илустрацији.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа текста: повезивање информација у њему са ликовним прилозима) – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Препознаје основне елементе који одређују појам визуелно споразумевање (размена идеја и информација посредством сигнала, знака и слика); – Процењује значај визуелног споразумевања (побољшава способност човека да учи – памти, разуме, примени, анализира, процењује, ствара); – Препознаје примере (у уџбенику) који илуструју основне карактеристике делатности графичког дизајнера; – Описује карактеристике и намену илустрације књижевног текста (на примеру у уџбенику); – Описује карактеристике и намену илустрације у научном часопису (на примеру у уџбенику); – Изабира одређену илустрацију на странама уџбеника која изазива његову најснажнију емоционалну реакцију; – Илуструје своју мисао (размишљање) о значају слободе за њега...		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтални, индивидуални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (од 84. до 89. стране), блок бр. 5, меке оловке, оловке у боји, акварел и прибор за акварел		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

34. час; Наставна јединица: Визуелно споразумевање
– обрада – ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (1. час)

Уводни део часа:

1) Подстакните разговор са ученицима о различитим облицима визуелне комуникације који они познају и примењују. То је добар увод у проверу припреме ученика за час: да ли је ученик/ца пажљиво прочитао/ла текст на **86.** и **87.** страни, и да ли је покушао/ла да одговори на питања на **85.** страни.

НАПОМЕНА: На овом часу не очекујте, а и не захтевајте, да ученик прецизно и потпуно одговори на питања са уводне стране. Много је важније да проверите у којој мери га је садржај који је прочитао, припремајући се за овај час, подстакао да размишља о променама у о начинима визуелног комуницирања које су се дешавале током историје, и које се и данас дешавају. (Да би то сазнали можете да поставите питања: – Опиши начине визуелног споразумевања које су, по твом мишљењу и сазнању, користили људи у средњем веку? – Наведи средства визуелног споразумевања која ти данас користиш, а која нису користили твоји дека и бака, када су они били деца?)

2) Покрените краћу дискусију у којој ученици процењују колико им значи и користи да током учења примењују неке облике визуелно споразумевања: на часу, код куће, из уџбеника, када користе интернет, гледају ТВ програм, читају књиге....

(НАПОМЕНА: Дискусију можете да завршите постављањем задатка. Овај задатак ученик може да уради код куће, а одговор може да саопшти, или још боље да га прочита, из своје свеске, на следећем часу. **ЗАДАТАК:** *Када учиш нове садржаје настојиш да их запамтиш, разумеш, примениш, анализираш, процењујеш и да од научених садржаја ствараш неке нове садржаје. Издвој међу наведеним активностима оне активности у којима је теби лично нарочито важно да користиш и визуелну размену идеја и информација: слике, фотографије, илустрације, трафиконе, визуелне знаке, симболе...).*

Одговор које добијете од ученика користиће пре свега ученику. Решавањем овог задатка ученик развија свест о својим интелектуалним активностима – изграђује своје метакогнитивно знање (којим се успоставља свест о властитој когницији и властитим когнитивним–сазнајним процесима). А метакогнитивно знање (којим ученик треба постепено да овладава) је једна од четири димензије знања (чињеничка, концептуална, процедурална и метакогнитивна димензија знање).

Средишњи део часа:

3) Разговарајте о илустрацијама. Зашто настају илустрације? Које су разлике које уочаваш између *уметнички обликованих илустрација* и *илустрација у научним часописима*, (користите примере на **87.** страни уџбеника)..

4) Разговарајте о репродукцији илустрације, писца и сликара, Александра Ђурића на **88.** страни уџбеника.

(О којој теми писац пише? На који начин је ликовни уметник илустровао ову тему?

Зашто је графички дизајнер користио веома широке беле маргине (и на страници где је штампан текст и на страници где је репродукована илустрација текста)?

5) Формулишите ликовни задатак за **Вежбу бр. 18 : 1. ЗАДАТАК, 89.** страна („Илуструј своју мисао о слободи...“)

Завршни део часа:

6) Похвалите ученике који су били активни у дискусији – оцените њихову активност (образложите оцене).

Напомените да задатак заврше код куће они ученици који то не стигну на часу.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

Донеси:

– Уџбеник и свеску;

– Блок бр. 5, материјал за цртање, сликање или израду колажа – техника по избору ученика;

– Прочитај текст на **90.** и **91.** страни уџбеника. **1)** Препиши у свесци дефиниције нових појмова (*иницијал, вињета, њрб*). **2)** Запиши у свесци непознате речи чије значење ниси пронашао/ла у *Речнику* уџбеника;

– Изабери песму (из читанке или лектире) која ти је посебно драга.

Редни број часа: 35.	Наставна јединица: Визуелно споразумевање	Тип часа: обрада
Циљеви часа:		
<u>ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ:</u> Усвајање нових појмова: – иницијал; – вињета. Утврђивање појмова: – визуелно споразумевање (размена идеја и информација посредством визуелних сигнала, знакова или слика); савремена визуелна средства споразумевања – визуелни медији – начини/облици визуелног споразумевања: гласовно писмо, штампа, фототрафија, филм, телевизија, дигитална техника; – графички дизајнер; – мајина (величина празног простора на штампаним листовима); – илустрација; – илистрација књижевног текста; – илустрација у научним часописима. <u>ЛИКОВНО ВАСПИТНИ:</u> – Повезивање искуства ученика о разним облицима визуелне комуникације са визуелном комуникацијом коју предлаже графички дизајнер уџбеника; – Тачно визуелно уочавање функција и карактеристика иницијала и вињете; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја графичког дизајна књига и часописа у којима графички дизајнери користе иницијале и вињете; – Развој креативног мишљења цртањем и сликањем иницијала и вињете за песму омиљеног песника.... <u>ОПШТЕ ВАСПИТНИ:</u> – Култивисање личности проширивањем знања о облицима визуелног споразумевања, посебно о функцији и карактеристикама иницијала и вињете; – Култивисање личности креативним изражавањем.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење: наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа текста и уочавање начина на који је текст повезан са ликовним прилозима) – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Наводи основне елементе који одређују појам <i>визуелно споразумевање</i> (размена идеја и информација посредством сигнала, знака и слика); – Процењује значај визуелног споразумевања (побољшава способност човека да учи – памти, разуме, примени, анализира, процењује, ствара); – Налази примере у уџбенику којим приказује значај графичке индустрије и графичког дизајнера за визуелно споразумевање; – Описује карактеристике и намену илустрације књижевног текста (на примеру у уџбенику); – Описује карактеристике и намену илустрације у научном часопису (на примеру у уџбенику); – Изабира илустрацију на странама уџбеника која изазива његову најснажнију емоционалну реакцију; – Црта вињету којом визуелно обогаћује страницу своје омиљене песме (чије стихове сам пише, руком или помоћу рачунара); – Процењује естетске квалитете свог ликовног рада и рада свог друга/другарице.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтални, индивидуални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (од 84. до 91. стране), блок бр. 5, меке оловке, оловке у боји, прибор за сликање акварелом, акварел...		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

35. час; Наставна јединица: Визуелно споразумевање

– обрада – ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2. час)

Уводни део часа:

– Разговарајте са ученицима о илустрацијама које примењују када пишу школске и домаће задатке, реферате... Да ли тада пажљиво одређују маргине?

– Процените заједно са ученицима илустрације које су започели на прошлом часу и завршили их код куће: (**Вежбу бр. 18, 1. ЗАДАТАК**, на **89.** страни уџбеника: „Запиши своју мисао о слободи (у једној реченици или у неколико реченица)... Затим илустрирај своју мисао...”

– Проверите да ли су прочитали текст на **90. и 91.** страни уџбеника и да ли су преписали у свесци дефиниције нових појмова (*иницијал, вињета, њб*). Да ли су записали у свесци непознате речи чије значење нису пронашли у *Речнику мање познатих речи* у уџбенику.

– Покажите им још неколико различитих, и не сувише сложених креативних графичких решења за иницијале и вињете (из књига, из других уџбеника, са интернета...). Тражите да ученик, објасни функцију вињете и иницијала на овим примерима; – Тражите да процени њихов естетски квалитет и да кратко образложи свој став.

Средишњи део часа:

– Формулишите ликовни задатак за **Вежбу бр. 19: 2. ЗАДАТАК, 90.** страна, налог означен словом **В**);

– Проверите да ли је ученик запамтио и разумео све елементе ликовног задатка; (**НАПОМЕНА:** Уколико ученик не може (оправдано) да читким и лепим рукописом испише наслов и стихове песме, дозволите да песму одштапа ћириличним фонтом користећи школски или свој рачунар. Ако ви немате могућност да му у томе помогнете користећи школски рачунар и штампач, а ученик, такође, нема свој рачунар и штампач, предложите да то уради у сарадњи са својим другом/другарицом (на рачунару и штампачу друга/другарице, или дозволите да други ученик читким рукописом напише песму).

– Нагласите да је неопходно да у овом задатку ученик покаже маштовитост али и стрпљење у раду – да не жури да вежбу што пре заврши...

– Нагласите да је важно да испланира и танким линијама обележи: простор за песму, величину слова, место, облик и величину иницијала и вињете...

– Најавите да ће следећег часа наставити да раде ову вежбу.

Завршни део часа:

– Разговарајте о појединим графичким решењима, о задовољству ученика ликовним радом, али и о проблемима које имају.

– Охрабрите их, усмерите њихову актовност, посаветујте их..Али, пазите да ваши савети не буду прецизна упутства за ликовна решења, већ уопштене смернице које ученик сам тумачи и на основу којих се креативно и самостално изражава.

УПУТСТВА ЗА СЛЕДЕЋИ ЧАС:

Донеси:

– уџбеник и свеску,

– блок бр. 5, меке оловке, оловке у боји, прибор за сликање акварелом, акварел.

– Прочитај текст у уџбенику: **У којим делатностима се примењују сазнања о визуелном споразумевању?** (**92. и 93.** страна); – Издвој из овог текста део који ти се највише допада. – Објасни шта је у том делу текста теби најинтересантније – због чега си га издвојио/ла од осталог текста; – Колико су ликовни прилози на овим странама допринели да тај део текста издвојиш као теби посебно интересантан садржај);

– Посети са другом или другарицом школску библиотеку или библиотеку у месту у коме станујеш. Пронађи, уз помоћ библиотекара, књиге у којима су графички дизајнери користили иницијале и вињете. Изабери најмаштовитије иницијале и вињете.

Редни број часа: 36.	Наставна јединица: Визуелно споразумевање	Тип часа: утврђивање
Циљеви часа:		
ЛИКОВНО ОБРАЗОВНИ: Усвајање нових појмова: – визуелно споразумевање (размена идеја и информација посредством визуелних сигнала, знакова или слика); савремена визуелна средства споразумевања–визуелни медији – начини/облици визуелног споразумевања: тласовно писмо, штампа, фототрафија, филм, телевизија, дигитална техника; – графички дизајнер; – мајина (величина празног простора на штампаним листовима). Утврђивање појмова: – илустрација; – илустрација књижевнег текста; – илустрација у научним часописима. ЛИКОВНО ВАСПИТНИ: – Повезивање искуства ученика о разним облицима визуелне комуникације са визуелном комуникацијом коју предлаже графички дизајнер уџбеника; – Тачно визуелно уочавање карактеристика илустрације уметнички обликованог–књижевног текста и илустрације у научним часописима; – Развој маште (имагинације) и емоционалног доживљаја илустрације књижевнег текста као и емоционалног односа (става) према тој врсти илустрације (заступљене у уџбенику), илустрацији вршњака и својој илустрацији; – Развој креативног мишљења цртањем и сликањем илустрације свог литерарног исказа, песме омиљеног песника... ОПШТЕ ВАСПИТНИ: – Култивисање личности проширивањем сазнања о облицима визуелног споразумевања, посебно о илустрацији.		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ: – интерактивно учење наставник – ученик и ученик – ученик; – рад на тексту: (анализа текста и повезивање информација у тексту са ликовним прилозима) – учење путем игре и открића; – дивергентно (стваралачко) учење.		
СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА: Л.К.1.1.1; Л.К.1.1.2; Л.К.1.1.3; Л.К.1.2.3; Л.К.1.3.1; Л.К.1.3.2; Л.К.1.3.3; Л.К.1.3.4; Л.К.2.1.1; Л.К.2.2.2; Л.К.2.3.1; Л.К.3.1.1; Л.К.3.1.2; Л.К.3.2.1; Л.К.3.2.2; Л.К.3.2.3; Л.К.3.3.1; Л.К.3.3.2; Л.К.3.3.4.		
ИСХОД ЧАСА: – Налази примере у уџбенику којим приказује значај графичке индустрије и графичког дизајнера за визуелно споразумевање; – Описује карактеристике и намену вињете и иницијала (на примеру у уџбенику); – Процењује естетске квалитете ликовних прилога са вињетама и иницијалима (маштовитост, односе међу бојама, величину и распоред иницијала у односу на текст...); – Црта вињету којом визуелно обогаћује страницу своје омиљене песме (чије стихове сам пише, руком или помоћу рачунара); – Процењује естетске квалитете свог ликовног рада и рада свог друга/другарице.		
ОБЛИЦИ РАДА: фронтални, индивидуални		
НАСТАВНА СРЕДСТВА: Уџбеник (страна), блок бр. 5, меке оловке		
Литература и адресе сајтова:		

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС:		
АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА:	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА:	
		Уводни
		Главни
		Завршни
ЗАПАЖАЊА НАСТАВНИКА О ЧАСУ:		

ПРЕДЛОЗИ И НАПОМЕНЕ ЗА ПИСАЊЕ СЦЕНАРИЈА ЗА ЧАС:

36. час; Наставна јединица: Визуелно споразумевање

– утврђивање – ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (3. час)

Уводни део часа:

– Проверите да ли су прочитали текст **У којим делатностима се примењују сазнања о визуелном споразумевању?** (на **92.** и **93.** страни уџбеника).

– Који део из овог текста си издвојио/ла?

– Који ликовни прилози на овим странама су допринели да тај део текста издвојиш као теби посебно интересантан садржај?

– Разговарајте са ученицима о утисцима које су стекли приликом посете школској библиотеци или библиотеци у месту у коме станују.

– Које књиге си пронашао у којима су графички дизајнери користили иницијале и вињете?

– Да ли си изабрао најмаштовитији иницијал и вињету?

– Да ли их се сећаш? Можеш ли да их опишеш или ти је лакше да их нацрташ по сећању?

Средишњи део часа:

– Поново формулишите ликовни задатак за **Вежба бр. 19: 2. ЗАДАТАК, 90.** страна (материјал за цртеж у боји, или за акварел);

– Током разговора са ученицима процените и оцените њихову вежбу коју раде на овом часу (сажето образложите оцену вежбе). Али, такође, процените и оцените квалитет и свих њихових припрема за часове, њихово учешће у дискусијама и у осталим договореним активностима.

Завршни део часа:

– Процените активност ученика у последњој целини, али и свеукупну активност током године.

– Прочитајте и образложите оцене ученика.

– Саслушајте њихове коментаре поводом закључних оцена.

– Пожелите им пријатан одмор током летњег распуста.

11. ПРИЛОЗИ

БЛУМОВА ТАКСОНОМИЈА

Напомена:

Блумова таксономија је ревидирана.

Највиши ниво није Евалуација већ Синтеза (MJ)

1956. године, Бенџамин Блум је предводио групу научника који су се бавили психологијом образовања. Они су развили класификацију нивоа интелектуалног понашања које је од велике важности за процес учења. Блум је пронашао да преко 95% испитних питања који се дају ученицима, захтевају од њих да размишљају на најнижем могућем нивоу – нивоу пресећања или призивања информација. Блум је идентификовао шест нивоа у оквиру когнитивног домена, од једноставног пресећања или препознавања чињеница као најнижег, кроз комплексније и апстрактније нивое, до највишег који је означен као евалуација. Примери глагола који представљају интелектуалну активност на сваком су следећи:

1. **Знање:** уредити, дефинисати, умножити, разликовати, означити, излистати, упоредити, меморисати, именовати, поређати, навести, препознати, присетити се, поновити, репродуковати, преформулисати, запамтити.
2. **Разумевање:** описати, окарактерисати, класификовати, комплетирати, сликовато описати, илустровати, дискутовати, утврдити, објаснити, изразити, идентификовати, лоцирати, препознати, извести, повезати, приказати, сортирати, превести.
3. **Примена:** применити, руководити, израчунати, изабрати, проценити, допринети, демонстрирати, урадити, изградити, употребити, искористити, распоредити, имплементирати, интерпретирати, руковати, извести, практиковати, прописати, играти улогу, скицирати, решити.
4. **Анализа:** анализирати, проценити, разврстати, категоризовати, сортирати, критиковати, графички приказати, разликовати, распознавати, испитати, експериментисати, истражити, проналазити, питати, тестирати.
5. **Синтеза:** средити, саставити, комбиновати, конструисати, креирати, дизајнирати, формулисати, претпоставити, интегрисати, спојити, организовати, планирати, предложити, синтетизовати, систематизовати, теоријски размотрити, развити, ујединити, написати .
6. **Евалуација:** оценити, доказати, проценити, критиковати, бранити, предвидети, просудити, евалуирати, испитати, прегледати, просудити, оправдати, рангирати, размотрити, поредити, поткрепити, вредновати.

ЗНАЊЕ

- Запамћивање;
- Меморисање;
- Препознавање;
- Призивање сећања;
- Призивање информације
 - Ко, шта, када, где, како...?
 - Опиши

РАЗУМЕВАЊЕ

- Интерпретирање;
- Преношење са једног на други ниво;
- Описивање сопственим речима;
- Организовање и бирање чињеница и идеја
 - Понови...

ПРИМЕНА

- Решавање проблема;
- Примена добијене информације да би се добио неки резултат;
- Употреба чињеница, правила и принципа
 - У каквом је односу (...) наспрам (...) ?
 - Зашто је (...) важно?

АНАЛИЗА

- Поделити нешто да би се показало из чега/како је састављено;
- Проналажење основне структуре у комуникацији;
- Идентификовање мотива;
- Подела целине на саставне делове
 - Шта су делови или облици тога и тога...?
 - Класификујте то и то (...) према (...)
 - Скицирајте /направите шему ...
 - Упоредите, пронађите сличности/разлике са...?
 - Какве доказе /чињенице можете набројати за ...?

СИНТЕЗА

- Стварање јединственог, оригиналног производа који може бити у вербалној форми или може бити неки физички објект;
- Комбиновање идеја ради стварања нове целине
 - Шта бисте предвидели / закључили из ...?
 - Какве идеје бисте додали ...?
 - Како бисте направили/креирали/ створили нов ...?
 - Шта би се догодило уколико бисте комбиновали ...?
 - Каква бисте решења предложили за ...?

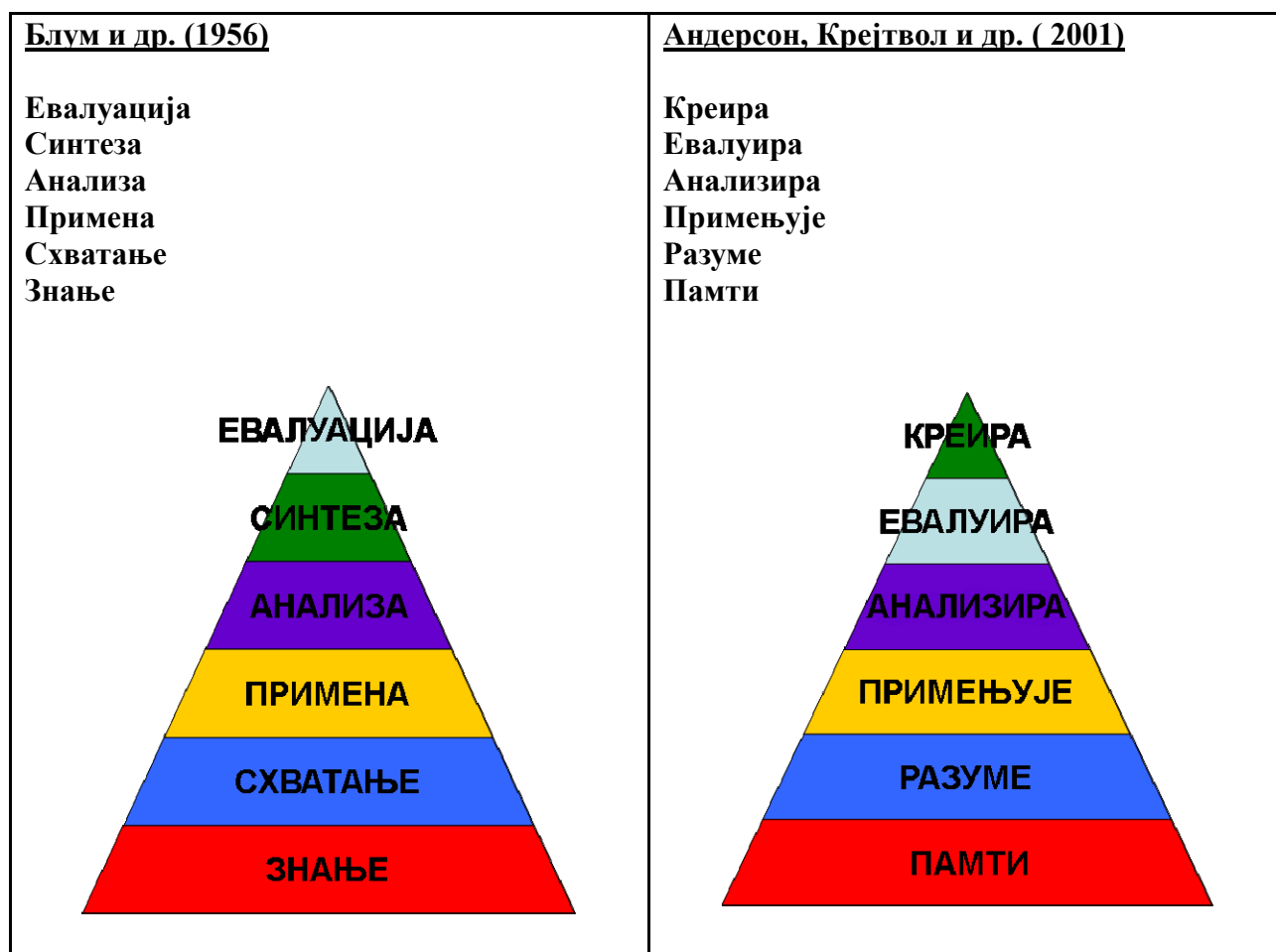
ЕВАЛУАЦИЈА

- Доношење вредносних одлука о стварима;
- Разрешење контраверзи или разлика у мишљењу;
- Развој мишљења, суда или одлука
 - Да ли се слажете...?
 - Шта мислите о...?
 - Шта је најважније...?
 - Разврстајте следеће ствари према приоритетима...
 - Шта бисте одлучили у вези...?
 - Какав критеријум бисте употребили ради процене ...?

Табела 4: Блумова таксономија у когнитивном подручју – основа за оцењивање

КОМПЕТЕНЦИЈА	ДЕМОНСТРИРАНЕ ВЕШТИНЕ И ПОТЕНЦИЈАЛНИ ЗАХТЕВИ У ЗАДАЦИМА
ЗНАЊЕ	– Опажа и именује информације – Зна датуме, податке, места – Зна главне идеје дефиниши, наведи, опиши, идентификуј, покажи, означи, изабери, испитај, именуј, ко, када, где итд.
СХВАТАЊЕ	– Разуме информацију – Преводи из једног у други контекст – Интерпретира податке, – упоређује, – разликује – Уређује, – групише, – открива узроке Предвиђа последице резимирај, опиши, интерпретирај, повежи, разликуј, процени, дискутуј, прошири
ПРИМЕНА	– Користи информације – <u>Користи</u> методе, појмове, теорије у новим ситуацијама – Решава проблеме користећи усвојене вештине или сазнања примени, демонстрирај, израчунај, комплетирај, покажи, реши, испитај, преобликуј/модификуј, повежи, промени, класификуј, експериментиши, истражи
АНАЛИЗА	– Одређује структуру – Организује делове – Препознаје главни смисао – Идентификује компоненте анализирај, издвој, уреди, објасни, класификуј, подели, упореди, изабери
СИНТЕЗА	– Користи старе идеје за стварање нових – Генерише из датих података – Повезује знања са другим областима – Предвиђа закључке/закључује преобликуј/модификуј, интегриши, замени, направи план, предвиди шта ако?, укомпонуј, формулиши, припреми, генерализуј/уопшти, поново напиши
ЕВАЛУАЦИЈА	– Упоређује, утврђује сличности и разлике између идеја – Процењује вредности теорије и излагања – Бира на основу рационалних аргумената – Верификује вредност података – Препознаје субјективност <u>Захтеви којима се проверава оствареност исхода на овом нивоу:</u> процени, одлучи, оцени, провери, <i>тестирај</i>, измери/одмери, предложи, изабери, просуди, објасни, разликуј, закључи, компарирај, резимирај

Табела 4: Визуелно поређење двеју таксономија

Ова таксономија пружа могућност да се једноставним укрштањем, како показује доња табела, повежу активности и задаци са врстама знања и когнитивним процесима.

Табела 5: Врсте знања и когнитивни процеси

	Когнитивни процеси					
Димензије знања	1.	2.	3.	4.	5.	6.
	Памти	Разуме	Примењује	Анализира	Евалуира	Креира
чињеничко						
концептуално						
процедурално						
метакогнитивно						

У оквиру ове таксономије идентификован су и понудјене дефиниције димензија знања, које су данас у широкој употреби и у сасвим другим контекстима:

Чињеничко знање се односи на кључне чињенице, терминологију и сл. које ученик треба да познаје да би могао да разуме одредјени предмет или дисциплину или да би био кадар да решава проблеме из те области.

Концептуално знање се односи на класификације, принципе, генерализације, теорије или моделе својствене одређеној области.

Процедурално знање обухвата информације које ученику омогућавају да предузме неку активност специфичну за одређену дисциплину, предмет или област учења. Односи се и на методе истраживања, специфичне вештине и умења, алгоритме, технике или посебне методологије.

Метакогнитивно знање, димензија знања која је у таксономију укључена у ревидираној верзији, јесте свест о властитој когницији и когнитивним процесима. То је стратешко или рефлексивно знање које се користи при решавању проблема или обављању различитих задатака и које укључује контекстуална и кондиционална знања и знања о себи.

О НАСТАВНИМ СРЕДСТВИМА

Основне школе данас нису ни приближно уједначене по питању располагања наставним средствима која су неопходна за квалитетно извођење очигледне наставе/учења. Из тог разлога у овом одељку Приручника нећемо се бавити набрајањем и разматрањем бројних наставних средстава која су важна за квалитетно извођења наставе/учења у предмету ликовна култура. Ова околност одређује и приступ разматрању питања коришћења наставних средстава у настави ликовне културе у оквирима овог Приручника. Уместо да наводимо бројна наставна средства која су корисна за извођење процеса наставе/учења указаћемо на два постојећа ресурса у домену наставних средстава која су доступна свим наставницима.

Први ресурс је свим школама доступан, чак и оним које су најскромније опремљене, јер га стварају ученици уз помоћ наставника. Ово наставно средство када се на одговарајући начин користи прераста у процес, па и метод којима се развијају битне компетенције ученика, важан не само за развој њихових способности већ и личности. Реч је о радовима (вежбама, задацима, креацијама) ученика, које ученици и наставник на посебан начин користе са циљем дугорочног рада на успостављању вишег нивоа самооцењивања – самовредновања од стране ученика. У питању је једна **посебна врста збирке радова – портфолио*** коју је ученик сам изабрао као своје најбоље радове на основу знања и разумевања критеријума према којима је бирао радове.

Други ресурс чине уџбеници. Они се по својим потецјалима, који су значајни за процесе учења, веома разликује у зависности од ауторовог приступа овом задатку, те је немогуће у форми и обиму која би одговарали овом Приручнику разматрати бројне аспекте који се односе на ово наставно средство. Наставници који желе да сазнају више о уџбеницима препоручујем да се упознају са изванредно написаним студијама о уџбенику као наставном средству: “Водич за добар уџбеник“ (аутори су Иван Ивић, Ана Пешикан, Слободанка Антић, издавач је Платонеум, Нови Сад, 2008.) и „Уџбеник као културно потпорни систем“ (аутор је Дијана Плут, Завод за уџбенике и наставна средства, 2003.)

Препоручујем Вам да проучите и ПРИРУЧНИК ЗА ПРИМЕНУ МЕТОДА АКТИВНОГ УЧЕЊА/НАСТАВЕ чији су аутори Иван Ивић, Ана Пешикан и Слободанка Антић.

http://www.pefja.kg.ac.rs/preuzimanje/Materijali_za_nastavu/Prirucnik.pdf

Позабавимо се најпре питањем смисла стварања једне **посебне врсте збирке радова – портфолија** која може да постане за сваког ученика и наставника изванредно подстицајно наставно средство. Ову збирку сачињавају најбољи радова из једног циклуса учења. Њих бира ученик (не наставник!) на основу свог стеченог знања и разумевања критеријума о вредностима ученичког рада који је настао у том циклусу учења.

НАПОМЕНА: Добро је да ученици на почетку часа, пре почетка вежбе, на полеђини свог ликовног рада упишу следеће податке: име, презиме, одељење, редни број вежбе, назив мотива или теме и техника рада. Број вежбе им издиктирајте у складу са вашом евиденцијом и бројем вежбе у одређеној ликовној целини.

У књизи „Оцењивање на основу портфолија“ (Креативни центар, 2004) коју су написале два искусна педагога, Ширли-Дејли Изли и Кеј Мичел, налазе се сва потребна објашњења за наставнике свих предмета који желе да науче ученике (без обзира на њихов успех и њихове тренутне могућности) како да критички сагледавају свој рад и резултате свог рада – како да што објективније доносе вредносне судове о свом раду и резултатима и да на основу њих постављају нове циљеве учења.

Важно је нагласити да овакве збирке ученикових радова морају у настави бити примењиване на основу повезивања са образовним исходима и са стандардима, и то не само са стандардима за крај одређеног образовног циклуса, већ и са стандардима постигнућа за одређени предмет за сваки разред. „Чак и најбоље комплетиране и организване збирке неће бити прецизне није корисне за оцењивање ако нису директно повезане са образовним исходима“.

Пошто су 2010. године усвојени образовни стандарди за крај обавезног образовања, али не и за сваки разред, корисно је да се наставник, и пре него што се усвоје образовни стандарди за сваки разред, информисе о портфолију (о начину на који се формира и користи портфолио). То наставнику омогућава да размисли о могућностима и предностима примене портфолија у настави и учењу, односно да се боље припреми за даљу разраду рада са портфолијима ученика (када стандарди постигнућа по разредима буду прецизно дефинисани).

Који су разлози да наставник буде у овом тренутку заинтересован за портфолио?

Рад са портфолијима ученика директно је повезан са начином на који ће се изводити настава/учење према стандардима постигнућа за сваки разред. Рад са портфолиом ученика припада оним облицима наставе/учења у којима ученик у највећој могућој мери постаје мотивисан да користи и развија спектар својих мисаоних, перцептивних, емоционалних и моторичких способности.

Навешћемо неколико извода из књиге „Оцењивање на основу портфолија“ чији аутори указују на могуће путеве усавршавања наставе/учења у школи у интересу ученика, родитеља и наставника.

Књига говори о **пажљиво креираној збирци радова (портфолију)** „која пружа слику онога шта особа (ученик) зна или може да уради. Уметелници и писци користе портфолија да представе своје најбоље радове. Портфолио је прихваћен као један од најважнијих начина за аутентичну оцену и представљање успеха и напора једне особе. Портфолије ученика чине изабрани примерци њихових радова који се сакупљају током једног временског периода и користе се за представљање ученикових уложених напора и успеха. Портфолио садрже веродостојна сведочанства, потребна наставнику, ученику и родитељима за лако мерење раста и напретка.

Портфолио обезбеђује ојачане доказе који стоје иза оцена. Када се ученици самооцењују да би направили избор за свој портфолио, то их води самоосмишљању сопствених циљева...

Шта је оцењивање помоћу портфолија?

Оцењивање помоћу портфолија је процес кроз који ученици пролазе од почетка до краја школске године, из разреда у разред, процес у коме уче да се самооцењују и да постављају циљеве сопственог учења. Ученици активно учествују у оцењивању помоћу портфолија бирањем узорака сопствених најбољих радова који ће наћи место у њиховом портфолију. Оцењивање помоћу портфолија омогућава им критичко сагледавање њиховог рада и доношење вредносних судова. Ово је важно зато што велики број ствари у животној зависности од стандарда за мерење квалитета. На основу извесних стандарда и критеријума оцењују се дрвна грађа, класификују се јаја, процењују се олимпијски спортисти и сл.

Кроз оцењивање помоћу портфолија ученици уче како да сами оцењују свој рад. Портфолио процес им пружа значајно искуство и прилику за утврђивање стандарда и оцењивање сопственог рада у односу на одређене критеријуме. Ако ученици од раног узраста, годину за годином учествују у утврђивању критеријума који одговарају високим образовним стандардима и уче да мере сопствени напредак, штаћећи ће важну животној вештину: способности за самооцењивање.

Како да од ученика стварамо самооцењивача?

Да би ученици могли оцењивати себе, морају развијати одговарајуће вештине. Процес оцењивања помоћу портфолија укључује ученике у прављењу сопствених збирки „најбољих“ радова за портфолио. Зато ученици морају да знају и разумеју критеријуме које ће користити при оцени рада. Традиционално, критеријуми за оцењивање и вредновање представљали су „тајне“ које је чувао наставник. Међутим, оцењивање помоћу портфолија захтева да се ученици упуте у те „тајне“, тако да могу развијати сопствене критеријуме и доносити судове о својим постигнућима.

Према Блумовој таксономији, највиши ниво мишљења укључује стварање, одржавање и примену скупова екстерних и интерних критеријума. Управо ово су вештине потребне ученицима да би постали добри самооцењивачи. А то су вештине које се могу научити. Чак и предшколска деца могу почети да уче како да препознају и разумеју шта један рад чини добрим. Ученици могу учити како да адекватно реају на свој рад и могу стицати увиде у сопствено учење, а ти увиди ће бити све тачнији како ученици одмичу у процесу учења. Уколико се ученици ангажују у самооцењивању и праћењу сопствене најпрешка током читавог школовања, у време изласка из школе имаће висок ниво способности у овим вештинама.

Оцењивање помоћу портфолија пружа ученику, наставнику и родитељима потврду о учениковом напредовању. Да би изабрао свој најбољи рад, ученик мора да развије и уочи специфичне критеријуме учења, да продукује сведочанство онога што је научио (узорак рада) и да оцени сопствене рад доносећи суд на основу критеријума...

Да ли су портфолији прецизан начин за вредновање постигнућа ученика?

Портфолији треба да садрже веродостојне доказе о постигнућима ученика да би били ваљана средства за оцењивање. Чак и најбоље комплећане и организоване збирке неће бити прецизне није корисне за оцењивање ако нису директно повезане са образовним исходима. Практична обука ученика за прављење портфолија је сложен процес. Она захтева време, одлучност, планирање и добро познавање ове материје...

Да ли је могуће да ученик има добар портфолио, а да његов успех и даље буде испод очекиваног нивоа за разред?

...Портфолио је једно од најубедљивијих средстава које мање успешним ученицима и њиховим родитељима даје наду за даљу борбу. Он пружа конкретна сведочанства о томе да се ученик креће ка жељеним исходима и омогућава да кроз самооцењивање и представљање циљева ученик постане свестан правца који треба да следи да би те резултате достигао...

Да ли сви наставници у једној школи морају у исто време да започну са иновацијом као што је портфолио – програм?

Није неопходно, а није чак ни оствариво да сви наставници из једне школе истовремено започну са реализацијом новог програма. Изузетно је важно да сви наставници деле шта гледајући заснована на савременим истраживањима, о томе како ученици уче, а време за почетак примене пројекта, заснованог на тим гледајућима, зависи од више фактора. Неки наставници су више од других spremни за пружање ризика. Они могу решити у својим почетним покушајима, али могу и користити те грешке као искуства из којих ће учити. Други наставници постићиће опрезније, тражиће догађајно време за читање, размишљање, организовање и планирање пре него што отпочну са применом. Никад ништа није постигнуто непримереном журбом или присиљавањем наставника да започну са применом неке новине пре него што су за то довољно припремљени....“

Ове кратке информације о потенцијалима портфолија као наставног средства и методу рада са ученицима нису залагање за ново и исхитрено и наметнуто реформисање система вредновања и оцењивања, које би отуда било неприхватљиво већини наставника. Оне су дате да би допринеле побуђивању интересовања код наставника за овај метод рада као и за његово критичко разматрање.

Образац за посматрање и вредновање школског часа (област квалитета Настава и учење)

Оцена(закружите одговарајуће) 1=претежно слабо;2=више слабости од предности;3=више предности од слабости;4=претежно добро			
СТАНДАРД		ИНДИКАТОР	
Наставник примењује одговарајућа дидактичко-методичка знања на часу	2.1.1.	Наставник јасно истиче циљеве часа.	Наставник говори ученицима о томе шта треба да уче на том часу и шта очекује да науче
	2.1.2.	Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима	Наставник проверава да ли ученици разумеју како треба да реше задатак.
	2.1.3.	Наставник истиче кључне појмове које ученици треба да науче	На табли су написане кључне речи и појмови из теме која се обрађује.
	2.1.4.	Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа	Активности/радови ученика показују да је циљ часа остварен
	2.1.5.	Наставник поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве	На почетна питања наставника највећи број ученика даје тачан одговор
Наставник учи ученике различитим техникама на часу	2.2.1.	Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатка/проблема	Наставник показује ученицима алтернативне начине решавања задатака
	2.2.2.	Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим	Наставник показује ученицима радове и дидактички материјал који су користили за неке раније часове и подсећа на то шта су тада учили.
	2.2.3.	Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота	Задаци и питања у вези са темом садрже примере из свакодневног живота.
	2.2.4.	Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.	Наставник поставља питања која захтевају знања која су учили из других области/предмета
	2.2.5.	Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу	Наставник поставља питање ученику:»Шта ћеш прво да урадиш/прочиташ, а затим....?»

Наставник прилагођава рад на часу образовно-васпитним потребама ученика	2.3.1.	Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика	Ученици могу да бирају задатке за вежбање који су припремљени на два, три нивоа
	2.3.2.	Наставник прилагођава темпо рада различитим потребама ученика	Ученици имају различито време за израду задатака
	2.3.3.	Наставник прилагођава наставни материјал индивидуалним карактеристикама ученика	Неким ученицима је омогућено да користе помоћне материјале у учењу.
	2.3.4.	Наставник посвећује време ученицима у складу са њиховим образовним и васпитним потребама	Са неким ученицима наставник ради индивидуално док други ученици раде у групи
	2.3.5.	Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а	За ученике који имају ИОП-е припремљени су посебни задаци који се користе по потреби
Ученици стичу знања на часу	2.4.1.	Ученици су заинтересовани за рад на часу	Ученици износе своје примере, имају додатне коментаре о теми и сл.
	2.4.2.	Ученици активно учествују у раду на часу	Велики број ученика поставља питања у вези са излагањем наставника
	2.4.3.	Активности/радови ученика показују да су разумели предмет учења на часу	Ученици успешно раде задатке самостално, без помоћи наставника
	2.4.4.	Ученици користе доступне изворе знања	Ученици имају прилику да користе уџбеник, радну свеску, пано, карту, зидне слике....
	2.4.5.	Ученици користе повратну информацију да реше задатак/унапреде учење	После коментара наставника на радове, већи број ученика успешно исправља грешку/поправља задат.
Наставник ефикасно управља процесом учења на часу	2.4.6.	Ученици процењују тачност одговора /решења	Ученици међусобно процењују тачност решења
	2.4.7.	Ученици умеју да образложе како су дошли до решења	Ученици умеју да објасне поступак у решавању задатка
	2.5.1.	Наставник ефикасно структурира и повезује делове часа	Активности на часу логично следе једна другу
	2.5.2.	Наставник ефикасно користи време на часу	До краја часа, наставник је остварио све планиране активности
	2.5.3.	Наставник на конструктиван начин успоставља и одржава дисциплину у складу са договореним правилима	Свима у групи је јасно како треба да се понашају у време учења.

	2.5.4.	Наставник функционално користи постојећа наставна средства	Изабрана су одговарајућа наставна средства за решавање задатака.
	2.5.5.	Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу)	Када једна група извештава наставник позива остале ученике да им поставе питања.
	2.5.6.	Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа	На крају часа разговара се о кључним појмовима који су у вези са постављеним циљевима.
Наставник користи поступак вредновања који су у функцији даљег учења	2.6.1.	Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика	Радови ученика су оцењени, а оцене прати и образложења са упутством за даљи рад.
	2.6.2.	Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика	За одређене ученике смањен је број и промењена врста задатака и вежби.
	2.6.3.	Наставник похваљује напредак ученика	Наставник даје позитивне коментаре ученицима током часа.
	2.6.4.	Наставник даје потпуну и разумљиву информацију ученицима о њиховом раду	Ученицима је јасно шта су научили, шта још треба да науче, у чему треба да исправе грешку.
	2.6.5.	Наставник учи ученике како да процењују свој напредак	Наставник учи ученике како да утврде критеријуме успешности у учењу (напр. како да утврде напредак у читању)
Наставник ствара подстицајну атмосферу за рад на часу	2.7.1.	Наставник показује поштовање према ученицима	Наставник се ученицима обраћа по имену и гледа их док разговара са њима
	2.7.2.	Наставник испољава емпатију према ученицима	Тон и начин обраћања наставника показује да он разуме осећања ученика.
	2.7.3.	Наставник адекватно реагује на међусобно неуважавање ученика	Наставник одмах примерено реагује на сваку врсту неуважавања у групи.
	2.7.4.	Наставник користи различите поступке за мотивисање ученика	Наставник похвалама подстиче ученике који су стидљиви
	2.7.5.	Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу	Ученици без устручавања питају и дискутују у вези сатемом, при чему се поштују правила у учењу и раду.

Адресе музеја

Музеј савремене уметности, *Ушће бб, Нови Београд, шел. ++381 (0)11 3115-713;*
www.msub.org.rs

Збирке: сликарски и вајарски радови југословенских уметника од 1900. до данас. Стална поставка: развој домаће ликовне уметности у 20. веку.

Музеј примењене уметности, *Бука Караџића 18, Београд, шел. ++381 (0)11 2626-494;*
www.mpu.org.rs

Збирке: дела примењене уметности, уметничког занатства, опреме књига и примењене графике у Србији од најстаријих времена до данас. Стална поставка: “Траг у дрвету”.

Музеј позоришне уметности Србије, *Господар Јевремова 19, Београд, шел. ++381 (0)11 2626-630;*
www.mpus.org.rs

Збирке: архивски материјал и рукописи, уметнички предмети, фотографије, сценографија и костимографија, аудио и видео записи.

Музеј афричке уметности, *Андре Николића 14, Београд, шел. ++381 (0)11 2651-654;*
www.africanmuseumbelgrade.org

Збирка: предмети од дрвета, глине, бронзе, текстила и колекције музичких инструмената из земаља Западне Африке. Музеј је легат Веде и Здравка Печара

Музеј савремене уметности Војводине, *Дунавска 37, Нови Сад, шел. ++381 (0)21 6613-526;*
www.msuv.org

Збирке: слике, скулптуре, графике и цртежи, концептуална уметност и дела нових медија друге половине 20. века у Војводини.

Спомен-збирка Павла Бељанског, *Трп галерија 2, Нови Сад, шел. ++381 (0)21 472-9966;*
www.pavle-beljanski.museum

Збирка: врхунска дела српске уметности од прве до седме деценије 20. века, са акцентом на период између Првог и Другог светског рата.

Позоришни музеј Војводине, *Краља Александра 5/1, Нови Сад, шел. ++381 (0)21 6613-322;*
www.pmv.org.rs

Збирке: манускрипти драмских дела, фотографије, плакати, програми, преписка, уметничка дела, макете, сценографске и костимографске скице, мемоарска грађа, лични предмети.

Музеј наивне и маргиналне уметности, *Бошка Ђуричића 10, Јајодина, шел. ++381 (0)35 223-419;*
www.naiveart.rs

Збирке: слике, скулптуре, цртежи и графике наивне уметности.

Галерије

Галерија САНУ, *Кнез Михаилова 35, Београд, шел. ++381 (0)11 2180-671;* www.sanu.ac.rs

Галерија УЛУС-а, *Кнез Михаилова 37, Београд, шел. ++381 (0)11 2621-954;*
www.galerijaulus-art.org

Уметнички павиљон “Цвијета Зузорић”, *Мали Калемејдан 1, Београд, шел. ++381 (0)11 2621-585;*
www.ulus-art.org

Галерија “Сингидунум”, Кнез Михаилова 40, Београд, тел. ++381 (0)11 2185-323;
www.ulus-art.org

Салон Музеја савремене уметности, Париска 14, Београд, тел. ++381 (0)11 2630-940;
www.msub.org.rs

Галерија Петра Добровића, Краља Петра II 36/ИБ, Београд, тел. ++381 (0)11 2622-163;
www.msub.org.rs

Културни центар Београда, www.kcb.org.rs

Галерија Историјског музеја Србије, Трп Николе Пашића 11, Београд, тел. ++381 (0)11 3398-018; www.imus.org.rs

Галерија Природњачког музеја, Мали Калемегдан 5, Београд, тел. ++381 (0)11 3284-317;
www.nhmbeo.rs

Галерија фресака, Цара Уроша 20, Београд, тел. ++381 (0)11 2621-491;
www.narodnimuzej.rs

Галерија “New Moment”, Хиландарска 14, Београд, тел. ++381 (0)11 3229-992;
www.newmoment.com

Галерија “Прогрес”, Змај Јовина 8-10, Београд, тел. ++381 (0)11 2182-626; www.progres.rs

Студентски културни центар, Краља Милана 48, Београд, тел. ++381 (0)11 360-2009;
www.skc.org.rs

Галерија “Хаос”, Доситејева 3, Београд, тел. ++381 (0)11 2627-497; www.gallerychaos.com

Галерија “Звоно”, Вишњићева 5, Београд, тел. ++381 (0)11 2625-243; www.galerijazvono.org

Галерија ликовне уметности – Поклон збирка Рајка Мамузића, Васе Стамбућа 1, Нови Сад, тел. ++381 (0)21 520-223; www.galerijamamuzic.org.rs

Галерија Матице српске, Трп галерија 1, Нови Сад, тел. ++381 (0)21 4899-000;
www.maticasrpska.org.rs

Галерија савремене уметности, Трп краља Петра II 8, Панчево, тел. ++381 (0)13 345-088;
www.kulturnicentarpanceva.rs

Галерија слика “Сава Шумановић”, Светиої Саве 7, Шид, тел. ++381 (0)22 712-614;
www.savasumanovic.org.rs

Центар за ликовну и примењену уметност “Terra”, Трп српских добровољаца 25, Кикинда, тел. ++381 (0)230 26-508; www.terra.rs

Галерија “Милан Коњовић”, Трп Светиої шројсїва 2, Сомбор, тел. ++381 (0)25 22-563;
www.konjovic.rs

Галерија Културног центра “Лаза Костић”, Лазе Костића 5, Сомбор, тел. ++381 (0)25 22-583; www.kcsombor.org.rs

Галерија слика Миће Поповића и Вере Божичковић, Јована Цвијића 12, Лозница, шел. ++381 (0)15 881-151; www.ckvkaradzic.org.rs

Уметничка галерија “Надежда Петровић”, Цара Душана 6, Чачак, шел. ++381 (0)32 222-375; www.nadezdapetrovic.rs

Галерија Милене Павловић Барили, Др Воје Дулића 14, Пожаревац, шел. ++381 (0)12 224-173; www.milenapavlovicbarilli.rs

Галерија савремене ликовне уметности, Кеј Кола српских сесџара 1/III, Ниш, шел. ++381 (0)18 512-640; www.gslunis.org

[Музеји и галерије](#)

[Културно-историјски музеји](#)

[Науčno-tehнички музеји](#)

[Музеји уметности](#)

[Меморијални музеји](#)

[Галерије](#)

[Турistiчка организација Србије](#)

<http://www.srbija.travel/kultura/muzeji-i-galerije/muzeji-umetnosti/>

12. ЛИТЕРАТУРА:

1. Блумова ревидирана таксономија (Bloom's Revised Taxonomy), преузето 2014. са сајта: <http://www.coe.sdsu.edu/eet/Articles/bloomrev/index.htm>
2. Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С. (2009). Водич за добар уџбеник, Општи стандарди квалитета уџбеника, Завод за уџбенике, Београд.
3. Материјал са семинара *Читањем и писањем до критичкој мишљења*, Центар за интерактивну педагогију.
4. Павловић Бабић, Д., Гламочак, С., Оцењивање ученика, Приручник за семинар, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
5. Подстицање развоја метакогнитивних вештина код ученика, преузето 2014. са сајтова: <http://www.slideshare.net/laurentiusadhyatmoko/developing-metacognitiveskills#>
6. <http://www.mx1.educationforthinking.org/sites/default/files/page-image/1-02MetacognitiveDevelopment.pdf>
7. http://www.learner.org/courses/learningclassroom/support/09_metacog.pdf
8. Савовић, Б., Бјекић, Д., Најдановић Томић, Ј., Гламочак, С., (2007). Примена тестова знања у основној и средњој школи, Београд.
9. Хавелка, Н., Хебиб, Е., Бауцал, А., (2003). Оцењивање за развој ученика, Министарство просвете и спорта, Центар за евалуацију, Београд.